

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΓΕΝΙΚΕΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Α.1. (ΑΝ) ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

Α.1.1. Έμφυλοι Ρόλοι, Στερεότυπα του Φύλου και Ισότητα των Φύλων

Τι είναι η ισότητα των φύλων;

Ισότητα των φύλων σημαίνει "ίση εξουσία και συμμετοχή ανδρών και γυναικών σε όλη τη σφαίρα της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής". Ωστόσο, "αυτό δεν υπονοεί ότι τα δύο φύλα είναι ίδια αλλά ότι είναι ισότιμα" (Council of Europe, 2009). Για "περισσότερα από 150 χρόνια, το κίνημα χειραφέτησης των γυναικών έχει επικεντρωθεί στην εξάλειψη των διάχυτων διακρίσεων που βιώνει η πλειοψηφία των γυναικών και στην επίτευξη της ισότιμης συμμετοχής ανδρών και γυναικών στη ζωή της κοινότητας. Ως εκ τούτου, οι ζωές των περισσότερων γυναικών και ανδρών διαφέρουν σήμερα σημαντικά από εκείνες του προηγούμενου αιώνα". Τομείς που έχει επιτευχθεί πρόοδος για τις γυναίκες είναι (Council of Europe, 2009):

- ♦ ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση
- ♦ είσοδος μεγάλου αριθμού γυναικών στην αγορά εργασίας
- ♦ το οικονομικό επίπεδο των γυναικών
- ♦ κατανομή της εργασίας στο σπίτι και στη φροντίδα των παιδιών
- ♦ δομή της οικογένειας
- ♦ κουλτούρα των νέων
- ♦ νέες τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνίας.

"Παρά το γεγονός ότι έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος όσον αφορά την ισότητα των φύλων [...] ορισμένα εμπόδια για την ισότητα των φύλων εξακολουθούν να είναι καθημερινή πραγματικότητα στην Ευρώπη" (Council of Europe, 2009).

Τι είναι το Κοινωνικό Φύλο;

Το βιολογικό φύλο (γένος) και το κοινωνικό φύλο (φύλο) δεν είναι το ίδιο πράγμα: το βιολογικό φύλο είναι ένα βιολογικό δεδομένο (όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται με έναν από τους δύο βιολογικά διαφοροποιημένους τύπους: κορίτσι ή αγόρι (Council of Europe, 2009). Ενώ το κοινωνικό φύλο αποτελεί κοινωνική κατασκευή· αναφέρεται σε εκείνα τα χαρακτηριστικά των ανδρών και γυναικών τα οποία είναι κοινωνικά προσδιορισμένα σε αντίθεση με εκείνα που είναι βιολογικά προκαθορισμένα. Με άλλα λόγια:

- ♦ "Το βιολογικό φύλο" αναφέρεται στα βιολογικά χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τους άνδρες από τις γυναίκες
- ♦ "Το κοινωνικό φύλο" αναφέρεται στους κοινωνικά κατασκευασμένους ρόλους, συμπεριφορές, δραστηριότητες και ιδιότητες που μια δεδομένη κοινωνία θεωρεί κατάλληλα για τους άνδρες και τις γυναίκες.

Για να το θέσουμε διαφορετικά (WHO, 2010): "αρσενικό" και "θηλυκό" είναι κατηγορίες του βιολογικού φύλου, ενώ "αρρενωπότητα" και "θηλυκότητα" είναι κατηγορίες του κοινωνικού φύλου. Ορισμένα χαρακτηριστικά του βιολογικού φύλου είναι:

- ♦ Τα κορίτσια έχουν έμμηνο ρήση ενώ τα αγόρια όχι
- ♦ Τα αγόρια έχουν όρχεις ενώ τα κορίτσια όχι
- ♦ Οι γυναίκες μπορούν να θηλάζουν με το στήθος τους ενώ οι άνδρες όχι.

Ορισμένα χαρακτηριστικά του κοινωνικού φύλου είναι:

- ♦ στις Ηνωμένες Πολιτείες (και στις περισσότερες άλλες χώρες), η αμοιβή των γυναικών για την ίδια εργασία είναι σημαντικά χαμηλότερη από των ανδρών
- ♦ στο μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη, οι γυναίκες αναλαμβάνουν περισσότερες οικιακές εργασίες από ότι οι άνδρες
- ♦ στη Σαουδική Αραβία επιτρέπεται στους άνδρες να οδηγούν σε αντίθεση με τις γυναίκες.

Οι ρόλοι του φύλου σχηματίζονται μέσω της κοινωνικοποίησης. Στις μέρες μας, "αυτού του είδους η κοινωνικοποίηση δεν επηρεάζεται μόνο από την οικογένεια, το σχολείο και το χώρο εργασίας, αλλά επίσης από τα μέσα επικοινωνίας και ψυχαγωγίας, συμπεριλαμβανομένων των νέων τεχνολογιών πληροφόρησης, της μουσικής και του κινηματογράφου. Παραδοσιακές και νέες δυνάμεις κοινωνικοποίησης βρίσκονται στην υπηρεσία διατήρησης και διάδοσης των στερεοτύπων του φύλου" (Council of Europe, 2009).

Στερεότυπα του Φύλου

Από τη γέννησή του κάθε άτομο λαμβάνει συνεχώς από την οικογένεια, το σχολείο και την κοινότητα καταιγισμό ρητών ή άρρητων μηνυμάτων που καθορίζουν το "ορθό" πρότυπο θηλυκότητας και ανδρισμού. Αυτά τα μηνύματα ασκούν πίεση στα άτομα να συμμορφώνονται με μια πληθώρα ρόλων και προσδοκιών που προκύπτουν σύμφωνα με το κοινωνικά κατασκευασμένο κοινωνικό τους φύλο. Επιπρόσθετα, στις πατριαρχικές κοινωνίες, οι αξίες που αναμένεται να υιοθετήσουν τα άτομα υπερτονίζουν τις διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών (Petroulaki, et al., 2008).

Υπό αυτές τις συνθήκες άνδρες και γυναίκες, "παγιδευμένοι/-ες" στα δικά τους στερεότυπα του φύλου, πείθονται να αποδεχτούν και να εκπληρώσουν τους αντίθετους ρόλους που τους επιβάλλονται (π.χ. ο άνδρας πρέπει να είναι πάντα ο "νικητής", να "έχει τον έλεγχο", να είναι "επιθετικός" και να μη δέχεται το "όχι" ως απάντηση, ενώ η γυναίκα πρέπει να είναι "ευαίσθητη", "παθητική", και να "αυτοθυσιάζεται"). Με γερά εδραιωμένες αυτές τις αντιλήψεις, δεν είναι καθόλου περίεργο όταν εμφανίζεται Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων (ΒΕΣ) στις σχέσεις τους.

Επιπλέον, οι άνθρωποι συχνά θεωρούν ότι το βιολογικό φύλο αποτελεί σημαντικό παράγοντα πρόβλεψης για τις ικανότητες, τα ενδιαφέροντα και τη συμπεριφορά, και τις περισσότερες φορές θεωρούν ότι αν γνωρίζουμε το φύλο κάποιου ατόμου τότε γνωρίζουμε και πολλά για αυτόν/-αυτήν. Αλλά αυτό είναι λάθος· γνωρίζοντας το βιολογικό φύλο ενός ατόμου, μπορεί να γνωρίζουμε πολλά γι' αυτόν/-ήν από βιολογικής απόψεως αλλά γνωρίζουμε ελάχιστα, ή και τίποτα, για τις ικανότητες, τα ενδιαφέροντα, τις συμπεριφορές κτλ. αυτού του ατόμου.

Η κοινωνία ενισχύει τα παραδοσιακά στερεότυπα του φύλου. Στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και ψυχαγωγίας, για παράδειγμα, οι γυναίκες κατά κύριο λόγο παρουσιάζονται ως άτομα που φροντίζουν κάποιον/-α, ή ως "σύμβολα του σεξ", ενώ οι άνδρες παρουσιάζονται ως δημιουργικοί, δυνατοί και έξυπνοι. Ενώ τα μέσα υπερτονίζουν "τα επιτεύγματα και τη δύναμη του άνδρα, μια γυναίκα συνήθως αξιολογείται κατά πρώτο λόγο από την εμφάνισή της" (Council of Europe, 2009). Με αυτόν τον τρόπο τα Μ.Μ.Ε. (π.χ. τηλεόραση, ραδιόφωνο, περιοδικά, κινηματογράφος) και άλλες μορφές σύγχρονης ηλεκτρονικής επικοινωνίας (π.χ. διαδίκτυο) συντηρούν και διαδίδουν τα στερεότυπα του φύλου για τους άνδρες και τις γυναίκες, τα αγόρια και τα κορίτσια.

Πέρα από τα μέσα ενημέρωσης και ψυχαγωγίας, η οικογένεια και το σχολείο ευθύνονται επίσης για τη διατήρηση και την ενίσχυση των στερεοτύπων του φύλου. Μία μελέτη στην οποία εξετάστηκε η υπόθεση ότι τα στερεότυπα του φύλου των εκπαιδευτικών θα επηρέαζαν με μεροληπτικό τρόπο τις αντιλήψεις τους για τις ικανότητες και την προσπάθεια που καταβάλουν οι μαθητές/-τριες τους στα μαθηματικά, κατέδειξε ότι γενικά οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών ήταν σύμφωνες με τις στερεοτυπικές απόψεις για τις διαφορές των φύλων: τα αγόρια έχουν περισσότερες αναπτυξιακές δυνατότητες στα μαθηματικά (Tiedemann, 2002). Υπάρχει η τάση τα αγόρια να ευνοούνται στις τάξεις των Μαθηματικών λόγω των στερεοτυπικών αντιλήψεων που έχουν οι δάσκαλοι/-ες τους για τις διαφορές ανάμεσα στα φύλα: τόσο οι γονείς όσο και οι εκπαιδευτικοί έχουν έμφυλα διαφοροποιημένες απόψεις για τις ακαδημαϊκές ικανότητες των παιδιών τους.

Οι εκπαιδευτικοί, όπως και οι γονείς, συγχαίρουν πιο συχνά τα αγόρια όταν είναι δυναμικά, δυνατά, επιθετικά, ανεξάρτητα και ανταγωνιστικά ενώ τα κορίτσια δέχονται πιο συχνά θετικά σχόλια όταν είναι υπάκουα, ευγενικά, τρυφερά και παθητικά (Council of Europe, 2009). Αποτελεί επίσης γεγονός ότι τα στερεότυπα του φύλου και οι διακρίσεις δεν είναι πάντα εμφανείς καθώς μπορούν να εκφραστούν τόσο μέσω λεκτικών όσο και μη λεκτικών μηνυμάτων. Τα κορίτσια και τα αγόρια που δεν συμμορφώνονται με τις κοινωνικά κατασκευασμένες στερεοτυπικές προσδοκίες για την αρρενωπότητα και τη θηλυκότητα συνήθως γίνονται θύματα αρνητικής κριτικής, σχολικού εκφοβισμού (bullying), αποκλεισμού και διακρίσεων και, γι' αυτό το λόγο, κορίτσια και αγόρια αποθαρρύνονται από το να συμπεριφέρονται και να ασχολούνται με δραστηριότητες που δεν θεωρούνται ότι αρμόζουν στο κοινωνικό τους φύλο.

Αρρενωπότητα & Θηλυκότητα ^{1,2}

Η αρρενωπότητα και η θηλυκότητα ορίζονται διαφορετικά από κάθε κοινωνία. Οι περισσότερες κοινωνίες έχουν ένα συγκεκριμένο σύνολο προσδοκιών που αφορούν στη συμπεριφορά αγοριών και κοριτσιών, ανδρών και γυναικών.

Η "κυρίαρχη" μορφή αρρενωπότητας αναφέρεται στον ορισμό που είναι αποδεκτός από κάθε κουλτούρα και κοινωνία. Η κυρίαρχη μορφή της αρρενωπότητας στις περισσότερες δυτικές κοινωνίες περιλαμβάνει ορισμένα χαρακτηριστικά που πρέπει να εκπληρώνει ο άνδρας, όπως να είναι δυνατός, ισχυρός, εξουσιαστικός, προστάτης, αυτός που παίρνει τις αποφάσεις, να έχει τον έλεγχο, να είναι ετεροφυλόφιλος και σεξουαλικά ενεργός. Κανένας άνδρας δεν μπορεί να ανταποκριθεί πλήρως σε αυτές τις προσδοκίες και το κόστος για τη μη επίτευξη αυτής της ιδανικής μορφής αρρενωπότητας μπορεί να οδηγήσει σε συναισθηματικό αναβρασμό και δυσφορία, φόβο μήπως θεωρηθεί αδύναμος, θηλυπρεπής και/ή ομοφυλόφιλος. Πολλοί άνδρες εκπαιδεύονται να πιστεύουν ότι για να είναι κάποιος άνδρας πρέπει να κρύβει τα συναισθήματά του, όπως τον πόνο, το φόβο και τις ανασφάλειες και ότι το μόνο αποδεκτό συναισθηματικό είναι ο θυμός. Αυτό δημιουργεί μεγάλο κόστος

¹ Petroulaki, K., Dinapogias, A, Morucci, S., Petridou, E. (2006a). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV)-Trainer's Manual. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.

² Προσαρμογή από:

◇ US Agency for International Development. (2009). Doorways I: Student Training Manual on School-Related Gender-Based Violence Prevention and Response. Washington, DC. Retrieved July 5, 2009 from www.usaid.gov/our_work/cross-cutting_programs/wid/pubs/Doorways_I_Student_Manual.pdf

◇ Attawell, K., Bhagbanprakash, Dr., Dagar, R., et al. (2001). Gender and Relationships: A Practical Action Kit for Young People. London: The Commonwealth Secretariat. Retrieved July 5, 2009 from www.unicef.org/lifefskills/index_14927.html

για τους άνδρες καθώς εξαναγκάζονται να καταπνίγουν τα συναισθήματά τους αντί να μάθουν πώς να τα διαχειρίζονται με υγιή τρόπο. Και καθώς μετατρέπουν τα υπόλοιπα συναισθήματά τους σε θυμό, δεν είναι δύσκολο αυτός ο θυμός να μετατραπεί σε βία εναντίον ενός άλλου ατόμου ή και εναντίον του ίδιου τους του εαυτού. Η προσπάθεια να καταπνίξουν ή να μεταβάλλουν τα συναισθήματα τους μπορεί επίσης να οδηγήσει σε αυτοκαταστροφική συμπεριφορά όπως η χρήση ναρκωτικών και/ή κατάχρηση αλκοόλ. Μαθαίνοντας από νεαρή ηλικία να μην εκφράζουν ή ακόμη και να μην έχουν συναισθήματα, οι άνδρες μπορούν να οδηγηθούν στο να αναπτύξουν μειωμένη ικανότητα να συμπάσχουν με τον πόνο ενός άλλου ατόμου και να μην είναι ικανοί να αξιολογήσουν τον πόνο και τις ανάγκες ενός άλλου ατόμου ως το ίδιο σημαντικές με τις δικές τους, κάτι που αποτελεί επιπρόσθετο παράγοντα πρόκλησης ΒΕΣ.

Από την άλλη πλευρά, οι γυναίκες διδάσκονται να είναι παθητικές, υπάκουες, τρυφερές και δοτικές. Με άλλα λόγια από τα κορίτσια και τις γυναίκες αναμένεται να φροντίζουν τους άλλους, να είναι ευγενικές και υπάκουες και να δείχνουν σεβασμό· να φροντίζουν το νοικοκυριό και τα παιδιά· να είναι ντροπαλές και να ντύνονται σεμνά· να υπακούουν στους άνδρες και να ελέγχουν τη σεξουαλικότητα τους. Από τα "Καλά Κορίτσια" αναμένεται να απέχουν από το σεξ. Πολλοί άνδρες και γυναίκες αποδέχονται τα στερεότυπα του φύλου καθώς επίσης αποδέχονται ή θεωρούν τη βία κατά των γυναικών ως "φυσιολογική" και/ή βιολογικά προκαθορισμένη. Η σεξουαλική κακοποίηση των γυναικών θεωρείται επίσης από πολλούς ότι οφείλεται στην ανικανότητα του άνδρα να ελέγξει τις σεξουαλικές του ορμές και ότι είναι ευθύνη της γυναίκας να μην ερεθίζει τον άνδρα, διαφορετικά, θεωρείται συχνά ότι είναι δικό της λάθος αν ένας άνδρας τη βιάσει.

Η πίστη και η υποταγή σε τέτοιου είδους στερεότυπα μπορεί να οδηγήσει σε ΒΕΣ. Όταν ένας άνδρας αισθάνεται ότι πρέπει "να έχει τον έλεγχο", να είναι "επιθετικός" και "να μη δέχεται το όχι ως απάντηση", ενώ η σύντροφός του αισθάνεται ότι πρέπει να είναι "παθητική", "να αυτοθυσιάζεται" και να είναι "ευαίσθητη", είναι εύκολο να δει κανείς γιατί διαφορετικοί τύποι ΒΕΣ μπορεί να εμφανιστούν σε μια σχέση.

Τα μέσα ενημέρωσης και ψυχαγωγίας, συμπεριλαμβανομένου του κινηματογράφου, των τηλεοπτικών σειρών, των περιοδικών, των διαφημίσεων, της μουσικής και της λογοτεχνίας καθώς και η πορνογραφία, βοηθάνε στην ενίσχυση των στερεοτύπων του φύλου και προτρέπουν τους άνδρες και τις γυναίκες, τα αγόρια και τα κορίτσια, να προσπαθούν να ανταποκρίνονται σε αυτά τα στερεότυπα. Συγκεκριμένα παραδείγματα αυτού του γεγονότος είναι ο τρόπος που παρουσιάζονται οι "ήρωες" στις ταινίες, ως δυνατοί, χωρίς συναισθήματα και βίαιοι.

A.1.2. Πατριαρχικές Κοινωνίες και Ανισότητα των Φύλων³

Οι περισσότερες σύγχρονες κοινωνίες θα μπορούσαν να θεωρηθούν πατριαρχικές κοινωνίες (ανδροκρατούμενες), που σημαίνει ότι οι κύριοι θεσμοί (πολιτικά κόμματα και κυβέρνηση, αστυνομία, νομικό και δικαστικό σύστημα, εταιρείες, επιχειρήσεις, εκπαιδευτικό σύστημα και σύστημα υγείας, και τα μέσα ενημέρωσης και ψυχαγωγίας) κατά το μεγαλύτερο μέρος ελέγχονται από άνδρες.

Τα μέλη αυτής της κυρίαρχης ομάδας έχουν σημαντικά οφέλη, όπως υψηλότερους μισθούς και θέσεις με μεγαλύτερη εξουσία, καλύτερη μόρφωση και σε γενικές γραμμές περισσότερο κύρος, εξουσία και έλεγχο.

Αυτός ο τύπος συστήματος χρησιμοποιεί τη βία και τον εκφοβισμό ως μηχανισμούς αστυνόμευσης προκειμένου να διατηρήσει την εξουσία και τον έλεγχο, καθώς και όλα τα προνόμια που συνάδουν με τη θέση του μέλους της κυρίαρχης ομάδας μέσα στην κοινωνία. Οι άνδρες μαθαίνουν να αισθάνονται ότι ορισμένα προνόμια και πλεονεκτήματα τους ανήκουν δικαιωματικά και, σε σχέση με τις γυναίκες, αυτό συχνά περιλαμβάνει να περιμένουν από τις γυναίκες να σέβονται τους άνδρες και να εξυπηρετούν τις ανάγκες και τα θέλω τους. Αυτή η αίσθηση, ότι δηλαδή δικαιούνται πράγματα, είναι και μία από τις αιτίες που οι άνδρες κακοποιούν τις συζύγους/συντρόφους τους (επειδή δεν δείχνουν "σεβασμό" ή δεν ικανοποιούν τις ανάγκες και/ή τις προσδοκίες του άνδρα), και κακοποιούν σεξουαλικά τις γυναίκες (επειδή πιστεύουν ότι οι γυναίκες θα πρέπει να ικανοποιούν τις σεξουαλικές επιθυμίες του άνδρα).

Ωστόσο υπάρχει και κόστος για τους άνδρες που ζουν σε πατριαρχικές κοινωνίες, καθώς υπάρχουν ιεραρχίες και ανάμεσα στους ίδιους τους άνδρες οι οποίες καθορίζονται από το κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, τη θρησκεία, τη φυλή, το μορφωτικό επίπεδο, τις σεξουαλικές προτιμήσεις, την ηλικία κτλ., οι οποίες διατηρούνται ανέπαφες μέσω της άσκησης βίας και του εκφοβισμού.

Ελάχιστοι άνδρες ανήκουν στην υψηλότερη βαθμίδα της ιεραρχίας· οι περισσότεροι ανήκουν τόσο στην "εξουσιαστική ομάδα" όσο και στην "καταπιεσμένη ομάδα", π.χ. ενώ ένας άνδρας έχει περισσότερη ισχύ από μία γυναίκα, αν είναι φτωχός, αμόρφωτος ή ομοφυλόφιλος, τότε είναι σε χαμηλότερο επίπεδο από ένα πλούσιο, μορφωμένο ή ετεροφυλόφιλο άνδρα. Τα αγόρια περιλαμβάνονται σε αυτήν την ομάδα γιατί ενώ διδάσκονται ότι θα έχουν προνόμια όταν γίνουν άνδρες, ως αγόρια είναι ακόμη υποτελή στους άνδρες. Η ιεραρχίες που περιγράφηκαν παραπάνω ισχύουν και για τα προνόμια και για τα οφέλη, τα οποία πολλοί άνδρες στερούνται για τους ίδιους λόγους.

Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν αυτές οι διαφορές μεταξύ των ανδρών, οι άνδρες εξακολουθούν να προικοδοτούνται με περισσότερα πλεονεκτήματα, προνόμια και εξουσία από τις γυναίκες.

Το επιπρόσθετο κόστος των πατριαρχικών συστημάτων για τους άνδρες είναι ότι τα προνόμια και η εξουσία πρέπει να προστατευτούν, κάτι που συχνά οδηγεί στη βία ή στην απειλή άσκησης βίας, όχι μόνο εναντίον των γυναικών αλλά και εναντίον των ανδρών που βρίσκονται σε χαμηλότερη βαθμίδα της κοινωνικής ιεραρχίας. Το ίδιο γεγονός συνεπάγεται συναισθηματικό και ψυχολογικό κόστος για τους άνδρες για τον ίδιο ακριβώς λόγο.

Ένα άλλο σημαντικό κόστος για όλους/-ες μας είναι ότι οι πατριαρχικές κοινωνίες χρησιμοποιούν τη βία προκειμένου να διατηρήσουν τις ανισότητες και την καταπίεση εις βάρος μιας πλειοψηφίας των πολιτών. Οι διακρίσεις με βάση το φύλο, τη φυλή, την τάξη, το οικονομικό επίπεδο, τη θρησκεία και το σεξουαλικό προσανατολισμό είναι απαραίτητες προκειμένου να διατηρηθεί μια πατριαρχική κοινωνία.

³ Petroulaki et al, 2006a

A.1.3. (Αν)Ισότητα των Φύλων στην Ελλάδα

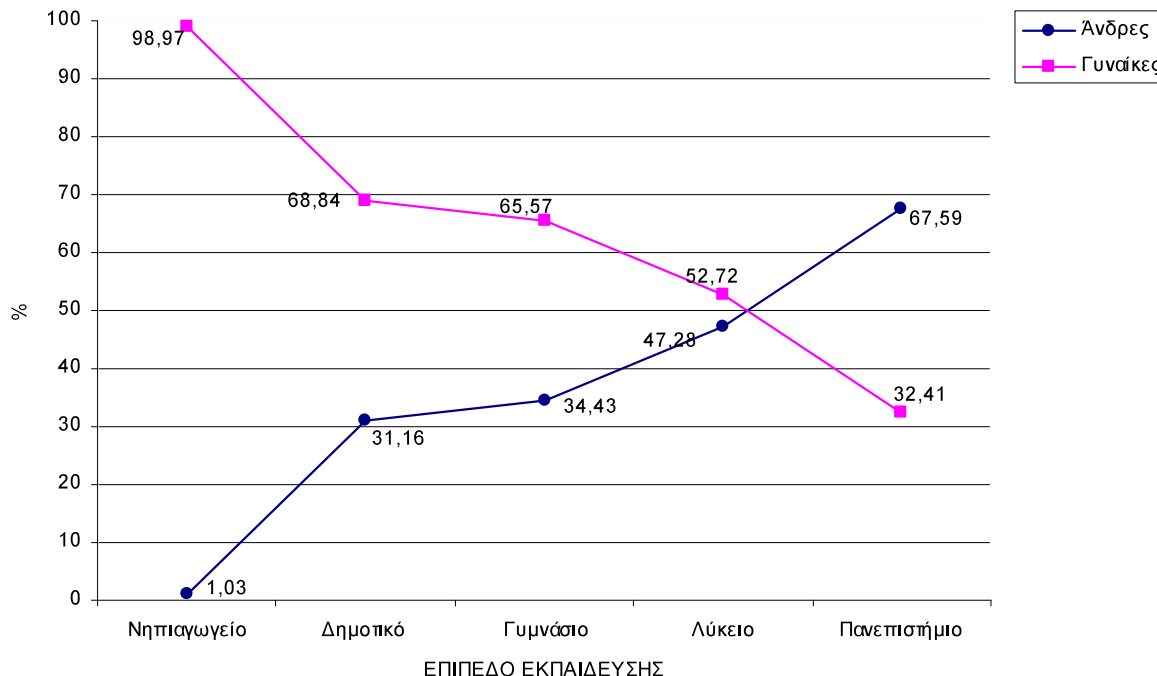
Το φύλο συνδέεται σημαντικά με πολλούς τομείς της ζωής, όπως, την εκπαίδευση, την εργασία και την πολιτική, και αποτελεί έναν από τους βασικούς άξονες γύρω από τον οποίο παρατηρείται μια σειρά από διακρίσεις και ανισότητες εις βάρος των γυναικών. Παρόλο που στη χώρα μας, από το 1980 μέχρι και σήμερα έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές νομοθετικές και θεσμικές αλλαγές με απώτερο στόχο τη διασφάλιση της ισότητας μεταξύ γυναικών και αντρών και την εξάλειψη όλων των μορφών διάκρισης κατά των γυναικών, πληθώρα στατιστικών και ερευνητικών δεδομένων επισημαίνουν ότι οι γυναίκες στη χώρα μας βιώνουν μια κατάσταση εντελώς διαφορετική στην καθημερινότητά τους.

Σχολεία Γένους Θηλυκού και Πανεπιστήμια Γένους Αρσενικού;⁴

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται, με βάση τα πιο πρόσφατα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας⁵, η αποτύπωση της συμμετοχής ανδρών και γυναικών εκπαιδευτικών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Στον Πίνακα 1 και το Διάγραμμα 1 παρουσιάζεται η κατανομή κατά φύλο του διδακτικού προσωπικού σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης για το σχολικό/ακαδημαϊκό έτος 2009-2010.

Πίνακας 1. Κατανομή διδακτικού προσωπικού⁶ κατά φύλο, στα πέντε επίπεδα εκπαίδευσης της Ελληνικής επικράτειας (σχολικό/ακαδημαϊκό έτος 2009-2010)

Επίπεδο Εκπαίδευσης	Σύνολο Εκπαιδευτικών	Άνδρες		Γυναίκες	
		N	%	N	%
Νηπιαγωγείο	13.488	139	1,03	13.349	98,97
Δημοτικό	64.268	20.031	31,16	44.237	68,84
Γυμνάσιο	41.865	14.413	34,43	27.452	65,57
Λύκειο	27.548	13.024	47,28	14.524	52,72
Πανεπιστήμιο	13.058	8.826	67,59	4.232	32,41

Διάγραμμα 1. Κατανομή διδακτικού προσωπικού κατά φύλο, στα πέντε επίπεδα εκπαίδευσης της Ελληνικής επικράτειας (σχολικό/ακαδημαϊκό έτος 2009-2010).

⁴ Πετρουλάκη, και συν. (2008, σελ. 137-159). Αναδημοσίευση μετά από προσαρμογή του Μέρους Δ: *Φυλομετρώνας... την Ισότητα των Φύλων στην Ελληνική Εκπαίδευση*, κατόπιν αδείας από το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας.

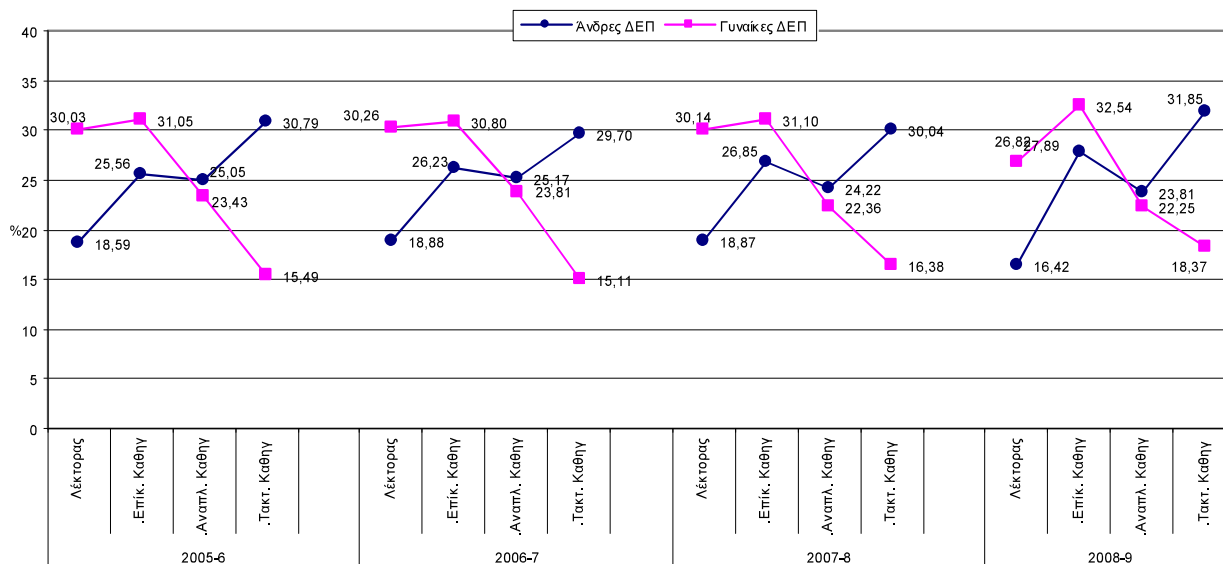
⁵ Όλα τα στοιχεία του Υποκεφαλαίου Α.1.3. έχουν ανασυρθεί από τα δημοσιευμένα αρχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, από την ενότητα Στατιστικά Θέματα/Εκπαίδευση (www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE).

⁶ Στο Γυμνάσιο και το Λύκειο, τα δεδομένα αναφέρονται στο διδακτικό προσωπικό με πλήρες ωράριο, ενώ στο Πανεπιστήμιο στο Τακτικό Διδακτικό-Ερευνητικό Προσωπικό (μέλη ΔΕΠ) όλων των βαθμίδων.

Από τα παραπάνω στοιχεία είναι φανερή η **έντονη ασυμμετρία** στο **φύλο** των εκπαιδευτικών σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, με μόνη εξαίρεση το Λύκειο, όπου καταγράφεται μια σχετική ισορροπία. Όπως φαίνεται, η αναλογία ανδρών-γυναικών στο Νηπιαγωγείο είναι 1:96, στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο περίπου 1:2, στο Λύκειο φαίνεται να εξισώνεται και γίνεται περίπου 1:1, ενώ στο Πανεπιστήμιο η αναλογία αντιστρέφεται, καθώς φαίνεται σε κάθε γυναίκα να αντιστοιχούν περίπου δύο άνδρες πανεπιστημιακοί.

Μια ενδεχόμενη ερμηνεία των παραπάνω δεδομένων θα μπορούσε να είναι ότι η εκπαίδευση που προηγείται του Λυκείου δεν αξιολογείται ως επαρκώς "σοβαρή", ώστε να ασχοληθεί με αυτήν μεγάλος αριθμός ανδρών ή ότι η χαμηλή σπουδαιότητά της και/ή οι χαμηλές απαιτήσεις της, ως προς τις απαραίτητες δεξιότητες που πρέπει να διαθέτει ο/η διδάσκων/-ουσα, επιτρέπει την "παραχώρησή" της στο γυναικείο φύλο. Μια τέτοιου είδους ερμηνεία, ωστόσο, κινδυνεύει να χαρακτηριστεί ως "κακόβουλη". Από την άλλη, η "καλοπροαίρετη" ερμηνεία των δεδομένων θα ήταν ότι στις γυναίκες είναι πιο ελκυστική η διδασκαλία σε μικρότερα παιδιά ή ότι οι μικρές ηλικιακές ομάδες έχουν μεγαλύτερη ανάγκη μια παιδαγωγό-μητέρα, η οποία είναι πολύ καλύτερη σε αυτό το ρόλο σε σχέση με τον άνδρα παιδαγωγό. Ακόμη και σε αυτή την ερμηνεία, όμως, υποκρύπτεται ο στερεοτυπικός και παγιωμένος ρόλος της γυναίκας-μητέρας, ως ο ρόλος στον οποίο οι γυναίκες θεωρείται ότι αποδίδουν καλύτερα.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται η εξέλιξη γυναικών και ανδρών διδασκόντων Πανεπιστημίου στις διάφορες βαθμίδες, όπου και σε αυτά τα δεδομένα είναι παραπάνω από εμφανής η ανισότητα εις βάρος των γυναικών. Στο Διάγραμμα 2 στο οποίο παρουσιάζεται η εξέλιξη των μελών Δ.Ε.Π. στις διάφορες πανεπιστημιακές βαθμίδες σε χρονικό διάστημα τεσσάρων ακαδημαϊκών ετών, 2005-2006 έως 2008-2009, παρατηρείται ότι οι γυναίκες αποτελούν την πλειοψηφία μεταξύ των δύο χαμηλότερων πανεπιστημιακών βαθμίδων, σε αντίθεση με τους άνδρες που αποτελούν την πλειοψηφία στην ανώτατη πανεπιστημιακή βαθμίδα, του τακτικού καθηγητή, ενώ υπάρχει σχετική ισορροπία στη μεσαία βαθμίδα του/της αναπληρωτή/-τριας καθηγητή/-τριας.

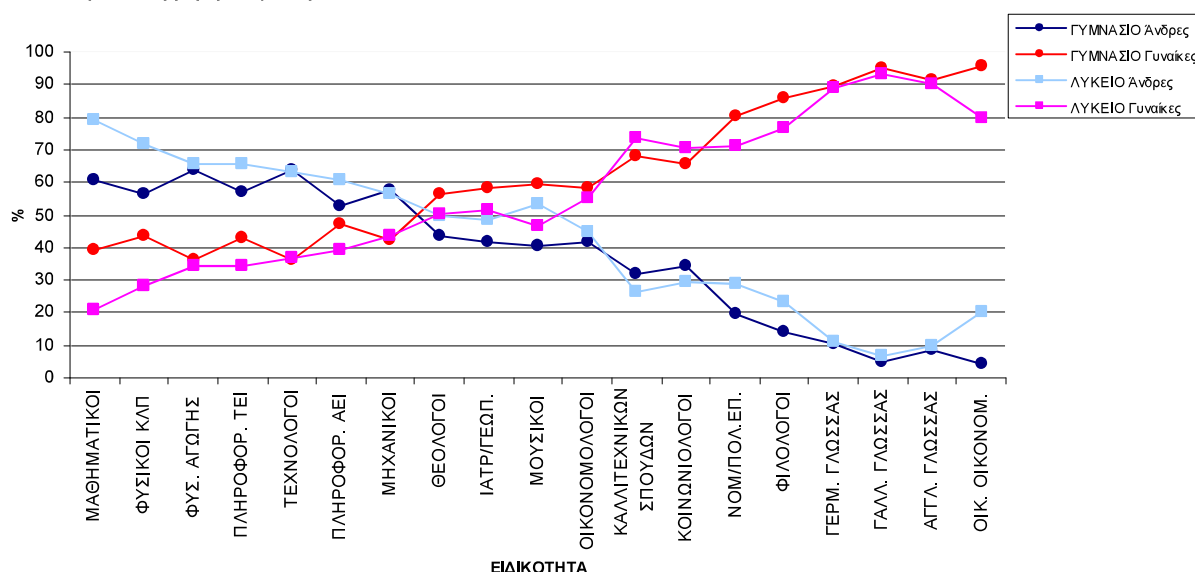
Διάγραμμα 2. Κατανομή ανδρών και γυναικών μελών ΔΕΠ των ελληνικών Α.Ε.Ι., κατά βαθμίδα, στο χρονικό διάστημα 2005-2006 έως 2008-2009.

Επίσης, παρατηρείται ότι η πορεία όλων των καμπυλών για τις γυναίκες είναι καθοδική, ενώ για τους άνδρες ανοδική. Το πρότυπο που αποκαλύπτεται επισημαίνει ότι οι γυναίκες έχουν πολύ υψηλότερη πιθανότητα να βρίσκονται στις δύο χαμηλότερες βαθμίδες της

ανώτατης εκπαίδευσης, ενώ οι άνδρες στην υψηλότερη βαθμίδα του τακτικού καθηγητή. Η μόνη βαθμίδα η οποία φαίνεται να κατακτάται από ίσο ποσοστό ανδρών και γυναικών μελών ΔΕΠ είναι εκείνη του/της αναπληρωτή/-ριας καθηγητή/-ριας. Από τις υπόλοιπες διαφορές, ωστόσο, θα μπορούσαμε, με κάποια ασφάλεια, να συμπεράνουμε ότι αυτό συμβαίνει επειδή οι άνδρες δεν μένουν για πολύ διάστημα σε αυτή τη βαθμίδα επειδή γίνονται πρωτοβάθμιοι, ενώ οι γυναίκες συνήθως δεν φτάνουν σε αυτή τη βαθμίδα επειδή μένουν για μεγάλο διάστημα στις προηγούμενες. Ένα εύρημα που είναι πραγματικά εντυπωσιακό αφορά τη μορφή των συγκεκριμένων καμπυλών, η οποία ουσιαστικά παραμένει αμετάβλητη στο χρόνο για το διάστημα των τεσσάρων ετών που μελετήθηκαν.

Έμφυλη Διαστρωμάτωση Ειδικοτήτων Εκπαιδευτικών

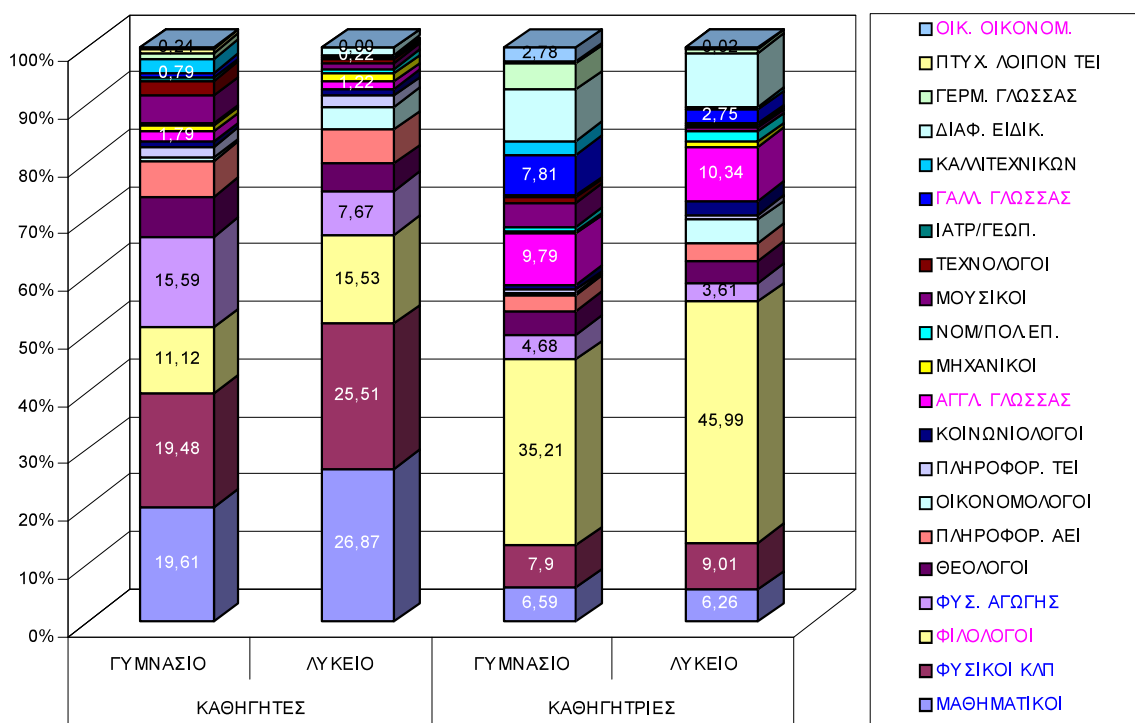
Άλλη μια ενδιαφέρουσα διάσταση σχετικά με την κατανομή γυναικών και ανδρών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αφορά στην έμφυλη διαστρωμάτωση των επιμέρους ειδικοτήτων του διδακτικού προσωπικού. Η έμφυλη διαστρωμάτωση μεταβιβάζει και ενισχύει καθημερινά σε μαθητές και μαθήτριες το στερεότυπο των παραδοσιακά "γυναικείων" και "ανδρικών" μαθημάτων, κατευθύνσεων και, κατ' επέκταση, επαγγελμάτων. Είναι γεγονός πως όταν ακούμε τις λέξεις "μαθηματικός", "φυσικός", "φιλόλογος" και "πληροφορική", "φυσική αγωγή", "αγγλικά", "γαλλικά", "οικιακή οικονομία", δεν έρχεται εξίσου συχνά στο νου μας η εικόνα ενός καθηγητή και μιας καθηγήτριας και όλοι/-ες θα συμφωνήσουμε για το ποιες από τις λέξεις αυτές είναι συνειρμικά συνδεδεμένες με το κάθε φύλο. Στο Διάγραμμα 3 παρουσιάζονται, για το σχολικό έτος 2009-2010, οι κατανομές των εκπαιδευτικών που απαρτίζουν κάθε ειδικότητα στα Γυμνάσια και Λύκεια της χώρας μας κατά φύλο, ενώ το Διάγραμμα 4 απεικονίζει την κατανομή των ειδικοτήτων στους καθηγητές και τις καθηγήτριες Γυμνασίου και Λυκείου.

Διάγραμμα 3. Κατανομή διδακτικού προσωπικού Γυμνασίων και Λυκείων κάθε ειδικότητας κατά φύλο (Σχολικό έτος 2009-2010).

Η αναλογία ανδρών:γυναικών είναι περίπου στο 1:2 στις ειδικότητες των καλλιτεχνικών και των κοινωνιολόγων, περίπου 2:3 στις ειδικότητες των θεολόγων, μουσικών, ιατρών/γεωπόνων και οικονομολόγων, ενώ κυμαίνεται από 1:6 μέχρι 1:19 στις ειδικότητες των φιλολόγων και ξένων γλωσσών, και φτάνει στο 1:22 για την ειδικότητα της οικιακής οικονομίας. Στο Λύκειο, η διαφορά φαίνεται να μειώνεται και υπάρχει σχεδόν ισόρροπη εκπροσώπηση ανδρών και γυναικών στις ειδικότητες των θεολόγων, μουσικών, ιατρών/γεωπόνων. Με μόνη εξαίρεση αυτή των καλλιτεχνικών, όπου η διαφορά αυξάνεται στο 1:2,8, στις υπόλοιπες ειδικότητες, η διαφορά είτε διατηρείται είτε μειώνεται όπως για παράδειγμα στην ειδικότητα των φιλολόγων (1:3,3). Η φαινομενική μείωση της διαφοράς στην ειδικότητα της οικιακής οικονομίας δεν σχολιάζεται γιατί αναφέρεται σε δείγμα 5 ατόμων.

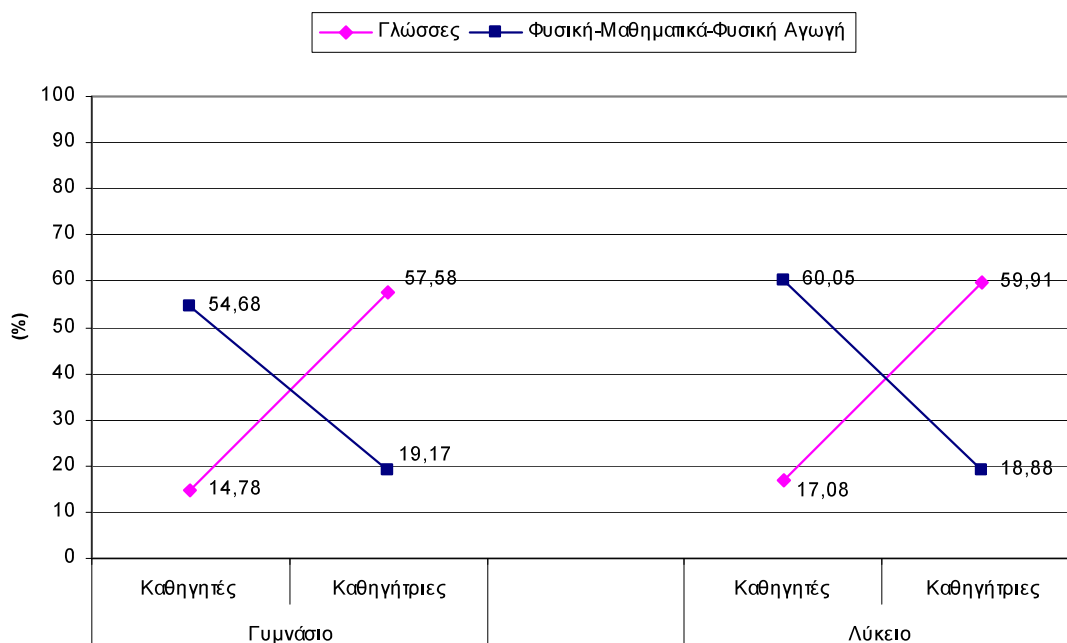
Το αντίστροφο, ωστόσο, συμβαίνει για τις ειδικότητες των μαθηματικών, της φυσικής και συναφών αντικειμένων και της φυσικής αγωγής, όπου οι άνδρες υπερτερούν των γυναικών από το Γυμνάσιο και η διαφορά αυτή είτε διατηρείται είτε αυξάνεται στο Λύκειο. Πιο συγκεκριμένα, στην ειδικότητα της φυσικής αγωγής, η αναλογία ανδρών:γυναικών είναι 1,7:1 στο Γυμνάσιο και 1,9:1 στο Λύκειο. Στην ειδικότητα της φυσικής και συναφών αντικειμένων η αναλογία 1,3:1 μετατρέπεται σε 2,5:1 ενώ στην ειδικότητα των μαθηματικών από το 1,6:1 (στο Γυμνάσιο) φτάνει στο 3,8:1 στο Λύκειο. Φαίνεται δηλαδή ότι παρότι οι άνδρες καθηγητές αυξάνονται από το Γυμνάσιο στο Λύκειο σε όλες τις ειδικότητες, η αύξησή τους στις ειδικότητες των μαθηματικών και της φυσικής αγωγής φτάνει το 18% (και φτάνει σε ποσοστά 79,4% και 71,7%, γεγονός που δείχνει ότι στο Λύκειο, 8/10 μαθηματικούς και 7/10 φυσικούς είναι άνδρες).

Διάγραμμα 4. Κατανομή των ειδικοτήτων των καθηγητών και καθηγητριών Γυμνασίου και Λυκείου (Σχολικό έτος 2009-2010).

Στο Υπόμνημα του διαγράμματος 4, έχουν σημειωθεί με ροζ χρώμα οι "γυναικείες" ειδικότητες, δηλαδή εκείνες που συγκεντρώνουν υψηλά ποσοστά καθηγητριών, ενώ με γαλάζιο οι "ανδρικές" ειδικότητες, στις οποίες τα ποσοστά των καθηγητών είναι ιδιαίτερα αυξημένα. Όπως είναι εμφανές, το μεγαλύτερο ποσοστό των καθηγητριών διδάσκει "γλώσσες" (φιλολογικά μαθήματα και ξένες γλώσσες), με το ποσοστό των φιλολόγων να αυξάνεται μάλιστα κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες από το Γυμνάσιο στο Λύκειο, αγγίζοντας το 46%. Την ακριβώς αντίθετη κατανομή παρουσιάζουν οι ειδικότητες των ανδρών με το ποσοστό των καθηγητών που διδάσκουν φιλολογικά μαθήματα και ξένες γλώσσες να φτάνει μόλις το 14,78% στο Γυμνάσιο και το 17,08% στο Λύκειο, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά των καθηγητών μαθηματικών, φυσικής και φυσικής αγωγής αποτελούν το 54,68% και 60,05% των ανδρών διδασκόντων στο Γυμνάσιο και το Λύκειο αντίστοιχα.

Το Διάγραμμα 5 αναπαριστά αυτό τον πολύ έντονο διαχωρισμό των ειδικοτήτων με βάση το φύλο, έχοντας ενοποιήσει τις "ανδρικές" και «γυναικείες» ειδικότητες του Διαγράμματος 4. Όπως μπορεί να παρατηρήσει κανείς, εμφανίζεται μία σχεδόν τέλεια αλληλεπίδραση φύλου και ειδικότητας, σχεδόν πανομοιότυπη, τόσο στο Γυμνάσιο όσο και στο Λύκειο.

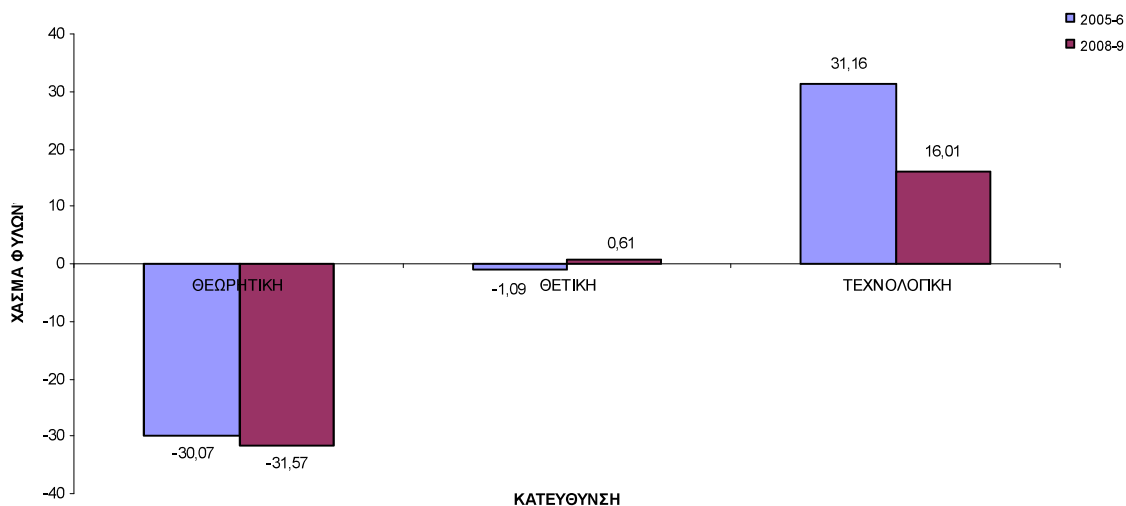
Διάγραμμα 5. Ποσοστό καθηγητών και καθηγητριών γυμνασίου και λυκείου που διδάσκουν γλώσσες (φιλόλογοι και ξένων γλωσσών) και φυσική, μαθηματικά και φυσική αγωγή (Σχολικό έτος 2009-2010).

Μαθητικός Πληθυσμός: επιλογή κατευθύνσεων σπουδών βάσει κλίσεων και δεξιοτήτων ή βάση στερεοτύπων;*

Με βάση τα προαναφερθέντα στοιχεία, εύλογα μπορεί να προκύψει το ερώτημα εάν τα κορίτσια έχουν, πράγματι, "κλίση" στις γλώσσες και τα αγόρια στα φυσικομαθηματικά και τα αθλήματα ή μήπως τελικά ο διαχωρισμός των φύλων στους συγκεκριμένους τομείς είναι τόσο στενά και παγιωμένα συνυφασμένος με την στερεοτυπική ταυτότητα του φύλου, ώστε η συχνότερη ενασχόληση με τους αντίστοιχους τομείς να είναι σχεδόν μονόδρομος και για τα δύο φύλα; Και φυσικά, η συχνότερη ενασχόληση είναι αναμενόμενο ότι θα οδηγεί σε βελτιωμένη επίδοση. Αναμενόμενο είναι, επίσης, και ότι θα οδηγεί τα παιδιά και των δύο φύλων, στην επιλογή των παραδοσιακά "κατάλληλων" για το φύλο τους κατευθύνσεων, σπουδών και επαγγελμαμάτων, με αποτέλεσμα τον έντονο διαχωρισμό των φύλων στην αγορά εργασίας, για τον οποίο γίνεται πολύς λόγος, τόσο σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και σε εθνικό επίπεδο. Προκειμένου να διερευνηθεί το ερώτημα αυτό, επιχειρείται η αποτύπωση των επιλογών κατεύθυνσης σπουδών του μαθητικού πληθυσμού στο Ενιαίο Λύκειο κατά τα σχολικά έτη 2005-06 και 2008-09, όπου οι κατευθύνσεις που καλούνταν να επιλέξουν οι μαθητές/-τριες κατά την έναρξη της Β' τάξης του Ενιαίου Λυκείου ήταν η Θεωρητική, η Θετική και η Τεχνολογική.

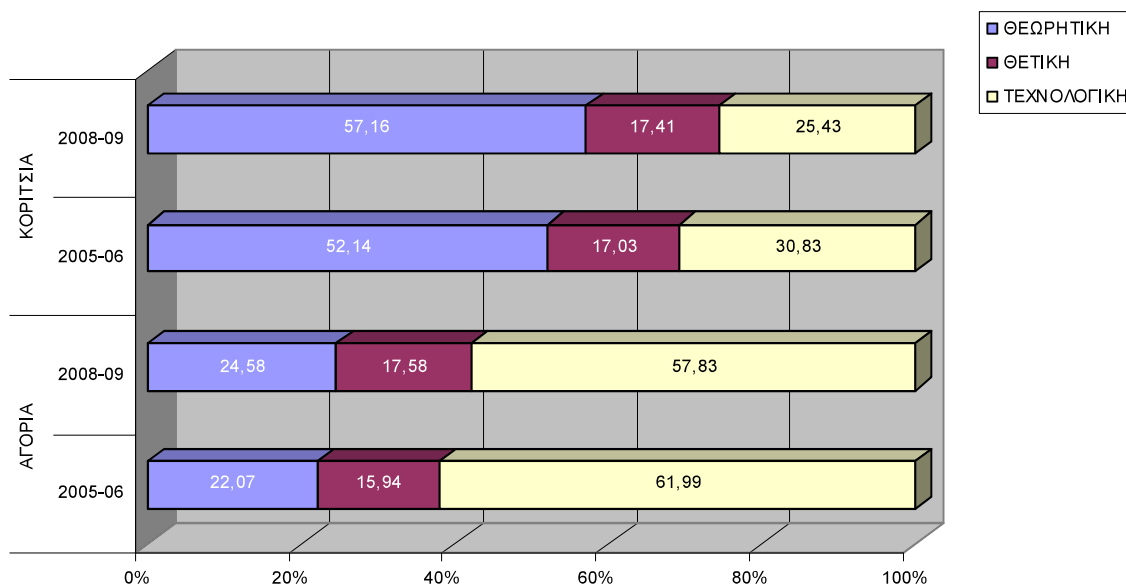
Στο Διάγραμμα 6 απεικονίζονται οι κατευθύνσεις που επέλεξαν οι μαθητές και μαθήτριες της χώρας μας και συγκρίνονται οι μεταβολές τους για χρονικό διάστημα μιας τριετίας, και συγκεκριμένα κατά τα σχολικά έτη 2005-06 και 2008-09. Τα στοιχεία καταδεικνύουν ότι η ελάχιστη διαφορά (1,09%) υπέρ των κοριτσιών που υπήρχε κατά το έτος 2005-2006 ανάμεσα στα παιδιά των δύο φύλων που επιλέγουν τη θετική κατεύθυνση έχει εξαφανιστεί το έτος 2008-09, όπου μάλιστα φαίνεται να υπερτερούν ελάχιστα τα αγόρια (σε ποσοστό 0,61%). Αντίθετα, το μεγάλο χάσμα μεταξύ των φύλων που υπήρχε στις άλλες δύο κατευθύνσεις, εξακολουθεί να υφίσταται και να μεγαλώνει στη θεωρητική κατεύθυνση ενώ μειώνεται στην τεχνολογική. Ειδικότερα, το 2008-09, 31,57% περισσότερα κορίτσια από ότι αγόρια επέλεξαν τη θεωρητική κατεύθυνση (αύξηση του χάσματος που υπήρχε το 2005-06 κατά 1,5%), ενώ 16,01% περισσότερα αγόρια από ότι κορίτσια επέλεξαν την τεχνολογική κατεύθυνση (γεγονός που συνιστά μια αξιοσημείωτη μείωση του χάσματος που υπήρχε το 2005-06, κατά 15,15%).

* Πετρουλάκη, και συν. (2008, σελ. 137-159). Αναδημοσίευση μετά από προσαρμογή του Μέρους Δ: *Φυλομετρήντας... την Ισότητα των Φύλων στην Ελληνική Εκπαίδευση*, κατόπιν αδείας από το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας.

Διάγραμμα 6. Διαφορά στο ποσοστό κοριτσιών και αγοριών που επιλέγουν τις τρεις κατευθύνσεις στη Β' και Γ' Λυκείου κατά τα σχολικά έτη 2005-2006 και 2008-2009 [* Χάσμα φύλων = (% αγοριών) - (% κοριτσιών) που επιλέγουν κάθε κατεύθυνση].

Εάν, ωστόσο, εξετάσει κανείς τα ποσοστά αγοριών και κοριτσιών που επιλέγουν την κάθε κατεύθυνση (Διάγραμμα 7) θα διαπιστώσει ότι αυτές οι διαφοροποιήσεις οφείλονται σε μετατοπίσεις των μαθητών και μαθητριών μεταξύ των κατευθύνσεων. Πιο αναλυτικά, στο Διάγραμμα 7 αυτό που φαίνεται να έχει συμβεί στο διάστημα της συγκεκριμένης τριετίας είναι ότι το 5,40% των κοριτσιών μετατοπίστηκε, κυρίως από την τεχνολογική προς τη θεωρητική κατεύθυνση. Από την άλλη, το 4,16% των αγοριών μετατοπίστηκε από την τεχνολογική προς τη θετική και τη θεωρητική κατεύθυνση (αυξάνοντας τα ποσοστά τους κατά 1,64% και 2,51 αντίστοιχα).

Διάγραμμα 7. Ποσοστό αγοριών και κοριτσιών που επέλεξαν τις τρεις κατευθύνσεις στη Β' και Γ' Λυκείου κατά τα σχολικά έτη 2005-2006 και 2008-2009.

Συνοψίζοντας, φαίνεται ότι τα κορίτσια μετακινούνται, κατά κύριο λόγο, προς την «παραδοσιακά» επιλεγόμενη από κορίτσια θεωρητική κατεύθυνση και λιγότερο προς την θετική κατεύθυνση, εγκαταλείποντας την «παραδοσιακά» ανδρική τεχνολογική κατεύθυνση. Λιγότερο «στερεοτυπική» δείχνει η μετακίνηση των αγοριών, αφού μειώνεται παραδόξως το ποσοστό των αγοριών στην «ανδρική», τεχνολογική κατεύθυνση και αυξάνεται η παρουσία τους όχι μόνο στη θετική αλλά στην «παραδοσιακά γυναικεία» θεωρητική κατεύθυνση.

Ολοκληρώνοντας την ενότητα αυτή, κρίνεται απαραίτητη η γενικότερη αναφορά στη συμβολή του σχολείου ως θεσμού στην αναπαραγωγή των ανισοτήτων μεταξύ των δύο φύλων και στη διατήρηση των στερεοτύπων που σχετίζονται με την ανδρική και τη γυναικεία ταυτότητα.

Οι **εκπαιδευτικοί** φαίνεται να διοχετεύουν συχνά στερεοτυπικές αντιλήψεις και στάσεις για τα δύο φύλα εντός του σχολικού πλαισίου, ενισχύοντας έτσι τους παραδοσιακούς έμφυλους ρόλους. Σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα (Φρόση & Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 2002) οι εκπαιδευτικοί διαφοροποιούν τις στάσεις τους απέναντι στα δύο φύλα και μάλιστα αποδίδουν τη συμπεριφορά κάθε φύλου συχνά σε βιολογικούς παράγοντες, και όχι σε κοινωνικές επιδράσεις. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ζήτημα της επιθετικότητας, το οποίο συνδέουν σχεδόν αποκλειστικά με το ανδρικό φύλο.

Στην έρευνα των Φρόση και Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, το 2002, μελετήθηκαν επίσης οι αναπαραστάσεις και οι απόψεις των εκπαιδευτικών για τους εφήβους και τις έφηβες, από όπου και αναδύθηκε ξεκάθαρα η χρησιμοποίηση διχοτομικών κατηγοριών και αντιθετικών εικόνων εκ μέρους των εκπαιδευτικών προκειμένου να περιγράψουν το κάθε φύλο. Οι αντιθετικές εικόνες που προέκυψαν μέσα από το λόγο των εκπαιδευτικών συνίστανται, συνοπτικά, στις εξής:

- ◇ τα «άνωριμα συναισθηματικά αγόρια» και τα «ώριμα συναισθηματικά κορίτσια»
- ◇ τα «αθώα αγόρια» και τα «πονηρά, καχύποπτα κορίτσια»
- ◇ τα «επιθετικά αγόρια» και τα «ήσυχια και υπάκουα κορίτσια»
- ◇ τα «έξυπνα αγόρια» και τα «μελετηρά κορίτσια», και
- ◇ τα «άτακτα και τσαπατσούλικά αγόρια» και τα «επιμελή και τακτικά κορίτσια».

Επιπλέον, διαφορετική στάση φαίνεται να τηρούν οι εκπαιδευτικοί όσον αφορά στην αξιολόγηση των επιδόσεων των μαθητών και μαθητριών τους, και κυρίως όταν καλούνται να ερμηνεύσουν τις καλές ή κακές επιδόσεις των αγοριών και των κοριτσιών, όπου οι κακές επιδόσεις των αγοριών αποδίδονται συνήθως στη μειωμένη προσπάθειά τους, ενώ η σχολική επιτυχία τους στο αυξημένο νοητικό δυναμικό τους (Γαργαλιάνος, 2007). Από την άλλη, τα κορίτσια, κατά τους/τις εκπαιδευτικούς, αποτυγχάνουν γιατί έχουν μειωμένες δυνατότητες, ενώ αντιθέτως παρουσιάζουν υψηλές επιδόσεις όταν καταβάλλουν μεγάλη προσπάθεια.

Οι ανισότητες των φύλων φαίνεται να ενισχύονται και μέσα από τις διαφορετικές προσδοκίες, απαιτήσεις και προκαταλήψεις των εκπαιδευτικών απέναντι στα δύο φύλα. Είναι πολύ συχνή η πρακτική των εκπαιδευτικών να κατηγοριοποιούν εμφανώς τα αγόρια και τα κορίτσια και να εκφράζουν γενικές κρίσεις για τα δύο φύλα. Αυτή όμως η ενέργεια, χωρίς να γίνεται άμεσα συνειδητή τόσο από τους/τις εκπαιδευτικούς, όσο και από τους/τις μαθητές/-τριες, συντελεί στην εδραίωση του έμφυλου ανταγωνισμού, ενώ αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την εδραίωση της συνεργασίας που, εκτός από τα όρια της σχολικής τάξης, είναι δυνατόν να επεκταθεί και σε άλλους τομείς της κοινωνικής ζωής των ατόμων (Πετρουλάκη et al, 2008).

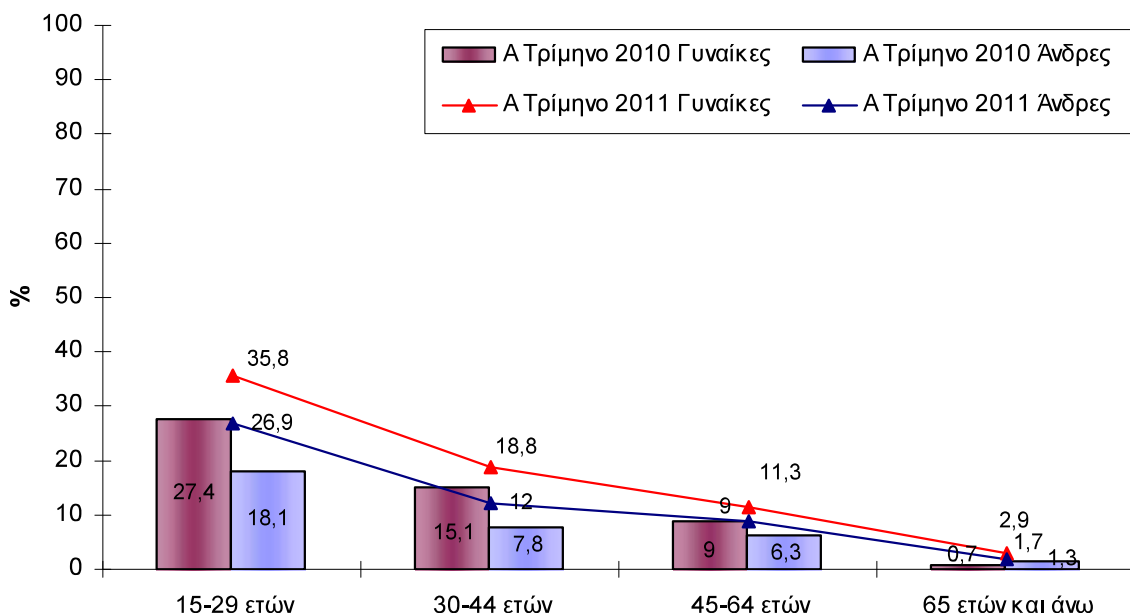
Ο διαχωρισμός των παιδιών, εντός και εκτός της τάξης, αντανακλάται και από επιμέρους πρακτικές που χρησιμοποιούνται στην εκπαιδευτική διαδικασία, όπως είναι η τιμωρία. Πολύ συχνά, οι εκπαιδευτικοί επιδιώκοντας να επιβάλλουν την πειθαρχία, εφαρμόζουν διαφορετικού είδους τιμωρίες για τα αγόρια και τα κορίτσια. Μάλιστα, τα αγόρια, λόγω της προκατάληψης που υπάρχει ότι είναι περισσότερο απείθαρχα από τη «φύση» τους, γίνονται αποδέκτες συχνότερης και πιο σκληρής τιμωρίας.

Αφετέρου, δε, τα σχολικά εγχειρίδια, που έχουν γίνει συχνά αντικείμενο μελετών σχετικά με τα σεξιστικά μηνύματα που μεταφέρουν, έχει καταγραφεί ότι σε πολλές περιπτώσεις αναπαράγουν ανισότητες και ασυμμετρίες μεταξύ των φύλων, συντελώντας με αυτό τον τρόπο στη αναπαραγωγή των έμφυλων ρόλων και στερεοτύπων (Πετρουλάκη et al., 2008).

Ανισότητα των Φύλων στην Αγορά Εργασίας

Παρά τη νομική κατοχύρωση των δικαιωμάτων των γυναικών και την υιοθέτηση πολιτικών και δράσεων για την καταπολέμηση των έμφυλων διακρίσεων, η ισότητα των φύλων στην αγορά εργασίας δε φαίνεται να έχει επιτευχθεί ακόμα σε μεγάλο βαθμό. Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (2010) για την Ελληνική Οικονομία και Απασχόληση για το έτος 2009-2010, οι επιμέρους όψεις της έμφυλης ανισότητας στο χώρο της εργασίας αποτυπώνονται στις εξής διαστάσεις: στη μικρότερη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, στη συγκέντρωσή τους σε ορισμένους επαγγελματικούς κλάδους και την απουσία ή την υποεκπροσώπηση τους σε άλλους, στα μεγάλα ποσοστά ανεργίας των γυναικών και τη μεγάλη παρουσία τους σε επαγγέλματα ευέλικτων μορφών απασχόλησης, στο χάσμα των αμοιβών ανδρών και γυναικών, τη μη κάλυψή τους από συλλογικές συμβάσεις, την έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης, την αδυναμία εναρμόνισης επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, τις περιορισμένες δυνατότητες για επαγγελματική εξέλιξη, καθώς και τη μειωμένη συμμετοχή τους στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και παρουσία τους σε θέσεις ευθύνης.

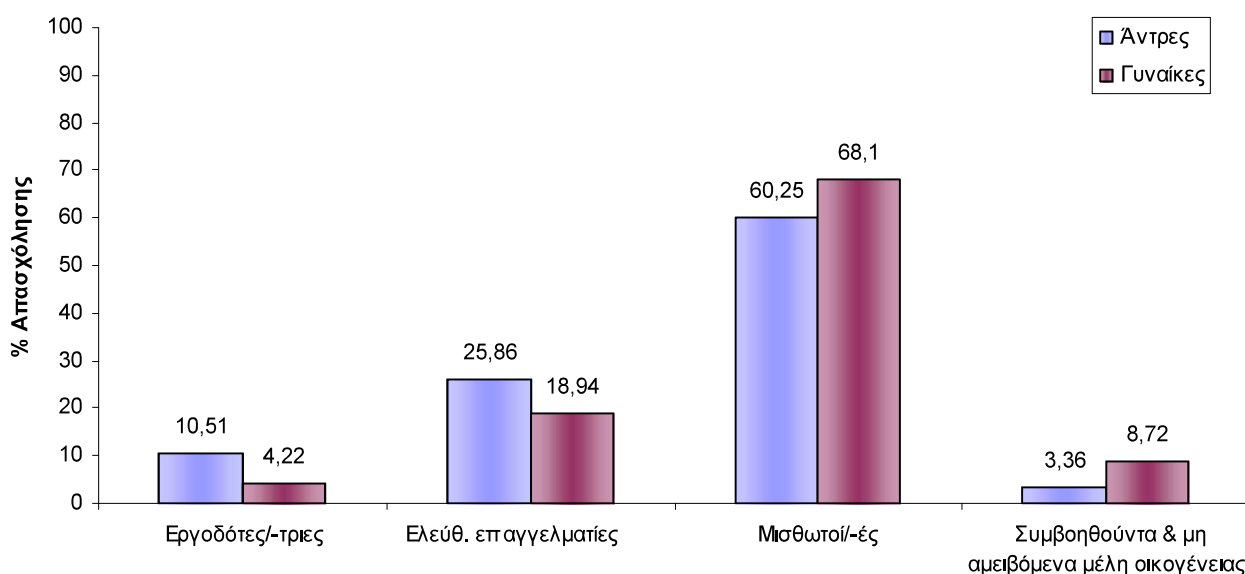
Στο Διάγραμμα 8 παρουσιάζονται τα ποσοστά ανεργίας ανδρών και γυναικών κατά ηλικιακή ομάδα και κατά φύλο για το Α' τρίμηνο του 2010 και του 2011 αντίστοιχα, σύμφωνα με στοιχεία από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας⁷. Συγκεκριμένα, για το Α' τρίμηνο του 2011, το ποσοστό ανεργίας των γυναικών ανέρχεται στο 19,5% (ανεξαρτήτως ηλικίας) και είναι αρκετά υψηλότερο από το αντίστοιχο των ανδρών που φτάνει το 13,3%, ενώ το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στις ηλικίες 15-29 ετών (30,9%), το οποίο στις νέες γυναίκες φθάνει στο 35,8% έναντι των ανδρών που κυμαίνεται στο 26,9%. Ωστόσο, μικρότερα φαίνεται να είναι τα ποσοστά ανεργίας ανδρών και γυναικών κατά το Α' τρίμηνο του 2010, όπου και πάλι όμως το συνολικό ποσοστό ανεργίας των γυναικών (15,5%) είναι υψηλότερο από των ανδρών (9,0%). Αναφορικά με την κατανομή των ποσοστών ανεργίας κατά ομάδες ηλικιών για το Α' τρίμηνο του 2010, η εικόνα φαίνεται να είναι η ίδια με το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας (22,3%) να παρατηρείται στις ηλικίες 15-29 ετών και στις νέες γυναίκες (27,4% έναντι του 18,1% των νέων ανδρών).

Διάγραμμα 8. Ποσοστό ανεργίας ανδρών και γυναικών κατά ηλικιακή ομάδα και κατά φύλο για το Α' τρίμηνο του 2010 και 2011.

⁷ Τα στοιχεία του Υποκεφαλαίου έχουν ανασυρθεί από τα δημοσιευμένα αρχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, από την ενότητα Στατιστικά Θέματα/Αγορά Εργασίας/Απασχόληση-Ανεργία/Εργατικό Δυναμικό (http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A0101&breadcrumbparameter=SJO01).

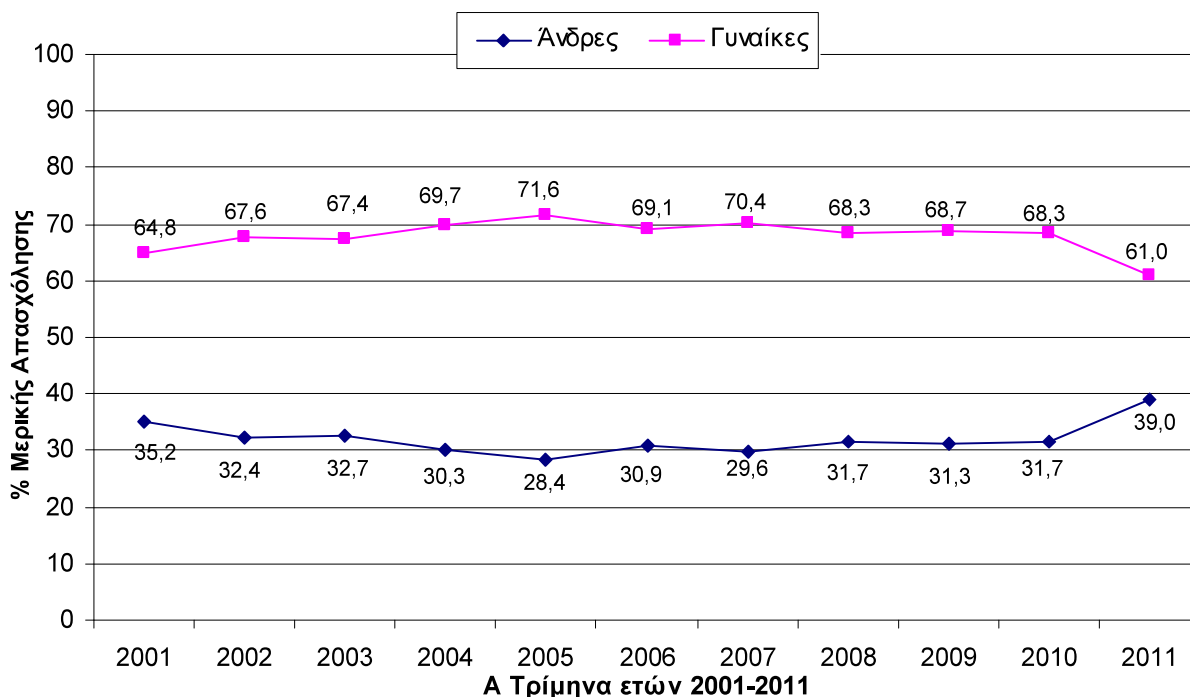
Αναφορικά με τους δείκτες απασχόλησης για το Α' τρίμηνο του 2011, τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας επισημαίνουν ότι το 59,7% των ανδρών ανήκουν στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό της χώρας, έναντι ενός αρκετά χαμηλότερου ποσοστού της τάξης του 40,3% για τις γυναίκες. Στο Διάγραμμα 9 παρουσιάζονται τα ποσοστά απασχόλησης ανδρών και γυναικών κατά θέση στο επάγγελμα. Όπως παρατηρούμε, η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων και των Ελληνίδων απασχολούνται ως μισθωτοί, με τις γυναίκες να έχουν υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης ως μισθωτές (68,1%) σε σχέση με τους άνδρες (60,25%). Ωστόσο, φαίνεται ότι υψηλότερα ποσοστά ανδρών απασχολούνται ως ελεύθεροι επαγγελματίες (25,86% έναντι του 18,94% των γυναικών) και είναι εργοδότες (10,51% έναντι του 4,22% των γυναικών). Επίσης, εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι το 8,72% των απασχολούμενων γυναικών αναφέρουν ως κύρια απασχόλησή τους την ενασχόληση με το σπίτι και την οικογένεια, κατηγοριοποιημένες στην ομάδα των συμβοηθούντων και μη αμειβόμενων μελών της οικογένειας, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών φτάνει στο 3,36%.

Διάγραμμα 9. Ποσοστά απασχόλησης ανδρών και γυναικών κατά θέση στο επάγγελμα για το Α' τρίμηνο του 2011.

Όσον αφορά στις πιο ευέλικτες μορφές εργασίας, όπως είναι η μερική απασχόληση, τα πιο πρόσφατα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, για το Α' τρίμηνο του 2011, σημειώνουν ότι το 61% των εργαζομένων σε καθεστώς μερικής απασχόλησης είναι γυναίκες και μάλιστα το μεγαλύτερο ποσοστό εξ αυτών (30,65%) είναι απόφοιτες Λυκείου. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 10, τα ποσοστά μερικής απασχόλησης παρουσιάζονται σχεδόν αμετάβλητα κατά την τελευταία δεκαετία, ωστόσο είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον ότι οι γυναίκες κατέχουν σταθερά υψηλότερα ποσοστά μερικής απασχόλησης συγκριτικά με τους άντρες, καθώς η αναλογία ανδρών-γυναικών είναι μεγαλύτερη από 1:2 από το 2002 έως και το 2010.

Είναι φανερό, λοιπόν, ότι η μερική απασχόληση αποτελεί μία μορφή εργασίας που απευθύνεται σε γυναίκες και για αυτό το λόγο πολλές ερευνητικές εργασίες τη χαρακτηρίζουν ως «γυναικείο φαινόμενο» (Αβραμίκου, 2001; Αθανασιάδου, Πετροπούλου & Μιμίκου, 2001; Bolle, 2007). Επίσης, θεωρούν ότι η μερική απασχόληση τείνει να ενισχύει και να αναπαράγει τον «παραδοσιακό» ρόλο της γυναίκας και όχι να τον ανατρέψει, καθώς εντείνει την έμφυλη ανισότητα στον εργασιακό χώρο, κρατώντας τις γυναίκες σε χαμηλά

Διάγραμμα 10. Κατανομή της μερικής απασχόλησης ανδρών και γυναικών κατά τα έτη 2001-2011.

αμειβόμενες και χαμηλής ειδίκευσης θέσεις, χωρίς κοινωνική ασφάλιση και με περιορισμένα εργασιακά δικαιώματα, χωρίς προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης και χωρίς ουσιαστική δυνατότητα ενσωμάτωσής τους στην αγορά εργασίας (Αβραμίου, 2001; Bolle, 2007).

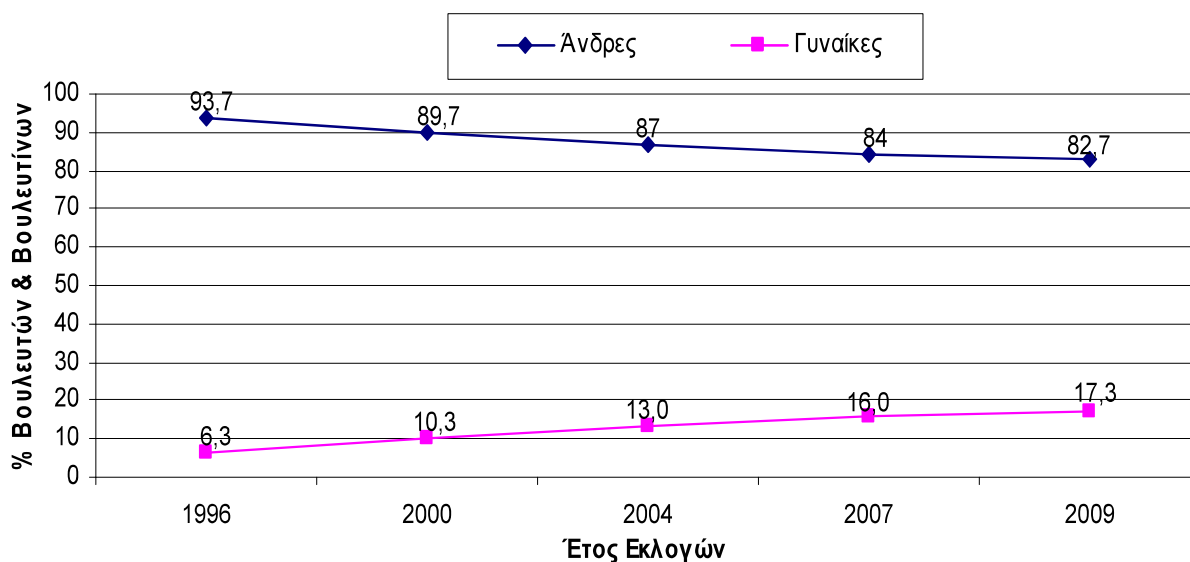
Ενδιαφέρουσα είναι ωστόσο η παρατήρηση ότι ήδη από το πρώτο τρίμηνο του 2011 φαίνεται να μειώνεται η ψαλίδα μεταξύ ανδρών και γυναικών, καθώς υπάρχει μείωση του ποσοστού των γυναικών που απασχολούνται μερικώς, από το 68,3% στο 61%, και αύξηση του αντίστοιχου ποσοστού των ανδρών από το 31,7% στο 39%, δηλαδή αναλογία 1:1,6, γεγονός που θα μπορούσε να αποδοθεί στην επίδραση της οικονομικής κρίσης που πλήττει περισσότερο τις γυναίκες παρά τους άνδρες.

Μία επιπλέον ανισότητα που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη εργασιακή πραγματικότητα στη χώρα μας αφορά στις οικονομικές αποδοχές ανδρών και γυναικών, το λεγόμενο μισθολογικό χάσμα, όπου οι γυναίκες φαίνεται να αμείβονται λιγότερο από τους άνδρες για ίσης αξίας εργασία. Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα επίσημα στοιχεία της Eurostat (European Commission, 2009) για το έτος 2007-2008, στη χώρα μας οι γυναίκες αμείβονται κατά 22,2% χαμηλότερα από τους άνδρες καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους, έναντι 17,5% κατά μέσο όρο στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, στοιχεία προερχόμενα από ελληνικούς φορείς πιστοποιούν ότι το μισθολογικό χάσμα είναι μικρότερο. Χαρακτηριστικά, το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (2010) αναφέρει ότι οι άνδρες πληρώνονται με 10% υψηλότερες αμοιβές σε σχέση με τις γυναίκες, και μάλιστα κατά 3,8% περισσότερο στο δημόσιο τομέα και κατά 15,2% στον ιδιωτικό.

Ανισότητα των Φύλων στην Πολιτική

Παρόλο που έχει καταγραφεί σημαντική πρόοδος όσον αφορά την εκπροσώπηση και τη συμμετοχή των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων, αλλά και την προώθηση και την εφαρμογή μέτρων για την αντιμετώπιση της πολιτικής περιθωριοποίησης των γυναικών, το πολιτικό πεδίο της χώρας μας παραμένει ανδροκρατούμενο. Η σύγχρονη πολιτική πραγματικότητα αποκαλύπτει ένα σοβαρό δημοκρατικό έλλειμμα όσον αφορά τη συμμετοχή των γυναικών στα πολιτικά δρώμενα, όπου αν και οι γυναίκες αποτελούν το 51% του εκλογικού σώματος, φαίνεται να υποαντιπροσωπεύονται στα κέντρα χάραξης πολιτικής και λήψης αποφάσεων με τη συμμετοχή τους σε αυτά να βρίσκεται σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα.

Στο Διάγραμμα 11 παρουσιάζονται τα ποσοστά⁸ συμμετοχής γυναικών και ανδρών στο Ελληνικό Κοινοβούλιο από τις βουλευτικές εκλογές του 1996 έως και σήμερα. Όπως μπορεί να παρατηρήσει κανείς, οι άντρες πλειοψηφούν απόλυτα στο χώρο της Βουλής, ωστόσο υπάρχει μια αυξανόμενη τάση της παρουσίας των γυναικών, οι οποίες στις εκλογές του 2009 φτάνουν στο 17,33% των εκλεγμένων βουλευτών/-ίνων, ένα ποσοστό σχεδόν τρεις φορές υψηλότερο από το αντίστοιχο στις εκλογές του 1996 και το μεγαλύτερο στην ιστορία όσον αφορά την παρουσία των γυναικών στη Βουλή.

Διάγραμμα 11. Ποσοστά συμμετοχής ανδρών και γυναικών στο Ελληνικό Κοινοβούλιο από το 1996 έως και σήμερα.

Στο επίπεδο της τοπικής και της περιφερειακής αυτοδιοίκησης, η εικόνα που επικρατεί φαίνεται να είναι μάλλον απογοητευτική, με την παρουσία των γυναικών να είναι ιδιαίτε- ρως ισχνή. Στις τελευταίες Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές, το Νοέμβριο του 2010⁹, στο σύνολο των 325 Δήμων, εκλέχθηκαν μόνο 8 δημαρχίνες (2,5%). Χαρακτηριστικό, δε, είναι ότι από τις 8 Δημαρχίνες, μόνο μία εκλέχθηκε σε πρωτεύουσα νομού, και συγκεκριμένα στη Βέροια, και άλλες δύο σε δήμους του Νομού Αττικής, του Αγίου Δημητρίου και της Νέας Φιλαδέλφειας/Νέας Χαλκηδόνας, ενώ καμία δεν εκλέχθηκε σε κάποιον από τους υπόλοιπους μεγάλους Δήμους της χώρας.

Σε σχέση με τις προηγούμενες εκλογές του 2006, όπου, σε σύνολο 1000 Δήμων είχαν εκλεγεί 30 δημαρχίνες (ποσοστό 3%), παρατηρείται μια μείωση της τάξης του 0,5%.

⁸ Τα στοιχεία έχουν ανασυρθεί από τα δημοσιευμένα αρχεία της ιστοσελίδας της Βουλής των Ελλήνων, από την ενότητα Βουλή/Σύνθεση/Κοινοβουλευτικές Ομάδες (<http://www.parliament.gr/synthesi/koinovomadades.asp>).

⁹ Τα στοιχεία έχουν ανασυρθεί από τα δημοσιευμένα αρχεία της ιστοσελίδας του Υπουργείου Εσωτερικών, Αποκέν- τρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, από την ενότητα Εκλογές/Δημοτικές και Νομαρχιακές Εκλογές/ Αποτελέσματα Δημοτικών και Νομαρχιακών Εκλογών 2010 (<http://ekloges-prev.singularlogic.eu/2010static/default.html>).

Αξίζει, μάλιστα, να σημειωθεί ότι στις εκλογές του 2010 η πρόθεση συμμετοχής των γυναικών στα κοινά ήταν μεγαλύτερη (μεταξύ των 1.321 υποψηφίων, οι υποψήφιοι Δημαρχίνες ήταν 103, ποσοστό 7,8%) από ότι στις εκλογές του 2006 (μεταξύ των 3.128 υποψηφίων Δημάρχων/-ίνων και Προέδρων Κοινοτήτων 180 ήταν γυναίκες, δηλαδή ποσοστό 5,8%). Αν, ωστόσο, συνυπολογιστούν οι υποψηφιότητες για χαμηλότερες θέσεις στην ιεραρχία της τοπικής αυτοδιοίκησης, όπως αυτές των Περιφερειακών και Δημοτικών Συμβούλων, τα πράγματα ως προς την πρόθεση συμμετοχής των γυναικών στα κοινά είναι πιο ενθαρρυντικά, λόγω βέβαια και της επιβεβλημένης από το νόμο ποσόστωσης μεταξύ ανδρών και γυναικών¹⁰. Στις τελευταίες περιφερειακές εκλογές, επί συνόλου 3.204 υποψηφίων για όλα τα αξιώματα, οι γυναίκες ήταν 846, αποτελώντας το 26,4% των υποψηφίων, ενώ στις αντίστοιχες δημοτικές εκλογές το ποσοστό είναι ακόμη υψηλότερο και φτάνει στο 29,2% καθώς, σε σύνολο 37.982 υποψηφίων οι γυναίκες ήταν 11.099.

Η εικόνα για την πολιτική συμμετοχή των γυναικών στην αυτοδιοίκηση, συμπληρώνεται από το γεγονός ότι καμιά γυναίκα δεν εξελέγη ως Περιφερειάρχισσα. Το εντυπωσιακότερο όμως είναι ότι δεν υπήρχε καν η πιθανότητα κάποια γυναίκα να εκλεγεί, καθώς και οι 26 υποψήφιοι Περιφερειάρχες που υποστηρίχθηκαν από τα δύο μεγάλα κόμματα, και είχαν επομένως μεγάλες πιθανότητες εκλογής, ήταν μόνο άνδρες. Ωστόσο, λίγο πιο αισιόδοξη φαίνεται να είναι η κατάσταση στις θέσεις των Αντιπεριφερειάρχισσών, όπου το ποσοστό γυναικών ανέρχεται στο 20%, όσο περίπου είναι και στις θέσεις των μελών των Περιφερειακών Συμβουλίων.

¹⁰ Σύμφωνα με το Ν3852/2010 "Καλλικράτης" και πιο συγκεκριμένα το άρθρο 18 §3, ο αριθμός των υποψηφίων δημοτικών συμβούλων, συμβούλων δημοτικής κοινότητας και συμβούλων τοπικής κοινότητας από κάθε φύλο ανέρχεται τουλάχιστον στο ένα τρίτο (1/3) του συνολικού αριθμού των μελών του δημοτικού συμβουλίου ή του συμβουλίου δημοτικής ή τοπικής κοινότητας που υπολογίζεται διακεκριμένα για κάθε δημοτικό συμβούλιο και κάθε συμβούλιο δημοτικής ή τοπικής κοινότητας. Επίσης, το άρθρο 120 §3 αναφέρει χαρακτηριστικά ότι ο αριθμός των υποψηφίων περιφερειακών συμβούλων κάθε συνδυασμού από κάθε φύλο πρέπει να ανέρχεται σε ποσοστό ίσο τουλάχιστον με το ένα τρίτο (1/3) του συνολικού αριθμού των μελών του περιφερειακού συμβουλίου.

A.2. Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων/Βία στις Σχέσεις/Έμφυλη Βία

Η βία κατά των γυναικών έχει πλέον ευρέως αναγνωριστεί ως η πιο διαδεδομένη και σοβαρή παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλο τον κόσμο. Η Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων (ΒΕΣ) αποτελεί παγκοσμίως μία από τις πιο σοβαρές αιτίες τραυματισμού και θανάτου μεταξύ των γυναικών.

Η Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων (ΒΕΣ)- που συχνά αναφέρεται και ως ενδοοικογενειακή βία- μπορεί πολύ γενικά να οριστεί ως ένα πλέγμα συμπεριφορών κακοποίησης όπως η σωματική ή η σεξουαλική κακοποίηση, ή και τα δύο, ή η λεκτική/ψυχολογική κακοποίηση από ένα σύντροφο σε μια ερωτική σχέση (με ή χωρίς γάμο ή/και συγκατοίκηση). Η βία των ανδρών εναντίον των γυναικών (έμφυλη βία) και των παιδιών αποτελεί την πιο κοινή μορφή ενδοοικογενειακής βίας και συνιστά μείζον κοινωνικό πρόβλημα και σοβαρό θέμα δημόσιας υγείας, το οποίο υποεκτιμάται σε παγκόσμιο επίπεδο λόγω του μικρού αριθμού αναφορών και της ελλιπούς καταγραφής των περιστατικών (Breiding, Black & Ryan, 2008; MacMillan, Wathen, Jamieson, Boyle, McNutt, Worster, Lent, & Webb, 2006).

Η πατριαρχική δομή των κοινωνιών και τα στερεότυπα του φύλου αναγνωρίζονται ευρέως ως δύο από τους βασικούς αιτιώδεις παράγοντες της ΒΕΣ. Η αποτελεσματική πρωτογενής πρόληψη της ΒΕΣ μπορεί να επιτευχθεί μέσω παρεμβάσεων που στοχεύουν στην πρόληψη της εδραίωσης ή στη μεταβολή των ήδη εδραιωμένων στερεοτυπικών αντιλήψεων του ρόλου των φύλων, καθώς και στη διαμόρφωση εκείνων των πεποιθήσεων που είναι απαραίτητες για τη δημιουργία υγιών ερωτικών σχέσεων. Το ιδανικό πλαίσιο για να εφαρμοστούν τέτοιου είδους παρεμβάσεις που στοχεύουν στο γενικό πληθυσμό των νέων ανδρών είναι το εκπαιδευτικό σύστημα.

A. 2.1. Τι Είναι η Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων (ΒΕΣ);

Πιο συγκεκριμένα, η Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων είναι «ένα σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα που εμφανίζεται σε όλους τους πολιτισμούς και σε όλες τις κοινωνικές ομάδες. Έχει ολέθριες σωματικές, συναισθηματικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις για τις γυναίκες, τα παιδιά, τις οικογένειες και τις κοινότητες σε όλον τον κόσμο» (Minnesota Advocates for Human Rights, 2003, σελ. 1). Η Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων «θέτει σε κίνδυνο τις ζωές, τη σωματική και ψυχολογική ακεραιότητα και την ελευθερία των γυναικών και έχει κατονομαστεί ως η πιο διαδεδομένη αλλά ακόμη ελάχιστα αναγνωρισμένη κατάπτωση ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον κόσμο. Η βία κατά των γυναικών και των κοριτσιών αποκαλείται 'έμφυλη' βία επειδή, εν μέρει, οφείλεται στην κατώτερη θέση της γυναίκας στην κοινωνία» (Minnesota Advocates for Human Rights, 2003, σελ. 1).

Ο όρος Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων αναφέρεται στη βία που ασκεί ένα άτομο εναντίον ενός άλλου ατόμου με το οποίο έχει, ή είχε, ερωτική σχέση. Η ΒΕΣ είναι ένα πλέγμα συμπεριφορών κακοποίησης και απειλητικών συμπεριφορών στις οποίες μπορεί να περιλαμβάνονται η σωματική, σεξουαλική και ψυχολογική βία. Στη ΒΕΣ «μπορεί να περιλαμβάνονται απειλές για άσκηση βίας, σωματική βλάβη, καταστροφή της περιουσίας ή επιθέσεις στα κατοικίδια» ή άλλες πράξεις εκφοβισμού, παρενόχλησης, οικονομικής κακοποίησης, συναισθηματικής κακοποίησης, απομόνωσης και στέρξης, αλλά και χρήσης των παιδιών ως εργαλείων για την άσκηση ελέγχου (Minnesota Advocates for Human Rights, 2003, σελ. 1). «Μία μοναδική πράξη μπορεί να ισοδυναμεί με κακοποίηση» ή μπορεί «ένα σύνολο πράξεων που σχηματίζουν ένα μοτίβο συμπεριφορών να ισοδυναμούν με κακοποίηση, παρόλο που κάποιες από αυτές τις πράξεις, ή και όλες, εάν εξεταστούν μεμονωμένες μπορεί να φαίνονται ήσσονος σημασίας ή ασήμαντες» (Ministry of Justice, Domestic Violence Act 1995, σ. 13-14).

Η ΒΕΣ είναι σκόπιμη συμπεριφορά. Ο σκοπός της ΒΕΣ είναι ένα άτομο «να επιβάλει και να ασκεί εξουσία και έλεγχο πάνω σε κάποιο άλλο». «Οι άνδρες τις περισσότερες φορές τη χρησιμοποιούν εναντίον των ερωτικών τους συντρόφων, κατηγορία η οποία μπορεί να περιλαμβάνει τις νυν αλλά και τις πρώην συζύγους τους, τις κοπέλες με τις οποίες έχουν δεσμό ή με τις οποίες απλώς βγαίνουν ραντεβού». Στον Τροχό της Ισχύος και του Ελέγχου, «παρουσιάζονται διάφορες μορφές συμπεριφοράς που χρησιμοποιούν οι δράστες για να αποκτήσουν εξουσία και έλεγχο πάνω στα θύματα τους» (Minnesota Advocates for Human Rights, 2003, σελ. 2).

Τα «άτομα που κακοποιούν χρησιμοποιούν ένα ευρύ φάσμα εξαναγκαστικών και βίαιων συμπεριφορών εναντίον των θυμάτων τους» που δεν καταλήγουν απαραίτητα σε σωματικές βλάβες αλλά που πάντα οδηγούν στην πρόκληση ψυχολογικής βλάβης στο θύμα. Ορισμένες από τις συμπεριφορές κακοποίησης που χρησιμοποιούν οι δράστες καταλήγουν σε σωματικές βλάβες που τραυματίζουν το θύμα σωματικά και ψυχολογικά. Άλλες τεχνικές που χρησιμοποιούν οι δράστες αφορούν συμπεριφορές συναισθηματικής κακοποίησης. Παρόλο που αυτές οι συμπεριφορές δεν προκαλούν σωματικούς τραυματισμούς, εξακολουθούν να είναι ψυχολογικά επιζήμιες για το θύμα (Minnesota Advocates for Human Rights, 2003, σελ. 2). Οι τακτικές που χρησιμοποιούνται από τους δράστες διαιρούνται σε 8 κατηγορίες:

- ◆ οικονομική κακοποίηση
- ◆ εξαναγκασμός και απειλές
- ◆ εκφοβισμός
- ◆ συναισθηματική κακοποίηση
- ◆ απομόνωση
- ◆ μείωση, άρνηση και εξαπόλυση κατηγοριών
- ◆ χρησιμοποίηση των παιδιών
- ◆ χρήση ανδρικών προνομίων

Ποιος είναι ο ορισμός της ΒΕΣ;

ΒΕΣ είναι όταν «ένα άτομο προσπαθεί να ελέγξει το άλλο άτομο με το οποίο είναι παντρεμένο ή έχει ερωτική σχέση. Ο δράστης χρησιμοποιεί το φόβο και τον εκφοβισμό και μπορεί να απειλεί ότι θα ασκήσει ή και να ασκεί σωματική βία» (de Benedictis, Jaffe, & Segal, 2006, σελ. 1).

Τα θύματα της ΒΕΣ είναι στη μεγάλη τους πλειοψηφία γυναίκες. «Η κακοποίηση μπορεί να συμβαίνει κατά τη διάρκεια της σχέσης, κατά τη διάρκεια που το ζευγάρι χωρίζει ή και αφού έχει τερματιστεί η σχέση» (de Benedictis et al., 2006, σελ. 1). «Η ΒΕΣ συνήθως κλιμακώνεται, από απειλές και λεκτική κακοποίηση σε σωματική βία και μπορεί να καταλήξει ακόμη και στο φόνο. Τα κύρια στοιχεία της ΒΕΣ είναι:

- ◆ εκφοβισμός
- ◆ εξευτελισμός
- ◆ σωματική βλάβη

Η ΒΕΣ δεν είναι το αποτέλεσμα της απώλειας ελέγχου· πρόκειται για σκόπιμες πράξεις που στοχεύουν στον έλεγχο του άλλου ατόμου. Ο δράστης χρησιμοποιεί σκόπιμα λεκτικά, μη λεκτικά ή σωματικά μέσα για να αποκτήσει τον έλεγχο του άλλου ατόμου.

Σε ορισμένες κοινωνίες, ο έλεγχος των γυναικών από τους άνδρες αποτελεί το καθιερωμένο πρότυπο. Σήμερα παρατηρούμε ότι πολλές κοινωνίες κινούνται από την καθυπόταξη των γυναικών στην ενίσχυση της ισότητας των γυναικών μέσα στις σχέσεις» (De Benedictis et al., 2006, σελ. 2).

Ποιες είναι οι διαφορετικές μορφές της ΒΕΣ;

Οι διάφορες μορφές της ΒΕΣ (de Benedictis et al., 2006, σελ. 2) μπορεί να είναι:

- ◆ σωματική κακοποίηση
- ◆ ψυχολογική ή συναισθηματική κακοποίηση (λεκτική ή μη λεκτική κακοποίηση)
- ◆ σεξουαλική κακοποίηση
- ◆ παρενόχληση/καταδίωξη (stalking) ή ηλεκτρονική παρενόχληση/καταδίωξη (cyberstalking)
- ◆ οικονομική κακοποίηση
- ◆ πνευματική κακοποίηση.

Τι είναι σωματική κακοποίηση ενός/μίας ερωτικού/-ής συντρόφου;

«Σωματική κακοποίηση είναι η χρήση σωματικής βίας εναντίον ενός άλλου ατόμου με τέτοιο τρόπο που να καταλήγει στον τραυματισμό του ατόμου ή να θέτει το άτομο σε κίνδυνο να τραυματιστεί. Η σωματική κακοποίηση κυμαίνεται από το σωματικό περιορισμό μέχρι το φόνο (de Benedictis et al., 2006, σελ. 2). Ο όρος Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων πολύ συχνά χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη σωματική κακοποίηση μίας συζύγου ή ερωτικής συντρόφου. «Η σωματική κακοποίηση ή ο ξυλοδαρμός είναι έγκλημα, είτε συμβαίνει μέσα στην οικογένεια είτε έξω από αυτήν» (de Benedictis et al., 2006, σελ. 2). Η σωματική κακοποίηση (de Benedictis et al., 2006, σελ. 3) περιλαμβάνει:

- ◆ σπρωξίματα, πέταγμα αντικειμένων, κλωτσιές
- ◆ χαστούκια, άρπαγμα, μπουνιές, χτυπήματα, τρικλοποδιές, ξυλοδαρμό, μώλωπες, πνίξιμο, ταρακούνημα
- ◆ τσιμπήματα, δαγκωνιές
- ◆ περιορισμός, δέσιμο, περιορισμός της ελευθερίας (π.χ. κλειδωμα στο σπίτι ή σε δωμάτιο)
- ◆ κατάγματα
- ◆ επίθεση με όπλο ή αιχμηρό αντικείμενο (π.χ. μαχαίρι, πιστόλι)
- ◆ εγκαύματα
- ◆ φόνο.

Τι είναι ψυχολογική ή συναισθηματική κακοποίηση (λεκτική ή μη λεκτική) ερωτικού/-ής συντρόφου;¹¹

Η ψυχολογική ή συναισθηματική κακοποίηση μπορεί να είναι λεκτική ή μη λεκτική. Η λεκτική ή μη λεκτική κακοποίηση του/της συζύγου ή ερωτικού/-ής συντρόφου περιλαμβάνει πιο δυσδιάκριτες πράξεις ή συμπεριφορές σε σχέση με τη σωματική κακοποίηση. Και παρότι η σωματική κακοποίηση μπορεί να φαίνεται πιο επώδυνο, τα σημάδια που αφήνει η λεκτική και συναισθηματική κακοποίηση είναι εξίσου βαθιά ή ακόμη και βαθύτερα. Μελέτες έχουν δείξει ότι η λεκτική ή μη λεκτική κακοποίηση μπορεί να είναι πολύ περισσότερο επιβλαβής από τη σωματική. Η λεκτική ή μη λεκτική κακοποίηση του/της συζύγου ή ερωτικού/-ής συντρόφου μπορεί να περιλαμβάνει:

- ◆ απειλές ή εκφοβισμό μέσω των οποίων επιδιώκεται η συμμόρφωση του θύματος
- ◆ καταστροφή της προσωπικής περιουσίας του θύματος και των υπάρχόντων του ή απειλές ότι θα το πράξει
- ◆ βία κατά ενός αντικειμένου (όπως ένας τοίχος ή ένα έπιπλο) ή ενός κατοικίδιου, παρουσία του θύματος, ως ένα μέσο πρόκλησης φόβου στο θύμα για περαιτέρω βία
- ◆ φωνές ή κραυγές
- ◆ χρήση υποτιμητικών ονομάτων
- ◆ συνεχή παρενόχληση
- ◆ ταπείνωση, εμπαιγμό ή κοροϊδία του θύματος είτε όταν είναι μόνος στο σπίτι είτε δημόσια μπροστά σε άλλους (π.χ. οικογένεια ή φίλους/-ες)
- ◆ επικριτικά ή υποτιμητικά σχόλια για τις επιτυχίες ή τους στόχους του θύματος
- ◆ έλλειψη εμπιστοσύνης στην ικανότητα του θύματος να παίρνει αποφάσεις
- ◆ να λέει ο δράστης στο θύμα ότι, χωρίς εκείνον, δεν αξίζει τίποτα
- ◆ υπερβολική κτητικότητα, απομόνωση του θύματος από φίλους/-ες και την οικογένειά του/της
- ◆ υπερβολικός έλεγχος του θύματος για να σιγουρευτεί ο δράστης ότι βρίσκεται στο σπίτι ή όπου αλλού είχε πει ότι θα βρίσκεται
- ◆ να μιλάει άσχημα υπό την επήρεια αλκοόλ ή ναρκωτικών, και να χρησιμοποιεί τις ουσίες ως δικαιολογία για να λέει τέτοια πράγματα
- ◆ να κατηγορεί το θύμα ότι εκείνο φταίει για τις δικές του πράξεις ή τα συναισθήματα του
- ◆ να υποχρεώνει το θύμα να παραμένει στο χώρο μετά από ένα καβγά ή να το εγκαταλείπει κάπου αλλού μετά από ένα καβγά, μόνο και μόνο για να "δώσει ένα μάθημα" στο θύμα
- ◆ να κάνει το θύμα να αισθάνεται ότι δεν έχει καμία δυνατότητα εξόδου από τη σχέση.

¹¹ de Benedictis et al., 2006, σελ. 3

Τι είναι σεξουαλική κακοποίηση ή σεξουαλική εκμετάλλευση ερωτικού/-ής συντρόφου;¹²

Η σεξουαλική κακοποίηση περιλαμβάνει:

- ♦ **σεξουαλική επίθεση:** εξαναγκασμός του ενός ατόμου από το άλλο να συμμετέχει σε ανεπιθύμητη, μη ασφαλή ή υποτιμητική σεξουαλική δραστηριότητα
- ♦ **σεξουαλική παρενόχληση** στην οποία συμπεριλαμβάνεται και η γελιοποίηση ενός ατόμου με στόχο τον περιορισμό της σεξουαλικότητάς ή των αναπαραγωγικών του επιλογών
- ♦ **σεξουαλική εκμετάλλευση,** όπως ο εξαναγκασμός του ενός ατόμου από το άλλο να δει πορνογραφικό υλικό ή να συμμετάσχει σε πορνογραφική ταινία.

Η σεξουαλική κακοποίηση συνδέεται συχνά με τη σωματική κακοποίηση· μπορεί να συμβαίνουν ταυτόχρονα ή μπορεί η σεξουαλική κακοποίηση να συμβαίνει μετά τη σωματική κακοποίηση.

Τι είναι η Καταδίωξη/Παρενόχληση (Stalking);¹²

Καταδίωξη είναι όταν ένα άτομο παρενοχλεί ή απειλεί κάποιο άλλο, με τρόπο επαναλαμβανόμενο και δόλιο που στοιχειώνει το άτομο σωματικά και συναισθηματικά. Η καταδίωξη του/της συντρόφου μπορεί να συμβαίνει κατά τη διάρκεια της σχέσης, με συνεχή υπερβολική παρακολούθηση των δραστηριοτήτων του/της. Ή μπορεί να συμβαίνει μετά τη διακοπή της σχέσης. Ο/Η δράστης μπορεί να προσπαθεί να κερδίσει πίσω τον/τη σύντροφο του/της, ή απλά να θέλει να τον/τη βλάψει ως τιμωρία που έφυγε. Σε κάθε περίπτωση πάντως, το θύμα φοβάται για την προσωπική του ασφάλεια.

Η καταδίωξη μπορεί να συμβαίνει μέσα ή κοντά στο σπίτι του θύματος, στο σχολείο ή στη δουλειά του, στο δρόμο καθώς πηγαίνει στα μαγαζιά ή σε άλλο προορισμό ή ακόμη και στο Διαδίκτυο (cyberstalking). Η καταδίωξη μπορεί να γίνεται από το τηλέφωνο, μέσω διαδικτύου ή κατά πρόσωπο. Οι δράστες μπορεί να μην αποκαλύπτουν ποτέ την ταυτότητά τους ή μπορεί να εμφανίζονται παντού, ως φυσικές παρουσίες. Οι δράστες χρησιμοποιούν πολλές απειλητικές τακτικές:

- ♦ επαναλαμβανόμενα τηλεφωνήματα, όπου μερικές φορές κλείνουν το τηλέφωνο
 - ♦ παρακολουθούν ή εντοπίζουν το άτομο
 - ♦ βρίσκουν το άτομο μέσω δημόσιων εγγράφων, μέσω αναζήτησης στο διαδίκτυο ή μέσω ιδιωτικών ντετέκτιβ
 - ♦ παρακολουθούν το θύμα με κρυφές κάμερες
 - ♦ εμφανίζονται ξαφνικά στο χώρο που βρίσκεται το θύμα, στο σπίτι του, στο σχολείο ή στην εργασία του
 - ♦ στέλνουν στο άτομο e-mails, επικοινωνούν μαζί του σε chat rooms ή μέσω msn (ηλεκτρονική καταδίωξη - cyberstalking)
 - ♦ στέλνουν ανεπιθύμητα πακέτα, κάρτες, δώρα ή γράμματα
 - ♦ παρακολουθούν τις τηλεφωνικές κλήσεις του θύματος ή τον υπολογιστή του
 - ♦ επικοινωνούν με τους/τις φίλους/-ες του θύματος, συμμαθητές/-τριες, συναδέλφους, την οικογένεια ή τους γείτονες για να συλλέξουν πληροφορίες για το θύμα
 - ♦ ψάχνουν τα σκουπίδια του θύματος
 - ♦ απειλούν ότι θα κάνουν κακό στο θύμα, την οικογένεια, τους/τις φίλους/-ες ή τα κατοικίδια του
 - ♦ καταστρέφουν το σπίτι ή το αυτοκίνητο του θύματος, ή άλλα περιουσιακά του στοιχεία
- Η καταδίωξη είναι απρόβλεπτη και πρέπει πάντα να θεωρείται επικίνδυνη.

¹² de Benedictis et al., 2006, σελ. 4

Τι είναι η ηλεκτρονική παρενόχληση/καταδίωξη;¹³

Ηλεκτρονική παρενόχληση/ καταδίωξη είναι η χρήση τηλεπικοινωνιακών τεχνολογιών όπως το Διαδίκτυο ή το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο για την καταδίωξη/παρενόχληση ενός ατόμου. Η ηλεκτρονική παρενόχληση/καταδίωξη μπορεί να είναι μία επιπρόσθετη μορφή καταδίωξης ή μπορεί να είναι η μοναδική μέθοδος που χρησιμοποιεί ο δράστης. Η ηλεκτρονική καταδίωξη είναι σκόπιμη, επίμονη και έχει προσωπικό χαρακτήρα.

Η αποστολή ανεπιθύμητης αλληλογραφίας (spamming) διαφέρει από την ηλεκτρονική παρενόχληση/καταδίωξη επειδή δεν εστιάζεται σε ένα συγκεκριμένο άτομο, όπως η ηλεκτρονική καταδίωξη, αλλά σε ομαδικό επίπεδο. Αντίθετα στην ηλεκτρονική παρενόχληση/καταδίωξη ο δράστης μεθοδικά ανακαλύπτει το θύμα και επικοινωνεί μαζί του. Όπως ακριβώς τα μηνύματα ανεπιθύμητης αλληλογραφίας με σεξουαλικό περιεχόμενο έτσι και τα μηνύματα του δράστη ηλεκτρονικής παρενόχλησης/καταδίωξης μπορεί να είναι ενοχλητικά και με ανάρμοστο περιεχόμενο. Και, όπως γίνεται και με την ανεπιθύμητη αλληλογραφία, δεν είναι εφικτό να τα σταματήσετε με μια αναφορά. Στην πραγματικότητα όσο περισσότερο διαμαρτύρεστε ή απαντάτε, τόσο μεγαλύτερη ανταμοιβή αισθάνεται ότι αποκομίζει ο δράστης. Η καλύτερη απάντηση στην ηλεκτρονική παρενόχληση/καταδίωξη είναι να μην απαντάτε.

Η ηλεκτρονική παρενόχληση/καταδίωξη μερικές φορές εξελίσσεται σε πραγματική καταδίωξη και σωματική βία.

Πόσο πιθανό είναι η καταδίωξη να μετατραπεί σε βία;¹³

Η καταδίωξη μπορεί να μετατραπεί σε βία είτε απειλεί είτε δεν απειλεί με χρήση βίας ο δράστης, ακόμη και όταν ο δράστης δεν έχει ιστορικό βίας. Οι γυναίκες δράστες καταδίωξης είναι εξίσου πιθανό να γίνουν βίαιες όπως ακριβώς και οι άνδρες. Σε κίνδυνο βρίσκονται και τα άτομα που βρίσκονται γύρω από το θύμα καταδίωξης. Για παράδειγμα, ένας γονιός, ένας σύζυγος ή σωματοφύλακας που προστατεύει το θύμα μπορεί να τραυματιστούν ή να σκοτωθούν καθώς ο δράστης καταδιώκει το θύμα του.

Τι είναι οικονομική κακοποίηση;¹⁴

Η οικονομική κακοποίηση περιλαμβάνει:

- ♦ παρακράτηση οικονομικών πόρων όπως χρήματα ή πιστωτικές κάρτες
- ♦ κλοπή των χρημάτων ή των περιουσιακών στοιχείων του/της συντρόφου ή εξαπάτηση
- ♦ εκμετάλλευση των οικονομικών πόρων του/της συντρόφου για προσωπικό όφελος
- ♦ αποστέρηση φυσικών πόρων όπως το φαγητό, τα ρούχα, τα απαραίτητα φάρμακα ή την στέγη του/της συντρόφου
- ♦ παρεμπόδιση ή αποτροπή της/του συζύγου ή συντρόφου να εργαστεί ή να επιλέξει ένα επάγγελμα

Τι είναι πνευματική κακοποίηση;¹⁴

Η πνευματική κακοποίηση περιλαμβάνει:

- ♦ χρησιμοποίηση των θρησκευτικών ή πνευματικών πεποιθήσεων του/της συζύγου ή συντρόφου, με στόχο τη χειραγώγησή του/της
- ♦ παρεμπόδιση ή αποτροπή του/της συντρόφου από την άσκηση των θρησκευτικών ή πνευματικών του/της πεποιθήσεων
- ♦ γελιοποίηση των θρησκευτικών ή πνευματικών πεποιθήσεων του άλλου ατόμου
- ♦ εξαναγκασμός των παιδιών σε ένα συγκεκριμένο δόγμα για το οποίο δεν έχει συμφωνήσει ο/η σύντροφος

¹³ de Benedictis et al., 2006, σελ. 5

¹⁴ de Benedictis et al., 2006, σελ. 6
178

A.2.2. Έκταση του Προβλήματος της ΒΕΣ

Παγκοσμίως

Η βία των ανδρών εναντίον των γυναικών και των παιδιών είναι η πιο συχνή μορφή βίας και αποτελεί μείζον κοινωνικό πρόβλημα.

Η ΒΕΣ φαίνεται ότι αποτελεί μία από τις κύριες αιτίες νοσηρότητας, προκαλώντας σοβαρά, οξεία και χρόνια προβλήματα υγείας όπως κακή γενική κατάσταση υγείας, σωματικούς τραυματισμούς και ψυχική νοσηρότητα. Πέρα από τις εγκληματολογικές έρευνες, δεν έχουν γίνει μελέτες μεγάλης κλίμακας για τον επιπολασμό της ΒΕΣ μετά από την Εθνική Έρευνα για τη Βία εις βάρος των Γυναικών του 1996 στις ΗΠΑ. Η έλλειψη συστηματικής, συνεχούς παρακολούθησης και οι διαφορές στους ορισμούς και τις ερευνητικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται στις μελέτες διαφόρων χωρών, αποτελούν μερικούς από τους φραγμούς που εμπόδισαν τις προσπάθειες για την ανίχνευση της ΒΕΣ. Επιπρόσθετα η έλλειψη εθνικών δεδομένων δυσχέρανε τις προσπάθειες σχεδιασμού και αξιολόγησης τοπικών προγραμμάτων πρόληψης της ΒΕΣ (Breiding, Black & Ryan, 2008). Εντούτοις, ο αυξανόμενος όγκος των ερευνητικών μελετών έχει αρχίσει να παρέχει μια επισκόπηση της έκτασης της ΒΕΣ σε παγκόσμιο επίπεδο. Στη συνέχεια του υποκεφαλαίου γίνεται μια προσπάθεια να συνοψιστεί η έκταση μίας από τις σοβαρότερες παραβιάσεις των δικαιωμάτων των γυναικών, δηλαδή της Βίας μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων. Δεδομένου ότι η βία κατά των γυναικών είναι ένα θέμα που υπο-αναφέρεται, είναι πολύ σημαντικό να έχουμε υπόψη ότι τα ευρήματα που ακολουθούν δεν μπορεί παρά να απεικονίζουν μόνο το ελάχιστο μέγεθος του προβλήματος.

Τα πιο ακριβή δεδομένα για τον επιπολασμό της ΒΕΣ προέρχονται από συγχρονικές πληθυσμιακές μελέτες. Τα τελευταία 20 χρόνια, περισσότερες από 50 πληθυσμιακές μελέτες για τη βία που ασκείται από ερωτικούς συντρόφους έχουν διεξαχθεί σε διάφορα μέρη του πλανήτη. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (Π.Ο.Υ.), η ΒΕΣ «συμβαίνει σε όλες τις χώρες ανεξαρτήτως κοινωνικής, οικονομικής, θρησκευτικής ή πολιτισμικής ομάδας» (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano, 2002, σελ. 89). Οι μελέτες υποδηλώνουν ότι «ένα τέταρτο με μισό του παγκόσμιου γυναικείου πληθυσμού έχει υποστεί κακοποίηση από τους ερωτικούς συντρόφους τους» (The Advocates for Human Rights, 2006). Το 2002 ο Π.Ο.Υ. ανέφερε ότι σε 48 πληθυσμιακές μελέτες «ποσοστό μεταξύ 10% και 69% των γυναικών ανέφεραν ότι έχουν κακοποιηθεί σωματικά από ένα ερωτικό σύντροφο κάποια στιγμή στη ζωή τους» (Krug et al., 2002, σελ. 89). Ο Π.Ο.Υ. επίσης αναφέρει ότι μελέτες από πολλές χώρες, ανάμεσα τους η Αυστραλία, ο Καναδάς, το Ισραήλ, η Νότια Αφρική και οι Ηνωμένες Πολιτείες, δείχνουν ότι 40% με 70% των δολοφονημένων γυναικών δολοφονήθηκαν από ένα ερωτικό σύντροφο (Krug et al., 2002, σελ. 93). Επιπλέον, η πιθανότητα δολοφονίας από βίαιο ερωτικό σύντροφο (Rennison & Welchans, 2000) είναι 5 φορές μεγαλύτερη για τις γυναίκες σε σύγκριση με τους άνδρες (767 γυναίκες και 146 άνδρες ανά 100.000 ανθρώπους, αντίστοιχα). Αν και τα δεδομένα διαφέρουν ελαφρώς οι γυναίκες αποτελούν περίπου το 95% των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας.

«Στις ΗΠΑ κάθε χρόνο περίπου 1.5 εκατομμύριο γυναίκες βιάζονται ή κακοποιούνται σωματικά από ένα ερωτικό σύντροφο. Η ΒΕΣ έχει ως αποτέλεσμα περίπου 2 εκατομμύρια τραυματισμούς και 1.300 θανάτους ετησίως στο σύνολο της χώρας» (DVRT, 2007, σελ. 6).

Η Πολυεθνική Μελέτη του Π.Ο.Υ. για την Υγεία των Γυναικών και την Ενδοοικογενειακή Βία εναντίον των Γυναικών έδειξε ότι 15% - 71% των γυναικών που συμμετείχαν (συνολικό δείγμα 24.097 γυναίκες) ανέφεραν ότι κατά τη διάρκεια της ζωής τους είχαν κακοποιηθεί σωματικά ή σεξουαλικά από το σύζυγο ή τον ερωτικό τους σύντροφο (Garcia-Moreno, C., Jansen, H., Ellsberg, M., Heise, L., Watts, C., 2006).

Στην ίδια μελέτη, «μεταξύ 4 - 12% των γυναικών ανέφεραν ότι κακοποιήθηκαν σωματικά κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης» (WHO, 2009). Επιπρόσθετα, ο ΠΟΥ (2009) αναφέρει ότι σε όλον τον κόσμο κάθε χρόνο, «περίπου 5.000 γυναίκες δολοφονούνται από μέλη της οικογένειάς τους για λόγους τιμής». Επιπλέον, «1/5 γυναίκες και 1/10 άνδρες παγκοσμίως, ανέφεραν ότι υπέστησαν σεξουαλική κακοποίηση ως παιδιά. Όσοι/-ες κακοποιήθηκαν σεξουαλικά ως παιδιά έχουν περισσότερες πιθανότητες να υποστούν και άλλες μορφές κακοποίησης στη συνέχεια της ζωής τους» (WHO, 2009).

Επειδή πολλά από τα θύματα κακοποιούνται περισσότερες από μία φορές, ο αριθμός των επιθέσεων κακοποίησης ετησίως ξεπερνά τον αριθμό των θυμάτων ΒΕΣ. Υπολογίζεται ότι κάθε χρόνο συμβαίνουν στις Ηνωμένες Πολιτείες περίπου 4.8 εκατομμύρια βιασμοί και σωματικές επιθέσεις εναντίον γυναικών (Tjaden & Thoennes, 2000).

Είναι σημαντικό όλα τα άτομα μιας κοινότητας να κατανοήσουν ότι η Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων συνιστά πρόβλημα δημόσιας υγείας και ότι μπορεί να προληφθεί.

Στην Ευρώπη

Στην Ευρώπη, παρόλο που οι μελέτες που αφορούν τη ΒΕΣ είναι ελάχιστες, τα διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα δεν είναι λιγότερο ανησυχητικά. Το 1996, Η Βρετανική Εγκληματολογική Μελέτη (Mirreles - Black, 1996), ανέφερε ένα επιπολασμό της ΒΕΣ της τάξης του 23% κατά τη διάρκεια της ζωής των γυναικών και 15% των ανδρών αντίστοιχα, ενώ στην Ολλανδία μία μελέτη της Römken (1997) ανέφερε ένα επιπολασμό της τάξης του 21% για τις Ολλανδέζες. Στην Ελβετία, μία έρευνα από τους Gillioz et al. (WHO, 1997) αποκάλυψε ότι το 20% των γυναικών που συμμετείχαν στην έρευνα έχουν εμπειρίες κακοποίησης από σύντροφο. Στη Νορβηγία, ο ΠΟΥ (WHO, 1997) ανέφερε επιπολασμό της ΒΕΣ της τάξης του 18% ανάμεσα στις γυναίκες. Στη Γαλλία, η Μελέτη ENVEFF 2000 (Jaspard & the ENVEFF team, 2001), ανέφερε ένα επιπολασμό της τάξης του 10% για την κακοποίηση μεταξύ ερωτικών συντρόφων κατά τη διάρκεια του προηγούμενου χρόνου, ανάμεσα στις γυναίκες του δείγματος της έρευνας. Στη Σουηδία, έχει εκτιμηθεί (Lundgren, Heimer, Westerstrand & Kalliokoski, 2001) ότι 1/3 γυναίκες που έχουν παντρευτεί ή συγκατοικήσει με ένα άνδρα έχουν υποστεί βία από αυτούς τους συντρόφους. Πιο συγκεκριμένα, το 2002, μετά από ανάλυση 10 ξεχωριστών ερευνών επιπολασμού της ενδοοικογενειακής βίας, το Συμβούλιο της Ευρώπης κατέληξε ότι «1 στις 4 γυναίκες έχουν βιώσει ενδοοικογενειακή βία στη διάρκεια της ζωής τους και 6% με 10% των γυναικών στην Ευρώπη υφίστανται ενδοοικογενειακή βία κάθε χρόνο» (Council of Europe, Committee of Ministers, 2002).

Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία που παρουσιάστηκαν από την Επιτροπή για την Ισότητα μεταξύ Ανδρών και Γυναικών στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης το 2004, περίπου 600 γυναίκες πεθαίνουν κάθε χρόνο εξαιτίας της ΒΕΣ (Council of Europe, Committee on Equal Opportunities for Women and Men, 2004). Σε προγενέστερη αναφορά της Επιτροπής το 2002, σημειωνόταν ότι 20% με 50% των γυναικών είναι θύματα ΒΕΣ στην Ευρώπη και ότι οι πρώην και νυν ερωτικοί σύντροφοι είναι οι κύριοι δράστες άσκησης σωματικής βίας, σεξουαλικής βίας και δολοφονιών εναντίον των γυναικών (Council of Europe, 2002a).

Αν και δεν έχουν ακόμη πραγματοποιηθεί εκτενείς εθνικές έρευνες στα περισσότερα κράτη-μέλη, υπάρχουν κάποια δεδομένα για τον επιπολασμό της ΒΕΣ σε μερικές χώρες.

Μία εθνική έρευνα σε 10.000 γυναίκες στη Γερμανία το 2003 αποκάλυψε ότι περίπου το 25% των γυναικών έχουν υποστεί κάποια μορφή σωματικής ή σεξουαλικής κακοποίησης, ή και τα δύο από πρώην ή νυν συντρόφους τους, άνδρες και γυναίκες (στο 99% των περιστατικών κακοποίησης ο δράστης ήταν άνδρας και μόνο στο 1% ήταν γυναίκα) (Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth, 2004).

Στη Νορβηγία, μια χώρα με πληθυσμό 4 εκατομμυρίων, κάθε χρόνο 10.000 γυναίκες αναζητούν ιατρική θεραπεία για τραυματισμούς που προκλήθηκαν από ΒΕΣ (Council of Europe, 2002a). Το 45% όλων των φόνων γυναικών που διαπράχθηκαν κατά το έτος 2003 σχετίζονταν με ΒΕΣ (FOCUS, 2007).

Σύμφωνα με το Δίκτυο Astra, το 29% των γυναικών στη Ρουμανία, το 22% στη Ρωσία και το 21% στην Ουκρανία, ανέφεραν ότι έχουν βιώσει σωματική κακοποίηση από τον ερωτικό τους σύντροφο, και ότι στη Λιθουανία ποσοστό μεγαλύτερο από το 42% όλων των παντρεμένων γυναικών ή των γυναικών που συγκατοικούν με το σύντροφό τους ανέφεραν πως έχουν υποστεί σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση ή λεκτικές απειλές από τον νυν σύντροφό τους, αν και από αυτές μόνο το 10.6% ανέφερε τα πιο σοβαρά περιστατικά στην αστυνομία (The Advocates for Human Rights, 2006).

Το 2004, το Υπουργείο Εσωτερικών της Βρετανίας διεξήγαγε μια έρευνα (Walby & Allen, 2004) βασισμένη στη Βρετανική Εγκληματολογική Έρευνα του 2003 στην οποία συμμετείχαν 22.463 γυναίκες και άνδρες ηλικίας 16-59 ετών. Αναφορικά με τη ΒΕΣ, μη συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής κακοποίησης, διαπιστώθηκε ότι περίπου 529.000 (3.4%) γυναίκες και περίπου 338.000 (2.2%) άνδρες υπήρξαν θύματα σωματικής κακοποίησης κατά τη διάρκεια του προηγούμενου από την έρευνα έτους, και ότι το 18.6% των γυναικών και το 9.6% των ανδρών ήταν θύματα σωματικής ΒΕΣ από την ηλικία των 16 ετών. Από το 3.6% των γυναικών που είχαν βιασθεί από την ηλικία των 16 και έπειτα, ο βιαστής ήταν ο ερωτικός σύντροφος στο 54% των πιο σοβαρών περιστατικών, ενώ στο 4% δράστης ήταν το άτομο με το οποίο το θύμα είχε βγει ραντεβού.

Το 2004, «67 γυναίκες δολοφονήθηκαν στην Ισπανία από τους πρώην ή νυν συζύγους/ερωτικούς συντρόφους τους» (Loewenberg, 2005). Περίπου 100 γυναίκες το χρόνο δολοφονούνται από πρώην ή νυν συζύγους/ερωτικούς συντρόφους.¹⁵ Μεταξύ του 2001 και του 2007, 425 γυναίκες σκοτώθηκαν εξ αιτίας ενδοοικογενειακής βίας στην Ισπανία, εκ των οποίων οι 71 φόννοι έγιναν σε μία μόνο χρονιά, το 2007.¹⁶ Μία μελέτη που διεξήχθη το 2002 από το Ισπανικό Ινστιτούτο Γυναικείων Θεμάτων κατέδειξε ότι περισσότερο από 2 εκατομμύρια γυναίκες έχουν υποστεί σωματική και/ή συναισθηματική κακοποίηση ΒΕΣ, ενώ το 97% των θυμάτων δεν αναφέρει τα περιστατικά στις αρμόδιες αρχές (Amnesty International, 2004).

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (WHO, 1996), τη UNICEF (2000), και το Βρετανικό Ιατρικό Σύλλογο (The British Medical Association, 1998) οι επιπτώσεις της ΒΕΣ στην υγεία των γυναικών είναι εκτενείς, συχνά πολύ σοβαρές, και μερικές φορές ακόμη και θανατηφόρες.

¹⁵ <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,1401277,00.html>

¹⁶ <http://womensphere.wordpress.com/2008/05/22/fight-against-domestic-violence-in-spain-only-strong-on-paper/>

Στη Γαλλία, η πρώτη Εθνική έρευνα για τη ΒΕΣ πραγματοποιήθηκε το 2001. Από τη μελέτη φάνηκε ότι από τις 5.908 γυναίκες που ρωτήθηκαν εάν υπέστησαν ΒΕΣ κατά τη διάρκεια του προηγούμενου χρόνου, το 37% ανέφερε ότι υπήρξε θύμα ψυχολογικής ΒΕΣ, εκ των οποίων το 24.2% ανέφερε επαναλαμβανόμενη κακοποίηση· το 2.5% ανέφερε σωματική ΒΕΣ, εκ των οποίων το 1.4% ανέφερε επαναλαμβανόμενη κακοποίηση· και το 0.9% ανέφερε ότι υπήρξε θύμα σεξουαλικής ΒΕΣ. Λεκτική κακοποίηση αναφέρθηκε στο 4.3% των περιστατικών κακοποίησης που σχετίζονται με ΒΕΣ (Jaspard & the ENVEFF team, 2001).

Ωστόσο για τα 2/3 των γυναικών που βίωσαν σεξουαλική βία από ερωτικό σύντροφο, ήταν η πρώτη φορά που ανέφεραν την κακοποίηση, πιθανώς εξαιτίας συναισθημάτων ντροπής και ενοχής. Επιπλέον, αναφορικά με το βιασμό γενικά στη Γαλλία, η μελέτη εκτιμά ότι μόνο το 5% των βιασμών αναφέρεται στις αρχές (Ο' Hanlon & Benninger-Budel, 2003).

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης αναφέρει ότι τα στατιστικά δεδομένα δείχνουν ότι η ΒΕΣ αποτελεί την κύρια αιτία θανάτου και αναπηρίας, για τις γυναίκες ηλικίας 16-44 ετών, δηλαδή καταλαμβάνει υψηλότερη θέση στον κατάλογο νοσηρότητας από τον καρκίνο, τα τροχαία ατυχήματα, ακόμη και από τον πόλεμο (Council of Europe, 2002b).

Στην Ελλάδα

Τα ευρήματα της πρώτης και μοναδικής Ελληνικής Εθνικής Επιδημιολογικής Έρευνας για την ενδοοικογενειακή βία (Κ.Ε.Θ.Ι., 2003), η οποία διεξήχθη το 2002-2003 σε 1.200 γυναίκες (ηλικίας 18-60 ετών), κατέδειξαν ότι το 56% των γυναικών ανέφερε ότι έχει βιώσει λεκτική και/ή ψυχολογική κακοποίηση, το 3.6% ότι έχει υποστεί σωματική κακοποίηση και το 3.5% ότι έχει υποστεί σεξουαλική κακοποίηση. Καθώς μόνο το 8.8% των γυναικών θεωρούν το σύζυγο/σύντροφο τους βίαιο, είναι εμφανές ότι η ελληνική κοινωνία είναι, σε γενικές γραμμές, πολύ ανεκτική απέναντι στη Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων, αφού η πλειοψηφία των θυμάτων δεν θεωρεί ότι η λεκτική/ψυχολογική κακοποίηση που υπέστησαν από το σύζυγο/σύντροφό τους είναι "βίαιη συμπεριφορά". Μια πολύ ισχυρή ένδειξη ότι αυτά τα μικρά ποσοστά αναφερόμενης σωματικής και σεξουαλικής βίας παρουσιάζουν ένα κατά πολύ υποεκτιμημένο μέγεθος του προβλήματος της ΒΕΣ στην Ελλάδα και δεν αντανakλούν την πραγματική κατάσταση, είναι το γεγονός ότι από το 5.3% των γυναικών που είχαν ένα προηγούμενο γάμο ή ερωτική σχέση, το 39.7% ανέφερε ότι είχε βιώσει ΒΕΣ από τον πρώην σύντροφό τους.

Επιπλέον, στα πλαίσια του προγράμματος DAPHNE "Improving the Response to Intimate Partner Violence (IPV) in Military Settings" (Petroulaki et al., 2006b), που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα και άλλες χώρες της ΕΕ, επιχειρήθηκε η έμμεση και άμεση εκτίμηση του μεγέθους της Βίας μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων, καθώς ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες στο πρόγραμμα (227 άνδρες νεοσύλλεκτοι, με μέσο όρο ηλικίας 22,4 ετών) η αναφορά περιστατικών ΒΕΣ τα οποία γνωρίζουν αλλά και η αναφορά προσωπικών τους εμπειριών που ανέφεραν ως παρατηρητές, θύματα ή δράστες. Οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι γνώριζαν ζευγάρια στα οποία υπήρχαν βίαιες συμπεριφορές, όπως προσβολές, χτυπήματα και εξαναγκασμός για σεξ. Ένα υψηλό ποσοστό των συμμετεχόντων δήλωσε ότι ήξεραν τουλάχιστον ένα ζευγάρι όπου ο άνδρας χτυπούσε τη σύντροφό του στη γειτονιά τους (27%), ανάμεσα στους φίλους τους (16%) ή στην οικογένεια τους (3%). Πίστευαν επίσης ότι η λεκτική, σωματική και σεξουαλική βία ασκείται περισσότερο συχνά από άνδρες εναντίον γυναικών.

Περισσότεροι του 60% των συμμετεχόντων πίστευαν ότι "στα μισά ή και σε περισσότερα από τα μισά" ζευγάρια ο άνδρας προσβάλλει τη σύζυγο/σύντροφό του. Ένα σημαντικό ποσοστό επίσης απάντησε θετικά στην ερώτηση αν είχαν ασκήσει λεκτική βία εναντίον των συντρόφων τους (44,9%) ή τους είχε ασκηθεί (36,3%). Επιπλέον, αν και σε μικρότερο ποσοστό, ανέφεραν ότι υπήρξε σωματική βία (το 13.5% ανέφερε ότι είχε χτυπήσει τη σύντροφό του και το 6.4% ότι τους είχε χτυπήσει) και σεξουαλική κακοποίηση (το 10.8% ανέφερε ότι ανάγκασε τη σύντροφό του να κάνουν σεξ και το 19.8% ότι τους ανάγκασε η σύντροφός τους) στη σχέση τους. Ένα ποσοστό της τάξης του 11.4% των Ελλήνων νεοσυλλέκτων δήλωσε ότι είχαν δει ως παιδιά τον πατέρα τους να προσβάλλει τη μητέρα τους, το 3,2% είχε δει τον πατέρα του να χτυπάει τη μητέρα του και σχεδόν 1% ανέφεραν ότι ο πατέρας τους εξαναγκάζει της μητέρα τους να κάνουν σεξ. Τα ποσοστά για τα αντίστροφα περιστατικά η μητέρα να προσβάλλει, να χτυπάει ή να εξαναγκάζει τον πατέρα τους να κάνουν σεξ ήταν 5%, 1,8% και 1.8% αντίστοιχα.

Σύμφωνα με έρευνα της Πενταράκη (2003) σε 486 ελληνίδες έφηβες (15-21 ετών) σχεδόν η 1 στις 2 (61.5%) ανέφεραν ότι είχαν υποστεί κάποια μορφή Βίας μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων (σωματική, σεξουαλική ή ψυχολογική κακοποίηση) είτε σε κάποια προηγούμενη είτε στην τωρινή τους σχέση. Μία στις 3 έφηβες ανέφεραν ότι είχαν υποστεί σωματική κακοποίηση (35.2%) και 37.9% ανέφεραν σεξουαλική κακοποίηση. Υπήρχε και ένα πολύ υψηλό ποσοστό που είχαν εξαναγκαστεί σε κάποια σεξουαλική συμπεριφορά από τους συντρόφους τους (52.1%). Η πιο συχνή μορφή κακοποίησης ήταν η ψυχολογική (απειλές, λεκτική κακοποίηση, κυριαρχική και εξουσιαστική συμπεριφορά από το σύντροφό τους). Επιπλέον, 1 στις 5 έφηβες πίστευαν ότι η σωματική βία εναντίον των γυναικών είναι αποδεκτή «υπό ορισμένες συνθήκες» (π.χ. εάν η σύζυγος είχε απατήσει τον άνδρα της) όπως και η εξαναγκαστική σεξουαλική πράξη, ιδιαίτερα μέσα στο γάμο.

Σύμφωνα με το πρόγραμμα DAPHNE "Περιπτώσεις βιασμού σε ραντεβού σε νεαρές γυναίκες και ανάπτυξη καλών πρακτικών για την υποστήριξη και την πρόληψη"¹⁷ 142 κορίτσια (18-24 ετών) από το δείγμα της Ελλάδας ανέφεραν ότι έχουν αναγκαστεί να κάνουν σεξ παρά τη θέλησή τους: 24 κορίτσια από τα 328 ανέφεραν ότι βιάστηκαν από κάποιο άτομο που είχε κάποια μορφή εξουσίας πάνω τους και 32 κορίτσια από τα 332 ανέφεραν ότι βιάστηκαν επειδή φοβόντουσαν να πουν όχι.

¹⁷ Daphne project: Date rape cases amongst young women and development of good practices for support and prevention [2005-1-041-WY]. (Available at: http://www.medinstgenderstudies.org/wp-content/uploads/date-rape-resource-book_final.pdf, accessed 10 March 2009).

Α.2.3. Έκθεση των Παιδιών στη Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων

«Τα παιδιά που ζουν σε σπίτια όπου ο ένας γονιός ή το άτομο που τα φροντίζει υφίσταται κακοποίηση χαρακτηρίζονται ως "παιδιά-μάρτυρες βίας" δηλαδή "παιδιά που είναι μάρτυρες" της Βίας μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων. Ο όρος "έκθεση των παιδιών" στη Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων, όμως, παρέχει ένα πληρέστερο ορισμό γιατί περιλαμβάνει τους ποικίλους τρόπους με τους οποίους τα παιδιά βιώνουν τη ΒΕΣ. Αν και τα άτομα που φροντίζουν τα παιδιά συχνά πιστεύουν ότι τα προστατεύουν και δεν γίνονται μάρτυρες της κακοποίησής τους, τα παιδιά που ζουν σε αυτά τα σπίτια αναφέρουν μια διαφορετική πραγματικότητα. Μελέτες δείχνουν ότι το 80% με 90% των παιδιών που ζουν σε σπίτια που υπάρχει ΒΕΣ μπορούν να δώσουν λεπτομερείς περιγραφές για τη βία στα σπίτια τους. Οι ερευνητικές μελέτες αναφορικά με την έκθεση των παιδιών στη Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων, τα προβλήματα που δημιουργούνται όταν τα παιδιά γίνονται μάρτυρες της βίας και τους προστατευτικούς παράγοντες που επηρεάζουν την αντίδρασή τους στη βία έχουν πολλαπλασιαστεί τελευταία. Η έκθεση των παιδιών στη Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων τυπικά διαιρείται σε τρεις κύριες κατηγορίες (Bragg, 2003, σελ. 9):

- ◆ να γίνονται τα παιδιά αυθήκοοι μάρτυρες ενός βίαιου περιστατικού
- ◆ να εμπλέκονται άμεσα, είτε ως αυτόπτες μάρτυρες του περιστατικού, είτε παρεμβαίνοντας είτε λαμβάνοντας μέρος στο περιστατικό (π.χ. να χρησιμοποιούνται ως ασπίδα σε βίαιες πράξεις)
- ◆ να βιώνουν τα επακόλουθα ενός βίαιου περιστατικού»

Έκθεση των παιδιών στη Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων είναι επίσης όταν τα παιδιά «χρησιμοποιούνται ως κατάσκοποι για να ανακρίνουν το ενήλικο θύμα, εξαναγκάζονται να παρακολουθούν ή να συμμετέχουν στην κακοποίηση και χρησιμοποιούνται ως πιόνια από το δράστη για να εξαναγκαστεί το θύμα να επιστρέψει στη βίαιη σχέση. Ο σωματικός τραυματισμός ορισμένων παιδιών μπορεί να αποτελεί άμεση συνέπεια της Βίας μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων. Ορισμένοι δράστες εκουσίως κακοποιούν σωματικά, συναισθηματικά ή σεξουαλικά τα παιδιά τους προσπαθώντας με αυτόν τον τρόπο να εκφοβίσουν και να ελέγξουν τη σύντροφό τους. Αν και κάτι τέτοιο αποτελεί ξεκάθαρα κακοποίηση παιδιού, σε άλλες περιπτώσεις η κακοποίηση δεν είναι τόσο εμφανής. Μερικές φορές τα παιδιά τραυματίζονται κατά λάθος κατά τη διάρκεια μιας επίθεσης στο ενήλικο θύμα. Ένα αντικείμενο που εκτοξεύεται ή ένα όπλο που χρησιμοποιείται εναντίον του ενήλικου θύματος μπορεί να χτυπήσει το παιδί. Τα μικρότερης ηλικίας παιδιά μπορούν να τραυματιστούν όταν η επίθεση γίνεται ενόσω το ενήλικο θύμα κρατάει το παιδί στην αγκαλιά του, ενώ τα μεγαλύτερης ηλικίας παιδιά μπορεί να τραυματιστούν καθώς προσπαθούν να παρέμβουν κατά τη διάρκεια του βίαιου επεισοδίου. Πέρα από το γεγονός ότι εκτίθενται σε βίαιη συμπεριφορά, πολλά παιδιά θυματοποιούνται περαιτέρω από την αναγκαστική σιωπή που τους επιβάλλεται, να μην αποκαλύψουν την κακοποίηση και να κρατήσουν κρυφό το οικογενειακό μυστικό» (Bragg, 2003, σελ. 10).

Η συνύπαρξη Κακοποίησης Παιδιού και Βίας μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων

«Τις τελευταίες δεκαετίες έχουμε αρχίσει να συνειδητοποιούμε ότι η Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων συνυπάρχει με την κακοποίηση παιδιού [...]. Οι έρευνες υποστηρίζουν ότι σε ένα εκτιμώμενο 30% με 60% των οικογενειών στις οποίες υπάρχει είτε Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων είτε κακοποίηση παιδιού, το πιθανότερο είναι να συνυπάρχουν και οι δύο αυτές μορφές κακοποίησης. Μελέτες έχουν δείξει ότι τα παιδιά των θυμάτων που υφίστανται πολύ σοβαρές μορφές Βίας μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων, κινδυνεύουν επίσης από σοβαρό σωματικό τραυματισμό. Σε μια εθνική έρευνα που διεξήχθη σε περισσότερες από 6.000 αμερικανικές οικογένειες, διαπιστώθηκε ότι το 50% των ανδρών που κακοποιούσαν συχνά τις συζύγους τους κακοποιούσαν επίσης και τα παιδιά τους. Άλλες μελέτες έχουν καταδείξει ότι οι δράστες ΒΕΣ που είχαν κακοποιηθεί ως παιδιά είναι πιο πιθανό να κακοποιήσουν σωματικά τα παιδιά τους» (Bragg, 2003, σελ. 7).

Σύμφωνα με την Πετρουλάκη (2010) αρκετές μελέτες και ανασκοπήσεις δείχνουν ότι η κακοποίηση των παιδιών συχνά συνυπάρχει με την κακοποίηση της μητέρας του παιδιού (Gewirtz & Edleson, 2004; Felitti, Anda, Nordenberg, et al., 1998; Humphreys, Houghton & Ellis, 2008; Edleson, 1999a; Hartley, 2002). Στη μελέτη των Felitti et al. (1998), για παράδειγμα, από τα παιδιά που ήταν μάρτυρες ΒΕΣ, το 34% είχε επίσης υποστεί ψυχολογική κακοποίηση, το 31% σωματική κακοποίηση και το 41% είχε βιώσει σεξουαλική κακοποίηση.

«Περίπου 3.3 με 10 εκατομμύρια παιδιά εκτιμάται ότι κινδυνεύουν κάθε χρόνο να εκτεθούν σε Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων [...]. Μία μελέτη εκτιμά ότι 10 περίπου εκατομμύρια έφηβοι κάθε χρόνο εκτίθενται σε ενδοοικογενειακή βία. Αυτή η εκτίμηση προέρχεται από τα ευρήματα μιας έρευνας στην οποία ενήλικα άτομα ρωτήθηκαν «αν, κατά τη διάρκεια της εφηβείας τους, ο πατέρας τους χτυπούσε τη μητέρα τους και πόσο συχνά» και το αντίστροφο για τη μητέρα. Στη μελέτη διαπιστώθηκε ότι περίπου 1/8 άτομα του δείγματος (12.6%), ανακάλεσαν παρόμοιο περιστατικό. Σε αυτές τις περιπτώσεις το 50% θυμόταν τον πατέρα να χτυπάει τη μητέρα, το 19% θυμόταν τη μητέρα να χτυπάει τον πατέρα και ποσοστό 31% ανακάλεσε και τους δύο γονείς να χτυπάνε ο ένας τον άλλον. Επιπρόσθετα, σε έρευνα που εξετάστηκε η σχέση θυματοποίησης και χρήσης βίας από τα θύματα, διαπιστώθηκε ότι κάποιος/-α που κακοποιείται από το/τη σύζυγο ή σύντροφο είναι πιο πιθανό να χρησιμοποιήσει βία εναντίον των παιδιών του/της σε σύγκριση με κάποιον/-α που δεν κακοποιείται» (Bragg, 2003, σελ. 8).

Ποιες είναι οι Επιπτώσεις της Βίας μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων στα Παιδιά;

Τα παιδιά που εκτίθενται σε ενδοοικογενειακή βία μπορεί να αναπτύξουν σοβαρά συναισθηματικά, ψυχολογικά ή αναπτυξιακά προβλήματα, ή προβλήματα συμπεριφοράς ή σχολικής επίδοσης. Τα παιδιά από οικογένειες όπου υπάρχει βία μπορεί να εμφανίσουν κατάθλιψη και χαμηλή αυτοεκτίμηση. Σύμφωνα με την Πετρουλάκη (2010) τα παιδιά που εκτίθενται στη ΒΕΣ, σε σύγκριση με αυτά που δεν εκτίθενται, εμφανίζουν σε υψηλότερο ποσοστό συμπτώματα άγχους, κατάθλιψης και διαταραχής μετατραυματικού στρες (Hughes, 1988; Edleson, 1999b; Maker, Kemmelmeier, Peterson, 1998; Sternberg, Lamb, Greenbaum et al., 1993). Καθώς αναπτύσσονται, τα παιδιά και οι έφηβοι που μεγαλώνουν σε περιβάλλον ενδοοικογενειακής βίας (Kaur & Garg, 2008) είναι πιθανότερο να:

- ♦ χρησιμοποιήσουν βία στο σχολείο ή στην κοινότητα
- ♦ αποπειραθούν να αυτοκτονήσουν
- ♦ κάνουν χρήση ναρκωτικών
- ♦ διαπράξουν εγκλήματα
- ♦ να χρησιμοποιήσουν βία για να ενισχύσουν τη φήμη τους και την αυτοεκτίμησή τους
- ♦ να γίνουν οι ίδιοι/-ες δράστες ή θύματα κακοποίησης στις σχέσεις τους στη μετέπειτα ζωή τους.

Τα παιδιά που ζουν σε οικογένειες όπου υφίσταται Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων «αντιμετωπίζουν αναρίθμητους κινδύνους, όπως ο κίνδυνος έκθεσης σε τραυματικά γεγονότα, ο κίνδυνος της παραμέλησης, ο κίνδυνος να κακοποιηθούν και τα ίδια, και ο κίνδυνος να χάσουν έναν ή και τους δύο γονείς τους. Όλα αυτά μπορούν να οδηγήσουν σε αρνητικά αποτελέσματα και να έχουν αντίκτυπο στα παιδιά. Ανεξάρτητα από το αν κακοποιούνται τα ίδια, οι συναισθηματικές επιπτώσεις της έκθεσής τους σε περιστατικά Βίας μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων είναι παρόμοιες με αυτές του ψυχολογικού τραύματος των παιδιών που κακοποιούνται. Τα ευρήματα διαφόρων μελετών (Bragg, 2003, σελ. 10) συγκλίνουν στην ύπαρξη τριών κατηγοριών προβλημάτων που εμφανίζουν τα παιδιά που έχουν εκτεθεί σε Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων:

- ♦ **Συμπεριφορικά, κοινωνικά και συναισθηματικά προβλήματα:** υψηλότερα επίπεδα επιθετικότητας, θυμού, εχθρικότητας, αντιδραστικής συμπεριφοράς και ανυπακοής· φόβου, άγχους, απόσυρσης και κατάθλιψης· κακές σχέσεις με τους/τις συνομήλικους, τα αδέρφια τους και περιορισμένες κοινωνικές σχέσεις· χαμηλή αυτοεκτίμηση.
- ♦ **Γνωστικά προβλήματα και προβλήματα συμπεριφοράς:** χαμηλά επίπεδα γνωστικής λειτουργικότητας, χαμηλή σχολική επίδοση, απουσία δεξιοτήτων επίλυσης συγκρούσεων, περιορισμένες δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων, αποδοχή βίαιων συμπεριφορών και στάσεων, προσκόλληση σε άκαμπτα στερεότυπα του φύλου και ανδρικά προνόμια.
- ♦ **Μακροχρόνια προβλήματα:** υψηλότερα επίπεδα κατάθλιψης ως ενήλικοι και συμπτώματα τραύματος, αυξημένη ανοχή στη χρήση βίας στις ενήλικες σχέσεις τους».

Τα παιδιά εμφανίζουν επίσης «συγκεκριμένα προβλήματα ως προς τη σωματική, ψυχολογική και κοινωνική τους ανάπτυξη. Για παράδειγμα, τα βρέφη που εκτίθενται σε βία μπορεί να δυσκολεύονται να αναπτύξουν συναισθηματικό δεσμό με τα άτομα που τα φροντίζουν και σε εξαιρετικά σοβαρές περιπτώσεις μπορεί να αναστέλλεται η ανάπτυξή τους» (Bragg, 2003, σελ. 10).

Πρέπει, βέβαια, να σημειωθεί ότι υπάρχουν περιορισμοί στις έρευνες αυτού του είδους καθώς υπάρχουν και παιδιά τα οποία δεν εμφανίζουν αυξημένα προβλήματα ακόμη και υπό παρόμοιες συνθήκες. Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μπορεί να παλινδρομήσουν αναπτυξιακά ή να υποφέρουν από διατροφικές διαταραχές και διαταραχές του ύπνου. Τα παιδιά σχολικής ηλικίας μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στις σχέσεις τους με τους/τις συνομηλικούς τους, στην ακαδημαϊκή τους επίδοση και στη συναισθηματική τους σταθερότητα. Οι έφηβοι/-ες βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο είτε να γίνουν δράστες είτε θύματα βίας στις εφηβικές/ρομαντικές τους σχέσεις. Αναφορές από ενήλικες που είχαν επανειλημμένα υπάρξει μάρτυρες ενδοοικογενειακής βίας ως παιδιά δείχνουν ότι πολλοί/-ές υποφέρουν από μετα-τραυματικά συμπτώματα, κατάθλιψη και χαμηλή αυτοεκτίμηση (Bragg, 2003, σελ. 10).

Ορισμένα πιθανά συμπτώματα που εμφανίζουν τα παιδιά που εκτίθενται στη Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων (Bragg, 2003, σελ. 11) είναι τα ακόλουθα:

- ◆ διαταραχές ύπνου (π.χ. αϋπνία, φοβούνται να πάνε για ύπνο, εφιάλτες)
- ◆ σωματικά συμπτώματα, όπως πονοκέφαλοι ή στομαχόπονοι
- ◆ υπερεγρήγορη απέναντι στον κίνδυνο ή στο φόβο τραυματισμού
- ◆ εμπλοκή σε καβγάδες, πρόκληση τραυματισμών σε άλλα παιδιά ή σε ζώα
- ◆ εκρήξεις οργής ή εναντιωματική συμπεριφορά
- ◆ απόσυρση από ανθρώπους ή από δραστηριότητες που συνήθιζε να ασχολείται
- ◆ νωθρότητα, κατάθλιψη, χαμηλή ενέργεια
- ◆ χαμηλή αυτοεκτίμηση
- ◆ αισθήματα απομόνωσης και μοναχικότητας και δυσκολία αλληλεπίδρασης με συνομηλικούς και ενήλικους
- ◆ κατανάλωση ουσιών (αλκοόλ/ναρκωτικά) είτε ως παιδιά είτε αργότερα στη ζωή τους
- ◆ υψηλότερος κίνδυνος ανήλικης παραβατικότητας
- ◆ απόπειρες αυτοκτονίας ή επικίνδυνη συμπεριφορά
- ◆ χαμηλή σχολική επίδοση και απουσίες από το σχολείο
- ◆ δυσκολίες στη συγκέντρωση και προσοχή
- ◆ φόβος αποχωρισμού από το μη βίαιο ενήλικο ή φόβοι ότι θα τα εγκαταλείψουν
- ◆ ανάληψη ευθύνης για την κακοποίηση
- ◆ αίσθημα ενοχής επειδή δεν μπορούν να σταματήσουν την κακοποίηση ή επειδή αγαπούν το δράστη
- ◆ ανάληψη ευθυνών ενήλικων ή γονικών ευθυνών
- ◆ άγχος, υπερβολική ανησυχία και διαταραχές που σχετίζονται με το άγχος
- ◆ βραδινή ενούρηση ή παλινδρόμηση σε προγενέστερα αναπτυξιακά στάδια
- ◆ προβλήματα στη γλώσσα και το λόγο
- ◆ ψυχική αποσύνδεση
- ◆ ταύτιση με ή αντανάκλαση των συμπεριφορών του δράστη· τα αγόρια που γίνονται μάρτυρες ΒΕΣ είναι πιο πιθανό να κακοποιούν τις συντρόφους τους ως ενήλικες σε αντίθεση με αγόρια που έχουν μεγαλώσει σε μη βίαια σπίτια.

Προστατευτικοί Παράγοντες

Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο πως ορισμένα παιδιά, παρά την έκθεσή τους σε ΒΕΣ, εμφανίζονται ιδιαίτερα ανθεκτικά (Πετρουλάκη, 2010). Η αντίδραση των παιδιών στη βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων φαίνεται ότι διαφέρει καθώς κάποια από αυτά επηρεάζονται περισσότερο, κάποια ανακάμπτουν αμέσως μόλις αποκατασταθούν οι συνθήκες στο περιβάλλον τους, ενώ υπάρχουν και παιδιά που επηρεάζονται ελάχιστα ή και καθόλου, και συνεχίζουν κανονικά την αναπτυξιακή τους πορεία (Hughes, Graham-Bermann, Gruber, 2001; Anthony & Kohler, 1987).

Οι αντιδράσεις των παιδιών στη βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων φαίνεται να εκτείνονται σε ένα συνεχές, καθώς μερικά παιδιά παρουσιάζουν τεράστια ανθεκτικότητα ενώ κάποια άλλα εμφανίζουν σημάδια σοβαρής δυσπροσαρμοστικότητας (Bragg, 2003, σελ. 11).

Προστατευτικοί παράγοντες όπως η κοινωνική επάρκεια, η ευφυΐα, η υψηλή αυτοεκτίμηση, ο εξωστρεφής χαρακτήρας, οι ισχυροί δεσμοί με τα αδέλφια ή τα συνομήλικα άτομα και μια υποστηρικτική σχέση με έναν ενήλικο, θεωρείται ότι αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που προστατεύουν τα παιδιά από τις δυσμενείς επιπτώσεις της έκθεσής τους στη βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων (Bragg, 2003, σελ. 11). Σύμφωνα με τους Gewirtz & Edleson (2004), όπως αναφέρει η Πετρουλάκη (2010), οι προστατευτικοί παράγοντες μπορούν να ταξινομηθούν στις ακόλουθες τρεις κατηγορίες: (α) η επάρκεια γονικής φροντίδας και η ανάπτυξη ασφαλούς συναισθηματικού δεσμού, που σημαίνει ύπαρξη καλής σχέσης είτε με τον ένα τουλάχιστον γονιό είτε με κάποια άλλη γονική φιγούρα, (β) το υποστηρικτικό εξω-οικογενειακό περιβάλλον, που μπορεί να προέλθει από ένα άτομο που επέχει θέση μέντορα για το παιδί, όπως κάποιος/-α δάσκαλος/-α, ο/η ανάδοχος του παιδιού, κλπ. και (γ) τα ατομικά χαρακτηριστικά του παιδιού όπως, για παράδειγμα, υψηλή νοημοσύνη, φυσική ελκυστικότητα, ισχυρή αυτοεκτίμηση, κάποιο ιδιαίτερο ταλέντο ή κλίση, κλπ.

Επιπρόσθετα, μελέτες (Bragg, 2003, σελ. 11-12) δείχνουν ότι ο αντίκτυπος της βίας μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων στα παιδιά μπορεί να μετριαστεί από ορισμένους παράγοντες, όπως:

- ♦ Η φύση της βίας. Τα παιδιά που εκτίθενται συχνά σε σοβαρές μορφές βίας, αντιλαμβάνονται τη βία ως δικό τους λάθος. Επειδή δεν έχουν την ευκαιρία να παρατηρήσουν τα άτομα που τα φροντίζουν να επιλύουν τις συγκρούσεις τους, αυτά τα παιδιά ίσως έχουν περισσότερο άγχος από τα παιδιά που γίνονται μάρτυρες λιγότερων περιστατικών σωματικής βίας. Η συχνότητα των θετικών αλληλεπιδράσεων που παρατηρούν μεταξύ των ατόμων που τα φροντίζουν έχει επίσης επιπτώσεις πάνω τους.
- ♦ Στρατηγικές και δεξιότητες αντιμετώπισης. Τα παιδιά με φτωχές δεξιότητες αντιμετώπισης δύσκολων καταστάσεων είναι πιο πιθανό να αντιμετωπίσουν προβλήματα σε σύγκριση με τα παιδιά που έχουν ισχυρές δεξιότητες αντιμετώπισης και υποστηρικτικά κοινωνικά δίκτυα. Τα παιδιά που χρησιμοποιούν στοχευμένες στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων εμφανίζουν λιγότερα συμπτώματα δυσπροσαρμοστικότητας. Ωστόσο, οι συναισθηματικά εστιασμένες στρατηγικές είναι λιγότερο επιθυμητές διότι συχνά στοχεύουν στην εσωτερική αντίδραση σε μια στρεσογόνο κατάσταση, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε λιγότερο αποτελεσματικές μεθόδους αντιμετώπισης (π.χ. παιδιά που φαντασιώνονται ότι οι γονείς τους "τα πάνε καλά μεταξύ τους").

- ◆ Η ηλικία του παιδιού. Τα μικρότερα παιδιά φαίνεται να εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα συναισθηματικής και ψυχολογικής δυσφορίας σε σύγκριση με τα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας. Αυτή η ηλικιακή διαφοροποίηση ίσως προκύπτει από το γεγονός ότι τα μεγαλύτερα παιδιά έχουν πιο αναπτυγμένες γνωστικές ικανότητες που τους επιτρέπουν να κατανοούν τη βία και να επιλέγουν διαφορετικές στρατηγικές αντιμετώπισης που μετριά- ζουν τα αρνητικά τους συναισθήματα.
- ◆ Η παρέλευση του χρόνου. Έχει παρατηρηθεί ότι τα παιδιά έχουν αυξημένα επίπεδα άγχους και φόβου αμέσως μετά από ένα βίαιο επεισόδιο. Λιγότερες επιπτώσεις παρατη- ρούνται στα παιδιά όσο μεγαλύτερος είναι ο χρόνος που έχει περάσει από τότε που έγιναν μάρτυρες ενός βίαιου επεισοδίου.
- ◆ Το φύλο. Σε γενικές γραμμές, τα αγόρια εμφανίζουν περισσότερες "εξωτερικευμένες" συμπεριφορές (π.χ. επιθετικότητα) ενώ τα κορίτσια περισσότερες "εσωτερικευμένες" συμπεριφορές (π.χ. απόσυρση ή κατάθλιψη). Επιπρόσθετα, τα αγόρια ταυτίζονται πε- ρισσότερο με τον άνδρα δράστη και τα κορίτσια ταυτίζονται περισσότερο με τη γυναίκα θύμα· και τα δύο φύλα έχουν αυξημένες πιθανότητες να είναι είτε δράστες είτε θύματα βίας στην μετέπειτα ζωή τους αν δεν υπάρξει κάποια αντιμετώπιση.
- ◆ Ύπαρξη κακοποίησης παιδιού. Τα παιδιά-μάρτυρες ΒΕΣ που κακοποιούνται και τα ίδια σωματικά επιδεικνύουν αυξημένη συναισθηματική και ψυχολογική δυσπροσαρμοστικό- τητα σε σύγκριση με τα παιδιά που μόνο γίνονται μάρτυρες της βίας και δεν κακοποι- ούνται τα ίδια.

A.2.4. Τι Είναι η Βία στις Ρομαντικές Σχέσεις των Εφήβων;

Τις τελευταίες δεκαετίες πληθαίνουν οι έρευνες για τη βία στις ρομαντικές σχέσεις των εφήβων (Teen Dating Violence), καθώς έχει αυξηθεί το ενδιαφέρον για την έκταση της βίας που συμβαίνει κατά την περίοδο της εφηβείας και στα πρώτα χρόνια της ενήλικης ζωής.

Το Εθνικό Κέντρο Πληροφόρησης των Η.Π.Α. για την Ενδοοικογενειακή Βία δίνει τον ακόλουθο ορισμό για την βία στις εφηβικές ρομαντικές σχέσεις:

Αποτελεί ένα μοτίβο πραγματικών ή επαπειλούμενων πράξεων σωματικής, σεξουαλικής και/ή συναισθηματικής κακοποίησης, που ασκείται από ένα/μία έφηβο εναντίον του/της νυν ή πρώην συντρόφου του/της. Η κακοποίηση μπορεί να περιλαμβάνει προσβολές, εξαναγκασμό, καταδίωξη, σεξουαλική παρενόχληση, απειλές και/ή πράξεις σωματικής και σεξουαλικής κακοποίησης. Ο/η έφηβος/-η που κακοποιεί χρησιμοποιεί αυτό το μοτίβο βίαιης και εξαναγκαστικής συμπεριφοράς, σε μια ετεροφυλοφιλική ή ομοφυλοφιλική σχέση, προκειμένου να αποκτήσει εξουσία και να διατηρήσει τον έλεγχο του/της συντρόφου του/της (NRCDV, 2004, σελ. 2).

Με άλλα λόγια, «η βία στις ρομαντικές σχέσεις των εφήβων είναι ένα μοτίβο επιθετικών και εξουσιαστικών συμπεριφορών που ένα άτομο χρησιμοποιεί εναντίον ενός άλλου για να αποκτήσει ή να διατηρήσει την εξουσία στη σχέση. Το άτομο που κακοποιεί, συμπεριφέρεται εκούσια με τέτοιο τρόπο που να προκαλεί φόβο, ταπείνωση και εξευτελισμό ώστε να ελέγχει το άλλο άτομο. Οι μορφές κακοποίησης μπορεί να είναι η σωματική, η σεξουαλική, η συναισθηματική και η ψυχολογική» (MDVPTB, n.d.). Υπάρχουν τρεις κύριες μορφές κακοποίησης:

- ◆ λεκτική ή Συναισθηματική
- ◆ σωματική
- ◆ σεξουαλική

Η λεκτική ή συναισθηματική κακοποίηση είναι μια μορφή βίαιης συμπεριφοράς που περιλαμβάνει κάθε συμπεριφορά η οποία απειλεί, εκφοβίζει και μειώνει το αίσθημα αυτοεκτίμησης ή αυτοαξίας του θύματος ακόμη και μπροστά σε άλλους, κάνοντας έτσι το θύμα να νιώθει ντροπή ή ταπείνωση. Περιλαμβάνει επίσης συμπεριφορές που συνιστούν μια προσπάθεια ελέγχου των συναισθημάτων και της συμπεριφοράς του θύματος, ακόμη και της ελευθερίας του. **Η σωματική κακοποίηση** περιλαμβάνει κάθε εκούσια ανεπιθύμητη επαφή με το σώμα του άλλου ατόμου η οποία μπορεί να προκαλέσει πόνο, τραυματισμό ή άλλη σωματική βλάβη. Τέλος, **η σεξουαλική κακοποίηση** περιλαμβάνει κάθε συμπεριφορά που είναι ανεπιθύμητη ή παρεμποδίζει το δικαίωμα του άλλου ατόμου να πει «όχι» σε σεξουαλικές πράξεις και μπορεί να κυμαίνεται από ένα ανεπιθύμητο φιλή ή άγγιγμα μέχρι ανεπιθύμητη σεξουαλική επαφή, βιασμό κτλ. (Soroptimist, 2008).

Τα εμπειρικά δεδομένα για τον επιπολασμό της βίας στις ρομαντικές/ερωτικές σχέσεις μεταξύ εφήβων και νεαρών ενηλίκων είναι ελάχιστα. Ωστόσο, σύμφωνα με τις διαθέσιμες μελέτες, είναι εμφανές ότι: οι γυναίκες ηλικίας 16-24 ετών διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο να υπάρξουν θύματα βίας στη σχέση τους, σε σχέση με γυναίκες άλλων ηλικιών (Rennison, 2001; Rennison & Welchans, 2000/2002). Στις Η.Π.Α., περίπου 1 στα 4 άτομα εφηβικής ηλικίας αναφέρουν κάθε χρόνο ότι έχουν υποστεί λεκτική, σωματική, συναισθηματική ή σεξουαλική κακοποίηση (Foshee et al., 1996; Avery-Leaf et al., 1997). Περίπου το 10% όλων των κοριτσιών ηλικίας 12-15 ετών και το 22% όλων των κοριτσιών ηλικίας 16-19 ετών που δολοφονήθηκαν από το 1993 έως το 1999, δολοφονήθηκαν από το σύντροφό τους (Hickman, Jaycox & Aronoff, 2004, σελ. 124).

Ο επιπολασμός της βίας στις ρομαντικές σχέσεις των εφήβων κυμαίνεται από 9% σε 46%, ανάλογα με τον πληθυσμό της μελέτης, τον ορισμό της βίας και τις χρονικές περιόδους που μελετώνται κάθε φορά (Glass, Fredland, Campbell, Yonas, Sharps & Kub, 2003; Raiford, Wingood & Diclemente, 2007; Bonomi & Kelleher, 2007; CDC, 2006a; Marcus, 2005; O'Keefe, 1997; Silverman et al., 2001). Για παράδειγμα, μια μεγάλη αναδρομική έρευνα σε πάνω από 4.000 μαθήτριες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έδειξε ότι 1 στις 5 έφηβες (20.2%) αναφέρουν ότι έχουν βιώσει κάποια στιγμή στη ζωή τους σωματική και/ή σεξουαλική κακοποίηση από το σύντροφό τους (Silverman et al., 2001). Σύμφωνα με το CDC (2006b) 1 στα 11 άτομα εφηβικής ηλικίας αναφέρουν ότι έχουν βιώσει σωματική βία στις ρομαντικές τους σχέσεις και 1 στα 5 αναφέρουν συναισθηματική κακοποίηση. Σύμφωνα με την Blythe και συν. (Blythe et al., 2006), σε μια έρευνα σε 279 κορίτσια ηλικίας 14-17 ετών, το 40,9% ανέφεραν σεξουαλική επαφή παρά τη θέλησή τους, κυρίως λόγω φόβου ότι ο/η σύντροφος θα θύμωνε εάν αρνιόντουσαν τη σεξουαλική επαφή.

Τα ερευνητικά δεδομένα αποκαλύπτουν ότι η βία στις ρομαντικές σχέσεις μαθητών/-τριών Β' βάθμιας εκπαίδευσης είναι πιο εκτεταμένη από ότι υποθέταμε παλιότερα και ότι μπορεί να επιφέρει σοβαρές επιπτώσεις στην αναπτυξιακή τους πορεία. Οι έφηβοι/-ες είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι/-ες σε αυτή τη μορφή βίας η οποία μπορεί να αποτελέσει σοβαρό εμπόδιο στην υγιή κοινωνική τους ανάπτυξη η οποία αποτελείται από δύο αναπτυξιακές διαδικασίες: η πρώτη είναι να αναπτύξουν υγιείς, ουσιαστικές σχέσεις και η δεύτερη να δημιουργήσουν διαπροσωπική οικειότητα. Η «σύγκριση των ποσοστών επιπολασμού στις έφηβες και στις ενήλικες γυναίκες υποδηλώνει ότι τα περιστατικά βίας από σύντροφο εναντίον εφήβων κοριτσιών ίσως είναι υψηλότερα από εκείνα του ενήλικου πληθυσμού» (Silverman et al., 2001, σελ. 577) δεδομένης επίσης και της έλλειψης εμπειρίας, της επιθυμίας τους για ανεξαρτησία και του γεγονότος ότι βασίζονται στα συνομήλικά τους άτομα τα οποία όμως δεν διαθέτουν την απαιτούμενη εμπειρία (Callahan, 2003). Αυτοί οι παράγοντες περιορίζουν την ικανότητα τους να αντιδράσουν στη βία και να αναζητήσουν αποτελεσματική παρέμβαση. Επιπρόσθετα, τα άτομα που υφίστανται βία από το/τη σύντροφό τους κατά την εφηβεία διατρέχουν και μεγαλύτερο κίνδυνο εμπλοκής σε διαπροσωπική βία στην ενήλικη ζωή τους, είτε ως δράστες είτε ως θύματα (Powers & Kerman, 2006).

Είναι φανερό ότι η βία στις εφηβικές ρομαντικές σχέσεις είναι το ίδιο συχνή όσο η βία στις ερωτικές σχέσεις των ενηλίκων. Παράλληλα με την έρευνα για τη ΒΕΣ στις σχέσεις των ενηλίκων, οι μελέτες που αφορούν τη βία στις ρομαντικές σχέσεις των εφήβων έχουν καταδείξει ότι η βία που ασκείται από συντρόφους αποτελεί ένα πρόβλημα με παγκόσμιες διαστάσεις.

Παράγοντες Κινδύνου

Η γνώση που υπάρχει για τους παράγοντες που συνδέονται με τη συντροφική βία και τη σεξουαλική κακοποίηση προέρχεται κυρίως από έρευνες που έχουν διεξαχθεί σε υπερανεπτυγμένες χώρες και από συγχρονικές μελέτες, γεγονός το οποίο δεν μας επιτρέπει να κάνουμε λόγο για σχέση αιτίου-αποτελέσματος (Harvey, Garcia-Moreno & Butchart, 2007). Επίσης, το συγκεκριμένο πρόβλημα αποτελεί φαινόμενο πολυπαραγοντικό και ως τέτοιο πρέπει να αντιμετωπίζεται.

Σύμφωνα με έρευνες, «είναι πολλοί και διαφορετικοί οι παράγοντες εκείνοι που μπορεί να συσχετίζονται με τη βία στις ρομαντικές σχέσεις των εφήβων. Κάποιοι από αυτούς τους παράγοντες μπορεί να είναι: οι προηγούμενες εμπειρίες κακοποίησης του ατόμου, το σύστημα αξιών και πεποιθήσεών του, οι γνώσεις και οι δεξιότητες του ατόμου στο χειρισμό

των σχέσεων, η κατανάλωση αλκοόλ και ναρκωτικών, η σοβαρότητα της σχέσης, η επιρροή των συνομηλίκων και η πορνογραφία» (Department of Justice Canada, 2003).

Η κακοποίηση ενός ατόμου όταν ήταν παιδί (συμπεριλαμβανομένης και της βίας μεταξύ αδελφών) αποτελεί ουσιαστικό παράγοντα κινδύνου για βία στις ρομαντικές/ερωτικές σχέσεις του. Οι αξίες και πεποιθήσεις του ατόμου μπορούν επίσης να παίξουν σημαντικό ρόλο. Για παράδειγμα, ορισμένα άτομα πιστεύουν ότι είναι αποδεκτό να αναγκάσεις ένα κορίτσι/μία γυναίκα να κάνει σεξ εάν (Department of Justice Canada, 2003):

- ◆ θεωρούν ότι είναι “πειραχτήρι” ή “εύκολη”
- ◆ είναι μεθυσμένη
- ◆ ντύνεται με τρόπο που θεωρείται σέξι ή προκλητικός
- ◆ ερεθίζει σεξουαλικά κάποιον
- ◆ ζητάει από ένα άνδρα να βγουν, πάει σπίτι του ή πάει εκείνος στο δικό της.

Η Καναδική Εθνική Έρευνα (CNS) διαπίστωσε ότι οι άνδρες που έχουν πατριαρχικές αντιλήψεις και στάσεις (π.χ. πιστεύουν ότι ο άνδρας έχει το δικαίωμα να αποφασίζει εάν η σύζυγος/σύντροφός του θα βγει ή δεν θα βγει έξω με τους/τις φίλους/-ες της ή αν θα δουλέψει, ότι πρέπει να της δείχνει κατά καιρούς ποιος είναι η κεφαλή του σπιτιού, ότι έχει το δικαίωμα να κάνει σεξ με τη σύζυγο/σύντροφό του όποτε θέλει, ακόμη και αν εκείνη δε θέλει) είναι πιο πιθανό να κακοποιούν σεξουαλικά, σωματικά και ψυχολογικά τις συντρόφους τους (Department of Justice Canada, 2003).

Η «έλλειψη γνώσεων και δεξιοτήτων σχετικά με την επικοινωνία, την επίλυση προβλημάτων, τη διαχείριση συναισθημάτων και σχέσεων μπορεί να αποτελούν πολύ σημαντικούς παράγοντες της βίας στις ρομαντικές/ερωτικές σχέσεις. Για τα έφηβα άτομα, το ξεκίνημα της ερωτικής τους ζωής είναι περίοδος πειραματισμού, και ο τρόπος που χειρίζονται αυτούς τους νέους ρόλους και τις προσδοκίες μπορεί να αντικατοπτρίζει τα (κατάλληλα ή ακατάλληλα) πρότυπα που είχαν και τις γνώσεις τους για την επίλυση των συγκρούσεων» (Department of Justice Canada, 2003).

Σύμφωνα με την έρευνα CNS, «η κακοποίηση των γυναικών σε κολέγια και πανεπιστήμια επιβεβαιώνει ότι η βία στις ρομαντικές/ερωτικές σχέσεις συχνά συνυπάρχει με την κατανάλωση αλκοόλ. Όσο περισσότερο πίνουν οι άνδρες και οι γυναίκες, και όσο πιο συχνά πίνουν μαζί με τους/τις συντρόφους τους, τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες να γίνουν δράστες ή θύματα βίας στις σχέσεις τους. Οι άνδρες που καταναλώνουν συχνά αλκοόλ είναι ανάμεσα σε αυτούς που είναι πιο πιθανό να κακοποιούν τις συντρόφους τους, ενώ οι γυναίκες διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να κακοποιηθούν. Έχει βρεθεί ότι υπάρχει ισχυρή συσχέτιση ανάμεσα στην αναφορά επιθετικής συμπεριφοράς στις σχέσεις των εφήβων, και στην χρήση ουσιών» (Department of Justice Canada, 2003).

Επίσης, σύμφωνα με την ίδια έρευνα (CNS) «όσο πιο σοβαρή είναι η σχέση, τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος ο άνδρας να κακοποιήσει σωματικά ή σεξουαλικά τη σύντροφο του. Αν και αυτό είναι κάτι που χρειάζεται περαιτέρω έρευνα, ίσως να συμβαίνει γιατί οι άνδρες στις ερωτικές τους σχέσεις εξαρτώνται περισσότερο συναισθηματικά από τις συντρόφους τους σε σύγκριση με τους άνδρες που έχουν περισσότερο περιστασιακές σχέσεις. Ένας άνδρας μπορεί να κακοποιήσει τη σύντροφό του σε μια προσπάθεια να αποκτήσει ή να διατηρήσει τη δέσμευση ή την εξάρτησή της από αυτόν» (Department of Justice Canada, 2003).

Στους νεαρούς άνδρες, η επιρροή των συνομηλίκων τους συνδέεται με την επιθετικότητα στις εφηβικές σχέσεις. Η έρευνα CNS έδειξε ότι η ύπαρξη συνομηλίκων που τους ενθαρρύνουν να κακοποιούν τις συντρόφους τους σεξουαλικά, σωματικά και ψυχολογικά αποτελεί σημαντικό παράγοντα που επηρεάζει τη συμπεριφορά τους. Επίσης, οι άνδρες που έχουν φίλους που κακοποιούν σωματικά, σεξουαλικά ή συναισθηματικά τις συντρόφους τους είναι πιο πιθανό να συμπεριφερθούν με τον ίδιο τρόπο (Department of Justice Canada, 2003).

Η βιομηχανία του πορνό – όπως και τα άλλα μέσα ενημέρωσης και ψυχαγωγίας – τείνουν να κανονικοποιούν και να προωθούν τη βία και τις βίαιες συμπεριφορές και έτσι μπορεί να δημιουργούν παρανοήσεις για τις σχέσεις και τη σεξουαλική συμπεριφορά. Για παράδειγμα, στην έρευνα CNS υπάρχουν ενδείξεις ότι η πορνογραφία παίζει σημαντικό ρόλο στη σεξουαλική και σωματική κακοποίηση των γυναικών στις σχέσεις τους κατά τη διάρκεια των σπουδών τους. Ιδιαίτερα τα νεαρά άτομα, με βάση αυτές τις εξωτερικές επιρροές, ενδέχεται να αναπτύξουν ακατάλληλες προσδοκίες ή εσφαλμένες αντιλήψεις για τις σχέσεις και τη σεξουαλικότητα. Ενδέχεται, για παράδειγμα, να δυσκολεύονται να ξεχωρίσουν ορισμένες προειδοποιητικές ενδείξεις της κακοποίησης, όπως την υπερβολική ζήλεια από την αγάπη (Department of Justice Canada, 2003).

Πολλοί άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν και περιθωριοποιούν άτομα και κοινότητες, όπως οι διακρίσεις, οι διακρίσεις λόγω ηλικίας, ο ρατσισμός, η ομοφοβία, η αναπηρία και η έλλειψη πρόσβασης στην πληροφόρηση, σε υποστηρικτικές δομές και υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένου του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης, μπορεί να αυξάνουν την ευαλωτότητα ορισμένων ατόμων σε βία στις ρομαντικές/ερωτικές σχέσεις τους ή και να επιτείνουν τις επιπτώσεις της βίας και να μειώσουν την πιθανότητα αναφοράς της (Department of Justice Canada, 2003).

Στην Εικόνα 1 παρουσιάζονται οι παράγοντες κινδύνου (Virginia Sexual & Domestic Violence Action Alliance, 2009; Harvey, et al, 2007; Heise, 1998; Morrison, Ellsberg, & Bott, 2007), ανά επίπεδο επιρροής (π.χ. ατομικό, διαπροσωπικό) σύμφωνα με το Οικολογικό Μοντέλο για την κατανόηση της Βίας μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων και της σεξουαλικής βίας (Dahlberg & Krug, 2002). Δεν αποτελεί ωστόσο ένα πλήρη κατάλογο και κατά κανένα τρόπο δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ότι απεικονίζει κάποια σχέση αιτίας και αποτελέσματος.

Παράγοντες Κινδύνου	
Ατομικοί	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Στερεοτυπικές πεποιθήσεις για τους ρόλους των φύλων ◆ Πεποιθήσεις περί υπεροχής/κυριαρχίας συγκεκριμένων ομάδων ατόμων πάνω σε άλλες ομάδες (καταπίεση) ◆ Μαθημένες πεποιθήσεις και αξίες αποδοχής των στερεοτύπων και της ανισότητας των φύλων καθώς και της πεποίθησης ότι η χρήση βίας είναι αποδεκτή (ανοχή στη βία) ◆ Ιστορικό διάπραξης βίαιων πράξεων ◆ Μάρτυρας ή θύμα βίας ως παιδί ◆ Ανασφάλεια/ χαμηλή αυτοεκτίμηση ◆ Κατάχρηση ουσιών και αλκοόλ 	
Διαπροσωπικοί	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Αρνητική επιρροή από συνομήλικους, αδέρφια, οικογένεια, φίλους και ερωτικούς συντρόφους ◆ Κυριαρχία και έλεγχος στη σχέση ◆ Δυσλειτουργικές, μη υγιείς σχέσεις που χαρακτηρίζονται από ανισότητα, ανισορροπία δύναμης και συγκρούσεις ◆ Πρότυπα που προάγουν τη χρήση βίας στις σχέσεις ◆ Ανασφαλής συναισθηματικός δεσμός με τα μέλη της οικογένειας 	
Κοινοτικοί	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Κοινωνικό περιβάλλον που υποστηρίζει τη βία ◆ Έλλειψη θεσμικής υποστήριξης από την αστυνομία και το δικαστικό σύστημα ◆ Επικείμενα μέτρα αντιμετώπισης και καταστολής ◆ Χαμηλό κοινωνικό κεφάλαιο ◆ Φτώχεια, υψηλή ανεργία, εύκολη πρόσβαση σε όπλα & ναρκωτικά ◆ Έκθεση στη βία & άλλους σχετικούς παράγοντες 	
Κοινωνικοί	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Κοινωνικά πρότυπα που υποστηρίζουν τους παραδοσιακούς ρόλους των φύλων, τη βία μεταξύ ερωτικών συντρόφων και τη σεξουαλική βία ◆ Κοινωνικές στάσεις που συνδέουν την επιθετικότητα με την αρρενωπότητα ◆ Ανισότητα των φύλων και ανισορροπία ισχύος μεταξύ διαφόρων ομάδων ανθρώπων ◆ Στάσεις που υποστηρίζουν τη χρήση βίας ως μέσο επίλυσης διαφορών ή τιμωρίας ◆ Πολιτικές και νομοθεσία που προωθούν τις διακρίσεις εναντίον των γυναικών 	

Εικόνα 1. Παράγοντες κινδύνου εμφάνισης Βίας μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων σε ενήλικες και εφήβους/-ες.

Επιπτώσεις της Βίας στις Ρομαντικές Σχέσεις

Η «βία στις ρομαντικές σχέσεις των εφήβων μπορεί να έχει άμεσες όπως και μακροπρόθεσμες συνέπειες για τα θύματα, τους δράστες, τις οικογένειες τους και την κοινότητα» (Department of Justice Canada, 2003). Η βία στις σχέσεις μπορεί να βλάψει τα θύματα σωματικά, σεξουαλικά ή ψυχολογικά, και οι επιπτώσεις μπορούν να σημαδέψουν τα θύματα για την υπόλοιπη ζωή τους. Μπορεί να έχει επιβλαβείς συνέπειες στην αυτοεκτίμηση του ατόμου, την αυτοπεποίθηση και το αίσθημα προσωπικής ασφάλειας, και να επηρεάσει την ανάπτυξη και τη λειτουργικότητά του. Μπορεί επίσης να καταλήξει σε σωματικούς τραυματισμούς, σε σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, σε HIV/AIDS, ή και θάνατο. Τα άτομα που βίωσαν βία στις εφηβικές ρομαντικές σχέσεις τους διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο κακοποίησης και στις μελλοντικές τους σχέσεις (Department of Justice Canada, 2003).

Οι έρευνες υποδηλώνουν ότι «η βία στις σχέσεις επηρεάζει με διαφορετικό τρόπο τις νεαρές γυναίκες και τους νεαρούς άνδρες. Για παράδειγμα, οι νεαρές γυναίκες που υπήρξαν θύματα σωματικής ή σεξουαλικής κακοποίησης στις σχέσεις τους διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο χρήσης ουσιών, ανθυγιεινό τρόπο ελέγχου του βάρους τους, ριψοκίνδυνης σεξουαλικής συμπεριφοράς, εγκυμοσύνης και αυτοκτονικής συμπεριφοράς. Μια ανασκόπηση των ερευνών έδειξε ότι οι γυναίκες που κακοποιούνται σωματικά από το σύντροφό τους τείνουν να υφίστανται μεγαλύτερη σωματική και ψυχολογική βλάβη σε σύγκριση με τους κακοποιημένους άνδρες. Επίσης είναι πιο πιθανό να είναι θύματα πιο συχνά και να είναι πιο σοβαρές οι επιπτώσεις από αυτόν τον τύπο βίας, όπως τραυματισμοί, συναισθηματικό τραύμα, φόβος και άγχος. Η έρευνα έχει καταδείξει ότι οι έφηβες γυναίκες είναι πιο πιθανό να εξαναγκάζονται σε σεξουαλική δραστηριότητα και αντιδρούν συνήθως σε αυτή τη συμπεριφορά κλαίγοντας, αντεπιτιθέμενες, φεύγοντας ή υπακούοντας στο σύντροφό τους. Τους έφηβους, ωστόσο, είναι πιο πιθανό να τους τους χαστουκίσουν, να τους γρατζουνήσουν ή να τους κλωτσήσουν και αντιδρούν συνήθως στην κακοποίηση γελώντας ή υποτιμώντας το γεγονός». (Department of Justice Canada, 2003).

«Οι επιπτώσεις της βίας στις ρομαντικές σχέσεις των εφήβων επηρεάζουν αρνητικά και τον οικογενειακό περίγυρο των θυμάτων. Πολλές από τις αρνητικές επιπτώσεις που μπορεί να βιώσουν τα θύματα –όπως ψυχικά προβλήματα ή ακατάλληλες στρατηγικές αντιμετώπισης όπως η χρήση ουσιών– μπορεί να έχουν άμεση επίδραση στις οικογένειές τους. Με παρόμοιο τρόπο, επηρεάζονται και οι κοινότητες όταν η βία θεωρείται φυσιολογική συμπεριφορά» (Department of Justice Canada, 2003).

A.2.5 Τι Είναι η Έμφυλη Βία;

Ο όρος “Έμφυλη Βία” αναφέρεται σε «οποιαδήποτε βλάβη που προκαλείται εναντίον ενός ατόμου λόγω του κοινωνικού ή βιολογικού του φύλου, και είναι το αποτέλεσμα της άνιση κατανομής ισχύος που εκμεταλλεύεται τις διαφοροποιήσεις μεταξύ αρσενικού και θηλυκού αλλά και τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των ανδρών και μεταξύ των γυναικών» (Ward, 2002, σελ. 8-9).

Η έμφυλη βία έχει οριστεί από την Επιτροπή CEDAW ως βία εναντίον ενός ατόμου λόγω του βιολογικού ή του κοινωνικού του φύλου.

Σύμφωνα με το Άρθρο 1 της Διακήρυξης του ΟΗΕ για την Εξάλειψη της Βίας κατά των Γυναικών, βία κατά των γυναικών θεωρείται «κάθε πράξη έμφυλης βίας που καταλήγει ή είναι πιθανό να καταλήξει σε σωματική, σεξουαλική ή ψυχολογική βλάβη ή πόνο στις γυναίκες, συμπεριλαμβανομένων των απειλών τέτοιων πράξεων, του εξαναγκασμού ή της αυθαίρετης στέρησης της ελευθερίας, είτε στη δημόσια είτε στην ιδιωτική ζωή».

Με άλλα λόγια, η Έμφυλη Βία είναι ένας όρος που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει κάθε μορφή βίας -σωματική, σεξουαλική, ψυχολογική, οικονομική ή κοινωνικο-πολιτισμική- η οποία έχει αρνητική επίπτωση στη σωματική ή ψυχολογική υγεία, την ανάπτυξη και την ταυτότητα ενός ατόμου, και είναι αποτέλεσμα των ανισοτήτων ισχύος ανάμεσα στα δύο φύλα οι οποίες εκμεταλλεύονται τις διαφοροποιήσεις μεταξύ αρσενικού και θηλυκού αλλά και μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου. Η έμφυλη βία μπορεί να έχει επιπτώσεις τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες, αλλά επηρεάζει δυσανάλογα τις γυναίκες και τα κορίτσια και γι’ αυτό το λόγο η έμφυλη βία συχνά απλοποιείται με τον όρο ‘βία κατά των γυναικών’ (Council of Europe, 2009). Από κάθε άποψη η έμφυλη βία συνιστά σοβαρό εμπόδιο για την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών και αποτελεί παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η έμφυλη βία αποτελεί φαινόμενο κάθε χώρας και ξεπερνάει τα πολιτισμικά σύνορα, τα σύνορα κοινωνικο-οικονομικής τάξης, μόρφωσης, εθνικότητας και προσωπικού ιστορικού. Για παράδειγμα, τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι 12% με 15% των κοριτσιών και των γυναικών στην Ευρώπη βρίσκονται αντιμέτωπες καθημερινά με τη βία στο σπίτι τους. Ο εκφοβισμός και η σεξουαλική παρενόχληση εναντίον των γυναικών είναι παρούσες σε διάφορους χώρους, όπως τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και οι χώροι εργασίας (Council of Europe, 2009).

Ωστόσο η έμφυλη βία επηρεάζει και τους άνδρες. Για παράδειγμα, άνδρες και αγόρια που δεν εμφανίζουν παραδοσιακές ‘ανδρικές αρετές’ αντιμετωπίζουν πειράγματα και βία. Παρομοίως οι ομοφυλόφιλοι υφίστανται συχνά σωματική και λεκτική βία, κυρίως στο σχολικό περιβάλλον (Council of Europe, 2009).

A.2.6. Πρωτογενής Πρόληψη της ΒΕΣ/Βίας στις Ρομαντικές Σχέσεις

Ενημερωθείτε για τη Βία ¹⁸

Δεν αφήνουν όλες οι μορφές βίας ορατά σημάδια και ορισμένες μορφές βίας έχουν πιο σοβαρές σωματικές ή ψυχολογικές επιπτώσεις από άλλες. Αλλά κάθε μορφή βίας κάνει τις γυναίκες στην κοινωνία μας να υποφέρουν και συμβάλει στην πρόκληση φόβου. Βασικά δικαιώματα που οι περισσότεροι άνδρες απολαμβάνουν –αίσθημα ασφάλειας στο σπίτι τους, δυνατότητα να κυκλοφορήσουν έξω τη νύχτα χωρίς φόβο, να εργάζονται χωρίς να παρενοχλούνται– αποτελούν πηγή φόβου για τις γυναίκες σχεδόν σε όλο τον κόσμο.

Γιατί κάποιοι άνδρες είναι βίαιοι;¹⁸

Οι άνδρες δεν είναι βίαιοι εκ φύσεως. Υπήρξαν κοινωνίες με ελάχιστη ή καθόλου βία. Μελέτες τον περασμένο αιώνα ανακάλυψαν ότι στις μισές από τις φυλετικές κοινωνίες που μελετήθηκαν υπήρχε ελάχιστη ή και καθόλου βία εναντίον των γυναικών, παιδιών και ανδρών. Ακόμη και σήμερα σε πολλές χώρες οι πλειοψηφία των ανδρών δεν είναι σωματικά βίαιοι.

Η βία είναι κάτι που μαθαίνουν κάποιοι άνδρες. Η βία είναι αποτέλεσμα του τρόπου με τον οποίο πολλοί άνδρες μαθαίνουν να εκφράζουν τον ανδρισμό τους στις σχέσεις τους με τις γυναίκες, τα παιδιά και τους άλλους άνδρες. Πολλοί άνδρες μαθαίνουν να θεωρούν την ισχύ ως τη δυνατότητα κυριαρχίας και ελέγχου των ανθρώπων και του κόσμου γύρω τους. Αυτός ο τρόπος σκέψης κάνει τη βία αποδεκτή για πολλούς άνδρες.

Πώς μπορούμε να αλλάξουμε αυτή την κατάσταση;¹⁸

Η αλλαγή θα προκύψει εάν ο καθένας και η καθεμία από μας αποδεχτεί την προσωπική του/της ευθύνη και προσπαθήσει να αλλάξει την κατάσταση. Σαν άνδρες που ενδιαφερόμαστε για τις γυναίκες στη ζωή μας, μπορούμε να αναλάβουμε την ευθύνη να βοηθήσουμε και να βεβαιωθούμε ότι οι γυναίκες θα ζουν απαλλαγμένες από το φόβο και τη βία.

Αποτελεί προσωπική δέσμευση να μην ανεχόμαστε τις πράξεις βίας, να μη βρίσκουμε δικαιολογίες για τους δράστες και να μη θεωρούμε ότι μια γυναίκα «πήγαινε γυρεύοντας». Αποτελεί προσωπική δέσμευση να μην παραμένουμε σιωπηλοί/-ές και να παρακινήσουμε τους ανθρώπους γύρω μας να συμβάλουν με τις ενέργειές τους στον τερματισμό της βίας. Χρειάζεται να ενθαρρύνουμε τη συζήτηση, την αντιπαράθεση και την αυτοκριτική μεταξύ των ανδρών γύρω μας.

Θα πρέπει να σταματήσουμε να ανεχόμαστε τη χρήση σεξιστικής γλώσσας και αστείων που μειώνουν τις γυναίκες. Τα σεξιστικά αστεία και η σεξιστική γλώσσα βοηθούν στη δημιουργία ενός κλίματος όπου μορφές βίας και κακοποίησης έχουν γίνει για πολύ καιρό αποδεκτές. Οι λέξεις που μειώνουν τις γυναίκες αντανakλούν μια κοινωνία που ιστορικά έχει τοποθετήσει τις γυναίκες σε μια θέση «δεύτερης κατηγορίας». Αντανakλώντας αυτή την πραγματικότητα, για άλλη μια φορά τοποθετούν τις γυναίκες «στη θέση τους» έστω κι αν δεν είναι αυτή η πρόθεσή τους.

Ένα από τα δυσκολότερα πράγματα για τους άνδρες είναι να μάθουν να εναντιώνονται στους άλλους άνδρες. Να εναντιώνονται στη σεξιστική γλώσσα, στους άνδρες που μιλούν με ταπεινωτικό τρόπο για τις γυναίκες και να εναντιώνονται σε ανθρώπους που ασκούν βία.

¹⁸ Πηγή: White Ribbon Campaign: "Listen to women...learn from women"

Πρόληψη και Αντίδραση στη ΒΕΣ/Βία στις Ρομαντικές Σχέσεις

Δεδομένης της σοβαρότητας της βίας στις ρομαντικές/ερωτικές σχέσεις –καθώς και της πολυπλοκότητας αυτού του προβλήματος– μια αποτελεσματική αντιμετώπιση απαιτεί διαρκή δέσμευση και συνεργασία των μελών της κοινότητας, των επαγγελματιών και των υπεύθυνων χάραξης πολιτικής.

Οι νέοι άνθρωποι που ασκούν ή είναι θύματα βίας στις σχέσεις τους, διατρέχουν σε αυξημένο κίνδυνο να συνεχίσουν να προκαλούν ή να υφίστανται βία και ως ενήλικοι στις ερωτικές τους σχέσεις, στο γάμο τους και στην οικογενειακή τους ζωή. Η αντιμετώπιση της βίας στις σχέσεις των νέων ανθρώπων μπορεί να αποτρέψει μελλοντική κακοποίηση συζύγων και άλλες μορφές ενδοοικογενειακής βίας. Μέχρι σήμερα, μεγάλο μέρος των δράσεων κατά της βίας στις σχέσεις έχει πρωταρχικά εστιαστεί στην πρόληψη μέσω εκπαίδευσης στο σχολικό πλαίσιο, προγραμμάτων ευαισθητοποίησης, εκστρατειών και άλλων πρωτοβουλιών στους πανεπιστημιακούς χώρους. Αυτές και άλλες στρατηγικές πρόληψης που αναγνωρίζουν το ρόλο του κοινωνικού φύλου στις εμπειρίες και τις συνέπειες της βίας στις σχέσεις και που προσφέρουν δεξιότητες που βοηθάνε τους νέους ανθρώπους να αποφεύγουν επικίνδυνες καταστάσεις είναι πολύ σημαντικές (Department of Justice Canada, 2003). Η εφαρμογή ενός προγράμματος πρωτογενούς πρόληψης της ΒΕΣ/βίας στις σχέσεις στα σχολεία αποτελεί μια πολύ σημαντική πρωτοβουλία από μόνη της δεδομένου ότι μεταφέρει το μήνυμα ότι η βία δεν είναι αποδεκτή. Φέρνοντας το θέμα της βίας προς συζήτηση με τους/τις μαθητές/-τριες, τους/τις ευαισθητοποιεί ώστε να μην έχουν καμία ανοχή απέναντι στη βία, ενθαρρύνοντάς τους/τις παράλληλα να μιλήσουν σε κάποιον/-α σε περίπτωση που είναι ή γίνονται θύματα ΒΕΣ στο μέλλον.

A.2.7 Πώς να Αναγνωρίζετε την Κακοποίηση

ΠΟΙΑ ΣΗΜΑΔΙΑ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΠΡΟΕΙΔΟΠΟΙΗΤΙΚΕΣ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ;

Στη συνέχεια παρατίθεται ένας κατάλογος συμπεριφορών που εμφανίζουν άτομα που κακοποιούν τους/τις συντρόφους τους¹⁹, οι οποίες, συνήθως, αναφέρονται ως Προειδοποιητικές Ενδείξεις. Ενώ όλοι οι βίαιοι άνθρωποι δεν εμφανίζουν τα ίδια σημάδια ούτε παρουσιάζουν τις ίδιες τάσεις στον ίδιο βαθμό, εάν κάποιος άνθρωπος εμφανίζει ορισμένα από αυτά τα συμπεριφορικά χαρακτηριστικά, τότε μπορεί να υπάρχει ένδειξη ότι αυτό το άτομο μπορεί να είναι βίαιο. Σε γενικές γραμμές όσο περισσότερες ενδείξεις υπάρχουν, τόσο πιο πιθανό είναι να υπάρχει βία. Σε μερικές περιπτώσεις, ένα άτομο που κακοποιεί μπορεί να εμφανίζει μόνο ένα-δύο χαρακτηριστικά που μπορούν να αναγνωριστούν, αλλά συνήθως αυτά εμφανίζονται σε υπερβολικό βαθμό (π.χ. υπερβολική ζήλεια, υπερβολικές αντιδράσεις/ξεσπάσματα).

Συμπεριφορές που παρατηρούνται στα ΑΤΟΜΑ ΠΟΥ ΚΑΚΟΠΟΙΟΥΝ:

- ◆ Υπερβολική ζήλεια και κτητικότητα
- ◆ Ελεγκτική-εξουσιαστική συμπεριφορά
- ◆ Γρήγορη εμπλοκή-ανάμειξη
- ◆ Εξωπραγματικές/μη ρεαλιστικές προσδοκίες
- ◆ Άκαμπτοι έμφυλοι ρόλοι – αρνητική στάση απέναντι στις γυναίκες – στερεοτυπικές απόψεις για τις σχέσεις ανδρών – γυναικών (οι άνδρες έχουν τον έλεγχο, οι γυναίκες είναι υποτακτικές κτλ.)
- ◆ Απομόνωση του θύματος
- ◆ Φτωχή αυτοεικόνα ή χαμηλή αυτοεκτίμηση
 - ◇ κατηγορεί άλλους για τα προβλήματά του/της
 - ◇ κατηγορεί άλλους για τα συναισθήματά του/της
 - ◇ Υπερευαίσθησία
- ◆ Χρησιμοποιεί “παιχνιδιάρικη” βία στο σεξ
- ◆ Λεκτική κακοποίηση - απειλές
- ◆ Αλλαγές στη διάθεση – γίνεται πολύ σοβαρός/-ή ξαφνικά (Δρ. Jekyll & κ. Hyde)
- ◆ Απειλές σωματικής βίας
- ◆ Σπάει ή πετάει αντικείμενα – χρησιμοποιεί βία κατά τη διάρκεια μιας διαφωνίας
- ◆ Βάναυση μεταχείριση ζώων και κακομεταχείριση παιδιών
- ◆ Ιστορικό κακοποίησης στην πατρική οικογένεια ή ιστορικό σχέσεων κακοποίησης.

¹⁹ Προσαρμοσμένο από:

- ◆ Heart-2-Heart: Support Network and Self-Help Data Base for Abused Men. Relationship Warning Signs. Retrieved July 10, 2010 from: <http://www.heart-2-heart.ca/men/page17.htm>
- ◆ Hidden Hurt. Domestic Abuse Information. Retrieved July 10, 2010 from: <http://www.hiddenhurt.co.uk/Abuser/signs.htm>
- ◆ Metropolitan Center for Women & Children: www.mcwcgno.org/gethelp/battering-more.html & www.mcwcgno.org/downloads/TeenBrochure.pdf;
- ◆ Helpguide.org: www.helpguide.org/mental/domestic_violence_abuse_types_signs_causes_effects.htm;
- ◆ www.theredflagcampaign.org/index.php/dating-violence/red-flags-for-abusive-relationships/;
- ◆ www.lilaclane.com/relationships/emotional-abuse/;
- ◆ Oregon Coalition against Domestic and Sexual Abuse. Accessed 15 September 2005 from: www.ocadsv.com/OCADSV_WhatYouShouldKnow_TeensAndYouth.asp
- ◆ Women's Rural Advocacy Programs. Accessed 15 September 2005 from: www.letswrap.com/dvinfo/warning.htm
- ◆ www.adccouncil.org/issues/Domestic_Violence_Prevention (Accessed 15 September 2005)
- ◆ Center for Relationship Abuse Awareness. Accessed 10 April 2010 www.stoprelationshipabuse.org/signs.html
- ◆ <http://www.smartbitchestrashybooks.com/index.php/weblog/comments/in-defense-of-awesomeness/>
- ◆ Department of Justice Canada, 2003

Το άτομο που κακοποιεί μπορεί επίσης να:

- ♦ παίρνει όλες τις αποφάσεις
- ♦ χειραγωγεί και να ελέγχει τις επαφές του θύματος με τους/τις φίλους/-ες, την οικογένεια, τις άλλες του/της δραστηριότητες, ή να το απομονώνει από την οικογένεια και τους/τις φίλους/-ες
- ♦ περιφρονεί τη γνώμη του θύματος, τους/τις φίλους/-ες, την οικογένεια ή την εμφάνισή του/της
- ♦ κατηγορεί ότι φταίει το θύμα για διάφορα πράγματα
- ♦ προκαλεί ενοχές στο θύμα (εάν με αγαπάς...)
- ♦ κατηγορεί το θύμα για ανεντιμότητα
- ♦ κάνει συνεχώς τηλεφωνήματα και να ελέγχει συνεχώς το θύμα
- ♦ ακολουθεί και να παρακολουθεί το θύμα (stalking)
- ♦ απαιτεί να γνωρίζει διαρκώς που βρίσκεται και τι κάνει
- ♦ αρνείται να δεχτεί το "όχι" ως απάντηση (και αυτό μπορεί να περιλαμβάνει και άρνηση για χωρισμό)
- ♦ έχει χαμηλή ανοχή στις ματαιώσεις
- ♦ είναι ευέξαπτος/-η ή επιρρεπής στο θυμό (τείνει να εκφράζει το φόβο ή το άγχος ως θυμό ή αρνείται να συζητήσει για τα συναισθήματά του/της και στην συνέχεια εκρήγνυται με ένα ανεξέλεγκτο θυμό)
- ♦ οδηγεί πολύ γρήγορα ή εμπλέκεται σε άλλου είδους ριψοκίνδυνη συμπεριφορά
- ♦ καταναλώνει αλκοόλ και/ή κάνει χρήση ναρκωτικών (και μετά θυμώνει ή γίνεται βίαιος/-η).

Πιο λεπτομερώς...

- ♦ **Ζήλια.** Στην αρχή μιας σχέσης, ο δράστης μπορεί να υποστηρίζει ότι η ζήλεια είναι ένδειξη αγάπης. Η ζήλεια δεν έχει να κάνει τίποτα με την αγάπη· είναι ένδειξη κτητικότητας και έλλειψης εμπιστοσύνης. Ο δράστης μπορεί να ρωτάει το θύμα με ποιον/-α μιλάει, να τον/την κατηγορεί ότι φλερτάρει με άλλους/ες ή να δυσφορεί για την ώρα που περνάει με την οικογένεια του/της και τους/τις φίλους του/της. Ο δράστης μπορεί να τηλεφωνεί συχνά ή να εμφανίζεται μπροστά του/της απρόσμενα.
- ♦ **Ελεγκτική συμπεριφορά.** Στην αρχή ο δράστης μπορεί να υποστηρίζει ότι αυτή η συμπεριφορά είναι ένδειξη ενδιαφέροντος για την ασφάλεια και την ευημερία του θύματος. Ο δράστης μπορεί να θυμώνει αν το θύμα αργεί και να ρωτάει που ήταν, με ποιον/-α κτλ. Όσο συνεχίζεται αυτή η συμπεριφορά ελέγχου, ο δράστης μπορεί να αρχίσει να μην επιτρέπει στο θύμα να παίρνει προσωπικές αποφάσεις -π.χ. αποφάσεις που αφορούν τα ρούχα που φοράει ή αν θα βγει έξω. Ο δράστης μπορεί να υποχρεώσει το θύμα να ζητάει την άδεια του για να κάνει κάτι.
- ♦ **Γρήγορη Εμπλοκή.** Πολλοί δράστες γνώριζαν το θύμα για λιγότερο από έξι μήνες πριν παντρευτούν, αρραβωνιαστούν ή συγκατοικήσουν. Ο δράστης μπορεί να εμφανιστεί σαν ανεμοστρόβιλος, υποστηρίζοντας ότι, *«είσαι το μόνο άτομο με το οποίο μπορώ να μιλήσω»* ή *«ποτέ δεν έχω νιώσει να με αγαπάνε τόσο πολύ»*. Ο δράστης μπορεί να πιέζει το θύμα να δεσμευτεί στη σχέση με τέτοιο τρόπο που να του/της δημιουργεί αισθήματα ενοχής εάν το θύμα θέλει να επιβραδύνει την εμπλοκή τουστη σχέση ή να χωρίσει αργότερα.
- ♦ **Εξωπραγματικές Προσδοκίες.** Οι δράστες περιμένουν από τους/τις συντρόφους τους να εκπληρώνουν όλες τις ανάγκες τους, να είναι τέλειοι σύντροφοι, γονείς ή φίλοι και μπορεί να λένε πράγματα όπως, *«είσαι τα πάντα για μένα»*.

- ◆ **Άκαμπτοι Έμφυλοι Ρόλοι.** Ο δράστης μπορεί να περιμένει από το θύμα να τον υπηρέτει και να είναι υπάκουο, μπορεί να βλέπει το θύμα ως κατώτερο άτομο, ικανό μόνο για υποδεέστερες εργασίες, χαζό και ανίκανο να είναι ένα ολοκληρωμένο άτομο εκτός από αυτή τη σχέση.
- ◆ **Απομόνωση.** Ένας σύντροφος που κακοποιεί μπορεί να προσπαθήσει να αποκόψει το θύμα από τις κοινωνικές του συναναστροφές. Μπορεί να κατηγορεί τους/τις φίλους/-ες και την οικογένεια του/της ότι «δημιουργούν προβλήματα» και μπορεί να αποτρέπει το θύμα να βγαίνει έξω με τους/τις φίλους/-ες του, να πηγαίνει σχολείο ή να ασχολείται με άλλες δραστηριότητες.
- ◆ **Φτώχη Αυτοεικόνα** και μια φαινομενική αδυναμία να αντιμετωπίσει το άγχος, που απεικονίζονται στις ακόλουθες συμπεριφορές:
 - ◇ κατηγορεί τους άλλους για τα προβλήματά του. τα πάντα είναι λάθος κάποιου άλλου. Ο δράστης μπορεί να κάνει λάθος και μετά να κατηγορεί το θύμα ή μπορεί να λέει στο θύμα ότι φταίει για όλα όσα συμβαίνουν.
 - ◇ κατηγορεί τους άλλους για τα συναισθήματά του. Ο δράστης μπορεί να λέει στο θύμα «*Με κάνεις έξαλλο*», «*με πληγώνεις όταν δεν κάνεις ότι σου λέω*», ή «*δεν μπορώ να μη θυμώνω*». Ο δράστης θα χρησιμοποιήσει τα συναισθήματα του/της για να χειραγωγήσει το θύμα.
 - ◇ υπερευαίσθησία. Ο δράστης προσβάλλεται εύκολα, υποστηρίζοντας ότι πληγώνονται τα αισθήματα του όταν θυμώνει ή εκλαμβάνει την παραμικρή κριτική ως προσωπική επίθεση. Γκρινιάζει για την αδικία στα πράγματα που συμβαίνουν - που στην πραγματικότητα δεν είναι παρά μέρος της ζωής, όπως να πηγαίνει σχολείο, να του λένε ότι η συμπεριφορά του είναι ενοχλητική ή να του ζητάνε βοήθεια με τις μικροδουλειές του σπιτιού.
- ◆ **“Παιχνιδιάρικη” χρήση βίας στο σεξ.** Ο δράστης μπορεί να πετάξει κάτω το θύμα ή να το κρατάει ακινητοποιημένο κατά τη διάρκεια του σεξ. Μπορεί να ενδιαφέρεται ελάχιστα αν το θύμα θέλει να κάνει σεξ ή όχι και στραβομουτσουνιάζει ή θυμώνει για να χειραγωγήσει το θύμα ώστε να υποκύψει.
- ◆ **Λεκτική κακοποίηση και υποβιβασμός.** Εκτός από να λέει πράγματα που επίτηδες είναι κακόβουλα και οδυνηρά, ο δράστης υποβιβάζει το θύμα βρίζοντας το ή μειώνοντας τα επιτεύγματά του. Ο δράστης μπορεί να λέει στο θύμα ότι είναι ηλίθιος/-α και ανίκανος/-η να λειτουργήσει χωρίς το δράστη.
- ◆ **Γίνεται πολύ σοβαρός/-ή πολύ γρήγορα.** Παρουσιάζει σοβαρές αλλαγές διάθεσης, όπως ο Δρ. Jekyll & κος Hyde. Πολλά θύματα μπερδεύονται από τις απότομες αλλαγές διάθεσης. Η «κακή διάθεση» είναι τυπικό χαρακτηριστικό των ατόμων που κακοποιούν τους/τις συντρόφους τους.
- ◆ **Απειλές Βίας.** Περιλαμβάνει κάθε απειλή σωματικής βίας που στοχεύει στον έλεγχο του θύματος, όπως «*θα σε σκοτώσω*»
- ◆ **Σπάσιμο ή ρίψη αντικειμένων.** Αυτή η συμπεριφορά μερικές φορές χρησιμοποιείται ως τιμωρία (π.χ. σπάσιμο των αγαπημένων πραγμάτων), αλλά πιο συχνά χρησιμοποιείται για να τρομοκρατηθεί το θύμα και να υποταχθεί. Ένας δράστης μπορεί να χτυπήσει τραπέζια με τη γροθιά του ή να πετάξει αντικείμενα κοντά ή πάνω στο θύμα.
- ◆ **Κακομεταχείριση ζώων.** Μπορεί να τιμωρεί τα ζώα με βαναυσότητα και απάθεια.
- ◆ **Ιστορικό κακοποίησης στην πατρική οικογένεια.** Ο δράστης μπορεί να έχει κακοποιηθεί κατά τη διάρκεια της παιδικής του ηλικίας, όπου είτε ήταν θύμα είτε υπήρξε μάρτυρας ενδοοικογενειακής βίας.

Ενδείξεις ότι ένα άτομο ΚΑΚΟΠΟΙΕΙΤΑΙ

Ως αποτέλεσμα της προαναφερόμενης συμπεριφοράς του δράστη, κάποιος/-α μπορεί να παρατηρήσει στο θύμα κάποιες από τις ακόλουθες ενδείξεις κακοποίησης οι οποίες μπορούν να σας βοηθήσουν να αναγνωρίσετε περιπτώσεις ΒΕΣ σε πρώιμο στάδιο. Κάθε χαρακτηριστικό ξεχωριστά δεν αποτελεί ένδειξη ότι υπάρχει κακοποίηση, αλλά ο συνδυασμός μερικών μπορεί να αποτελέσει λόγο για περαιτέρω διερεύνηση.

Το θύμα ίσως να:

- ◆ δείχνει ενοχή, αμφιθυμία και φόβο για τις συνθήκες ζωής του
- ◆ αισθάνεται απομονωμένο και να μην εμπιστεύεται τους άλλους ανθρώπους
- ◆ είναι συναισθηματικά και οικονομικά εξαρτώμενο
- ◆ έχει φτωχή αυτοεικόνα, χαμηλή αυτοεκτίμηση (αυτό μπορεί να μην ίσχυε ΠΡΙΝ τη σχέση)
- ◆ έχει παρατηρήσει ανθρώπους στην πατρική οικογένεια να κακοποιούνται ή να έχει κακοποιηθεί ως παιδί
- ◆ αισθάνεται θυμό, αμηχανία και ντροπή
- ◆ φοβάται ότι τρελαίνεται
- ◆ έχει μάθει να αισθάνεται αβοήθητο και ανίσχυρο
- ◆ έχει ανεξήγητα τραύματα (π.χ. κοψίματα, μελανιές, γδαρσίματα, εγκαύματα ή δαγκωμάτιές) για τα οποία δεν υπήρξε θεραπεία
- ◆ πάσχει από κατάθλιψη
- ◆ δείχνει νευρικότητα

Το άτομο που κακοποιείται μπορεί:

- ◆ να σταματήσει να συμμετέχει σε πράγματα που συμμετείχε πριν
- ◆ να έχει λίγο ή καθόλου ενδιαφέρον για τις οικογενειακές δραστηριότητες
- ◆ να έχει δυσκολία να κοιμηθεί
- ◆ να μην μπορεί να συγκεντρωθεί
- ◆ να έχει προβλήματα μνήμης
- ◆ να αρχίσει να απουσιάζει από το σχολείο ή τη δουλειά
- ◆ να πέφτουν οι βαθμοί του/της στο σχολείο ή η παραγωγικότητά του/της στη δουλειά

Ακολουθούν μερικές προειδοποιητικές ενδείξεις της ΒΕΣ:

- ◆ Το θύμα παραμένει σιωπηλό και φαίνεται νευρικό όταν ο/η σύντροφός του/της είναι κοντά του/της. Φαίνεται να φοβάται μην τον/την θυμώσει.
- ◆ Ο δράστης έχει επιδείξει βίαιη συμπεριφορά: λεκτικά, ή σπάζοντας πράγματα ή χτυπώντας/πετώντας αντικείμενα.
- ◆ Το θύμα έχει μώλωπες ή σημάδια που δικαιολογεί με άσχετους τρόπους.
- ◆ Το θύμα ακυρώνει τακτικά την τελευταία στιγμή σχέδια και σταδιακά απομονώνεται από φίλους/-ες και οικογένεια.
- ◆ Ο δράστης ελέγχει τα πάντα: τα χρήματα, τη συμπεριφορά και με ποιον/-α ο/η σύντροφός του περνάει την ώρα του/της.

Τι μπορείτε να κάνετε...

Η σκέψη του να μιλήσετε σε ένα άτομο (φίλο/-η, συγγενή, συνεργάτη/-ίδα) που υποπτεύεστε ότι κακοποιείται μπορεί να σας κάνει να νιώθετε άβολα ή ακόμη και να σας τρομάξει. Πολλοί άνθρωποι πιστεύουν ότι δεν θα βοηθήσει σε τίποτα. Η αλήθεια είναι όμως ότι αν ξεκινήσετε μια συζήτηση για τη βία, δείχνετε στο θύμα ότι ενδιαφέρεστε, ότι δεν είναι μόνο του και με αυτόν τον τρόπο σπάτε και την απομόνωση. Παρακάτω θα βρείτε μερικές χρήσιμες συμβουλές για το πώς να χειριστείτε τη συζήτηση:

- ◆ Ακούστε προσεκτικά, χωρίς να κρίνετε. Η αυτοεκτίμηση αλλά και το σώμα του/της έχουν διαλυθεί. Πείτε του/της ότι δεν υπάρχει ΚΑΝΕΝΑΣ λόγος να ντρέπεται.
- ◆ Πείτε του/της ότι δεν είναι δικό του/της λάθος, και ότι δεν υπάρχει ΠΟΤΕ καμία δικαιολογία για τη χρήση βίας σε μια σχέση.
- ◆ Προτείνετε να φτιάξει κάποιου είδους σχέδιο ασφαλείας.
- ◆ Πείτε του/της πως μπορεί να βρει βοήθεια.
- ◆ Πείτε του/της ότι δεν είναι μόνος/-η.

A.2.8. Πώς να Αντιδράσετε εάν Υποψιάζεστε ή εάν σας Αποκαλύφθηκε Κακοποίηση Παιδιού & Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων

Απαιτείται μια συλλογική έλλειψη ανοχής στη βία εναντίον παιδιών, εφήβων και ενηλίκων προκειμένου να τερματιστεί η κακοποίηση παιδιών και η ΒΕΣ.

Παρότι οι μαθητές/-τριες δεν καλούνται άμεσα, στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος, να μοιραστούν προσωπικές εμπειρίες Βίας μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων ή κακοποίησης παιδιού, **ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι προετοιμασμένος/-η για τυχόν αποκάλυψη εμπειριών (στο παρόν ή κατά το παρελθόν) κακοποίησης ανηλίκου ή βίας σε ρομαντική/ερωτική σχέση ή σε άλλο πλαίσιο αλλά και ενδοοικογενειακής βίας στο σπίτι.**

Κάθε παιδί που, είτε εκτίθεται σε Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων ως μάρτυρας ή κακοποιείται το ίδιο, μπορεί να βρίσκεται σε μεγάλο κίνδυνο και να απαιτείται παρέμβαση. Το ίδιο μπορεί να ισχύει και εάν ένας/μία έφηβος/-η έχει υποστεί ή υφίσταται βία στη σχέση του/της ή πειθαναγκάζεται να συμμετέχει σε οποιαδήποτε σεξουαλική πράξη από το αγόρι/κορίτσι του/της ή από οποιοδήποτε άλλο άτομο.

Ακούγοντας ένα/μία μαθητή/-τρια να σας αποκαλύπτει ότι κάποιος/-α τον/την κακοποιεί, μπορεί να είναι τρομακτικό και να σας σοκάρει. Διάφορες σκέψεις μπορεί να περνούν από το νου σας (University of Nevada, n.d.), όπως:

- ♦ μπορεί να μην ξέρετε πώς να αντιδράσετε ή τι να πείτε
- ♦ μπορεί να μην είστε σίγουροι/-ες αν όντως είναι αλήθεια αυτό που περιγράφει το παιδί
- ♦ μπορεί να θυμώσετε με το γονιό του παιδιού ή τον υποτιθέμενο δράστη
- ♦ μπορεί να φοβάστε μην μπλέξετε ή να φοβάστε τυχόν αντίποινα από τον δράστη
- ♦ μπορεί να σας έχει περάσει από το νου ακόμα και να πάρετε το παιδί σπίτι σας προκειμένου να το βοηθήσετε.

Δεν είναι περίεργο λοιπόν να έχετε παρόμοιες αντιδράσεις, αλλά μπορείτε να έχετε προετοιμαστεί ώστε να μην είναι εμφανείς. Η πρώτη σας αντίδραση στο άκουσμα μιας τέτοιας εμπειρίας είναι εξαιρετικά σημαντική και κρίσιμη.

Εάν ένας/μία μαθητής/-τρια σας αποκαλύψει εμπειρίες κακοποίησης θα **πρέπει** (Amnesty International, 2004, σελ. 3):

- 1. Να δείξετε σεβασμό και μην κρίνετε το παιδί:** λάβετε σοβαρά υπόψη αυτά που σας αναφέρει και προσφέρετε ένα υποστηρικτικό περιβάλλον στο άτομο που κάνει την αποκάλυψη. Μην αμφισβητήσετε αυτά που σας λέει, όποιος κι αν είναι ο δράστης, και αναγνωρίστε το θάρρος του παιδιού να σας μιλήσει. Τα τρυφερά λόγια και η υποστήριξη από ένα/μία εκπαιδευτικό που δείχνει βαθιά κατανόηση και επίγνωση της εμπειρίας του παιδιού τη στιγμή της αποκάλυψης μπορεί να είναι καθοριστικής σημασίας.
- 2. Μην προσπαθήσετε να κάνετε συμβουλευτική:** ο/η εκπαιδευτικός δεν διαθέτει τις απαραίτητες γνώσεις για να κάνει συμβουλευτική σε άτομα που έχουν κακοποιηθεί. Ο ρόλος σας είναι να ευαισθητοποιήσετε τους/τις μαθητές/-τριες ως προς τα στερεότυπα του φύλου, τη ΒΕΣ και τη βία στις ρομαντικές/ερωτικές σχέσεις των εφήβων και να δημιουργήσετε ένα ασφαλές περιβάλλον που ευνοεί την ενασχόληση και διερεύνηση αυτών των θεμάτων. Εάν βρεθείτε αντιμέτωπος/-η με μια αποκάλυψη, θα πρέπει να φροντίσετε να βρείτε το χρόνο και το χώρο να μιλήσετε με το παιδί σε ένα ασφαλές, σίγουρο και απομονωμένο περιβάλλον. Εξηγήστε τι μπορείτε να του/της προσφέρετε και τι όχι και ενθαρρύνετε το άτομο να επικοινωνήσει (είτε μόνο του είτε μαζί με εσάς) με τους φορείς που μπορούν να προσφέρουν υποστήριξη (βλ. Κεφ. 2.8.1 και 2.8.2).

3. **Έχετε διαθέσιμο τον κατάλογο με στοιχεία επικοινωνίας φορέων και/ή επαγγελματιών που μπορούν να βοηθήσουν:** ενθαρρύνετε το άτομο που αποκαλύπτει την κακοποίηση να επικοινωνήσει με οργανισμούς που ειδικεύονται στην παροχή υπηρεσιών σε θύματα βίας. Η υποστήριξη των θυμάτων κακοποίησης μπορεί να παρασχεθεί μόνο από οργανισμούς και επαγγελματίες που ειδικεύονται σε αυτούς τους τομείς. Συνήθως μπορούν να προσφέρουν υπηρεσίες όπως, συμβουλευτική, ψυχοκοινωνική υποστήριξη, νομική συμβουλευτική, δυνατότητα φιλοξενίας σε ξενώνα, ιατρική περίθαλψη, και παραπομπή. Είναι σημαντικό να έχετε τα στοιχεία επικοινωνίας τέτοιων φορέων που μπορούν να παρέχουν υποστήριξη και βοήθεια σε θύματα κακοποίησης πάντα διαθέσιμα κατά τη διάρκεια των συναντήσεων του προγράμματος και στο γραφείο σας. Στο κεφάλαιο 2.8.1 και 2.8.2 παρέχεται μια λίστα οργανισμών που μπορείτε να χρησιμοποιήσετε, ανάλογα με το είδος της κακοποίησης.

Πώς να Αντιδράσετε σε περίπτωση Αποκάλυψης Κακοποίησης (University of Nevada, n.d.):

- ◆ **πιστέψτε** και υποστηρίξτε το άτομο που κάνει την αποκάλυψη. Αποδεχτείτε ότι σας λέει ανεξάρτητα από τις λεπτομέρειες που θα επιλέξει να σας αποκαλύψει- μην τον/την πιέζετε να πει περισσότερα
- ◆ μην κάνετε επικριτικά σχόλια, δηλαδή **μην τον/την κρίνετε**
- ◆ μην τον/την κατηγορείτε και διαβεβαιώστε τον/την ότι **δεν ήταν δικό του/της λάθος** ("*δε φταις εσύ για αυτό που σου συνέβη*"). Ποτέ δε φταίει το θύμα για την κακοποίηση που υφίσταται. Μόνο ο δράστης φταίει και αυτό είναι ένα μήνυμα που πρέπει να το περάσετε στο άτομο
- ◆ **επαινέστε** τον/την για το θάρρος του/της να σας μιλήσει και πείτε του/της ότι χαίρεστε που σας το εκμυστηρεύτηκε ("*έκανες πολύ καλά που μουμίλησες για αυτό*")
- ◆ μην τον/την ανακρίνετε ή κάνετε συνέχεια ερωτήσεις. Αν ζητάτε να σας επαναλάβει την ιστορία του/της ή να πει περισσότερες λεπτομέρειες μπορεί να δημιουργήσετε την εντύπωση ότι δεν τον/την πιστεύετε. Να θυμάστε ότι **είναι αρμοδιότητα των αρχών να τεκμηριώσουν την αλήθεια των ισχυρισμών και όχι δική σας ευθύνη**
- ◆ μην αντιμετωπίσετε/προσεγγίσετε το άτομο που σας αναφέρει ως δράστη
- ◆ **ακούστε** με προσοχή το άτομο. Ακούω προσεκτικά σημαίνει είμαι προσηλωμένος/η σε αυτά που μου λέει και καθώς ακούω δεν σκέφτομαι παράλληλα τι πρέπει να κάνω ή τι να πω
- ◆ προσπαθήστε να βρίσκεστε σε ένα άνετο και απομονωμένο χώρο
- ◆ μη σχολιάζετε την κατάστασή του/της, ως καλή ή κακή
- ◆ **ελέγξτε τις αντιδράσεις σας:** διατηρήσετε την ψυχραιμία σας, μην πανικοβάλλεστε, μη δείχνετε σοκαρισμένος/η και γενικά ελέγχετε τις συναισθηματικές σας αντιδράσεις. Η αντίδρασή σας δεν θα πρέπει να είναι ούτε υπερβολική -γιατί μπορεί να τρομάξετε το άτομο με αποτέλεσμα να φοβηθεί να πει περισσότερα για την εμπειρία του- αλλά ούτε και υποτονική -γιατί τότε μπορεί να θεωρήσει ότι το αγνοείτε ή ότι αυτό που του συμβαίνει δεν είναι σημαντικό. Προσέχετε ιδιαίτερα τις εκφράσεις του προσώπου σας, τις κινήσεις και τον τόνο της φωνής σας
- ◆ πληροφορήστε τον/την για τις πιθανές ενέργειές σας αλλά **μη δώσετε υποσχέσεις που δεν μπορείτε να τηρήσετε**
- ◆ πείτε του/της ότι θα προσπαθήσετε να βρείτε βοήθεια
- ◆ πείτε του/της ότι μπορείτε να μιλήσετε σε κάποιον/-α που η δουλειά του είναι να βοηθάει παιδιά που βιώνουν τέτοιου είδους καταστάσεις
- ◆ μην αποκαλύψετε τις πληροφορίες που σας εμπιστεύθηκε το παιδί σε άλλα άτομα, παρά μόνο στις αρμόδιες υπηρεσίες εφόσον αναφέρεται το περιστατικό
- ◆ επικοινωνήστε με τις αρμόδιες αρχές όταν απαιτείται.

Α.2.8.1. Αναφορά και/ή παραπομπή περιστατικού Κακοποίησης ή Παραμέλησης Παιδιού

Σύμφωνα με το άρθρο 37 (§1-2) του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, οι **δημόσιοι υπάλληλοι** έχουν την υποχρέωση να **αναφέρουν** αξιόποινες πράξεις που διώκονται αυτεπαγγέλτως, αν πληροφορήθηκαν για αυτές κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους. Ακόμα και **πολίτες** οφείλουν, αν αντιληφθούν οι ίδιοι αξιόποινη πράξη που διώκεται αυτεπαγγέλτως, να την **αναφέρουν στον εισαγγελέα πλημμελειοδικών ή σε οποιονδήποτε ανακριτικό υπάλληλο**. Η αναγγελία αυτή μπορεί να γίνει είτε **εγγράφως** με μια αναφορά ή **προφορικά** (άρθρο 40 § 1 του Κ.Π.Δ.).

Όσον αφορά τους/τις εκπαιδευτικούς συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 23 (§1) του Νόμου 3500/2006, **εκπαιδευτικός** (πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, δημόσιας ή ιδιωτικής) ο/η οποίος/-α, κατά την εκτέλεση του εκπαιδευτικού του/της έργου, με οποιονδήποτε τρόπο πληροφορήθηκε ή διαπίστωσε ότι έχει διαπραχθεί σε βάρος μαθητή/-τριας έγκλημα ενδοοικογενειακής βίας, ενημερώνει, χωρίς καθυστέρηση, τον/την Διευθυντή/-τρια της σχολικής μονάδας. Ο/η Διευθυντής/-τρια ανακοινώνει, άμεσα την αξιόποινη πράξη στον **αρμόδιο εισαγγελέα ή στην πλησιέστερη αστυνομική αρχή**.²⁰ Αξίζει να σημειωθεί, ότι στο πλαίσιο του νόμου αυτού, θύμα ενδοοικογενειακής βίας δεν είναι μόνο ο ανήλικος σε βάρος του οποίου τελούνται οι αξιόποινες πράξεις (π.χ. άσκηση σωματικής βίας κατά ανηλίκου, βιασμός) αλλά και ο ανήλικος ενώπιον του οποίου τελούνται οι πράξεις αυτές. Επίσης, κατά την προδικασία και τη διαδικασία στο ακροατήριο, ο/η Διευθυντής/-τρια του σχολείου, που ανακοίνωσε την αξιόποινη πράξη στις αρμόδιες αρχές, και ο/η εκπαιδευτικός, καλούνται να εξετασθούν ως μάρτυρες, μόνο αν η πληροφορία δεν αποδεικνύεται με οποιοδήποτε άλλο αποδεικτικό μέσο (άρθρο 23 §2).

Σύμφωνα με το άρθρο 352^A (§4) του Ποινικού Κώδικα, κατόπιν αναφοράς κακοποίησης ανηλίκου, «αν κριθεί αναγκαίο για την προστασία του ανηλίκου θύματος, ο εισαγγελέας, ο ανακριτής ή το δικαστήριο διατάσει την **απομάκρυνση του δράστη** από το περιβάλλον του θύματος **ή την απομάκρυνση του θύματος και την προσωρινή διαμονή του σε προστατευμένο περιβάλλον**, καθώς και την απαγόρευση της μεταξύ δράστη και θύματος επικοινωνίας». Επιπλέον, κατόπιν αναφοράς κακοποίησης ανηλίκου μπορεί να διαταχθεί η **διεξαγωγή κοινωνικής έρευνας** από κοινωνικούς λειτουργούς δήμων ή νομαρχιών (άρθρο 226^A, §6 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας).

Πού Μπορείτε να Απευθυνθείτε

Στη συνέχεια ακολουθεί μια ενδεικτική λίστα φορέων παροχής υπηρεσιών σε περιστατικά κακοποίησης ή παραμέλησης παιδιών στους οποίους μπορείτε να απευθυνθείτε. Εκτός από τις κατά τόπους **Εισαγγελίες Ανηλίκων**, τα **Αστυνομικά Τμήματα και τις Υποδιευθύνσεις Προστασίας Ανηλίκων**, αναφορές/καταγγελίες περιστατικών κακοποίησης-παραμέλησης παιδιών δέχονται και ορισμένοι από τους παρακάτω φορείς (π.χ. Το Χαμόγελο του Παιδιού, Συνήγορος του Παιδιού).

Επίσης, μπορείτε να δώσετε **προφορικά** στον/στην μαθητή/-τρια κάποια από τις παρακάτω τηλεφωνικές γραμμές βοήθειας (που εμφανίζονται με **κόκκινο χρώμα**) προκειμένου να αναζητήσει περαιτέρω βοήθεια από εξειδικευμένους επαγγελματίες. Αποφεύγετε να δίνετε γραπτές πληροφορίες ή έντυπα που σχετίζονται με την κακοποίηση παιδιών γιατί σε περίπτωση που τα εντοπίσει ο δράστης μπορεί να θέσετε το παιδί σε μεγαλύτερο κίνδυνο από αυτόν που ήδη διατρέχει.

²⁰ Την ίδια υποχρέωση έχουν και οι υπεύθυνοι των πάσης φύσεως Μονάδων Προσχολικής Αγωγής.

Το Χαμόγελο του Παιδιού

Εθνική Τηλεφωνική Γραμμή SOS: **1056**

(δωρεάν, 24ωρη/ 7 ημέρες την εβδομάδα)

Website: www.hamogelo.gr, E-mail: info@hamogelo.gr

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε.Κ.Κ.Α.)

Τηλεφωνική Γραμμή Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας

197 (για κλήσεις από Αττική), **210-197** (για κλήσεις από την υπόλοιπη Ελλάδα)

(δωρεάν, 24ωρη/ 7 ημέρες την εβδομάδα)

Website: www.ekka.org.gr, E-mail: presidentoffice@ekka.org.gr

Ιστοσελίδα για παιδιά: www.aboutyouth.gr

Πανελλαδική Τηλεφωνική Γραμμή «Μαζί για το Παιδί»: 115 25

(χρέωση μία αστική μονάδα για αστικές και υπεραστικές κλήσεις

λειτουργεί 9.00 – 21.00, Δευτέρα - Παρασκευή)

Website: www.mazigiatopaidi.gr, E-mail: info@mazigiatopaidi.gr

Ευρωπαϊκή Τηλεφωνική Γραμμή Στήριξης Παιδιών και Εφήβων

Γραμμή για τα Παιδιά: **116 111**

(δωρεάν, λειτουργεί 14.00 – 20.30, Δευτέρα - Παρασκευή)

Γραμμή Σύνδεσμος για γονείς ή εκπαιδευτικούς: **801-801-1177**

(χρέωση μια αστική μονάδα για αστικές και υπεραστικές κλήσεις, λειτουργεί 9.30 – 20.30, Δευτέρα - Παρασκευή)

Website: www.tilefonikigrammi.gr

Συνήγορος του Παιδιού

Γραμμή για τα Παιδιά: **800.11.32000**

Τηλ.: 210-72.89.703 (Γραμματεία)

Website: www.0-18.gr, E-mail: cr@synigoros.gr

Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (Ι.Υ.Π.), Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας, Κέντρο για τη Μελέτη και την Πρόληψη της Κακοποίησης & Παραμέλησης του Παιδιού

Τηλ: 210-77.15.791 & 210-77.93.648

Website: www.ich-mhsw.gr, E-mail: ich-mhsw@otenet.gr

Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων (Δ/ση Ασφάλειας Αττικής)

1^ο Τμήμα Προστασίας Ανηλίκων: 210-64.76.370

ΑΡΣΙΣ – Κοινωνική υποστήριξη Νέων

Τηλ: 210-82.59.880

Website: www.arsis.gr, E-mail: info@arsis.gr

Παιδικά Χωριά SOS Ελλάδος

Τηλ.: 210-32.38.048, 210-33.13.661-3

Website: www.sos-villages.gr, E-mail: sosathens@sos-villages.gr

A.2.8.2. Παραπομπή περιστατικού ΒΕΣ/Βίας στις Ρομαντικές/ Ερωτικές Σχέσεις Εφήβων

Στη χώρα μας δεν υφίσταται κάποιος νόμος που να υποχρεώνει τον/την εκπαιδευτικό να αναφέρει στις αρμόδιες αρχές περιστατικά εμπειριών βίας στις ρομαντικές/ερωτικές σχέσεις μεταξύ εφήβων. Μπορείτε ωστόσο να προτρέψετε τον/την μαθητή/-τρια να ζητήσει περαιτέρω βοήθεια από εξειδικευμένο προσωπικό.

Παρακάτω παρατίθενται στοιχεία επικοινωνίας φορέων στους οποίους μπορείτε να απευθυνθείτε για πληροφορίες ή να παραπέμψετε ένα έφηβο άτομο που υφίσταται βία στη σχέση του. Και σε αυτή την περίπτωση πρέπει να αποφεύγετε να δίνετε γραπτές πληροφορίες ή έντυπα που σχετίζονται με την βία γιατί σε περίπτωση που τα εντοπίσει ο δράστης μπορεί να θέσετε το άτομο σε μεγαλύτερο κίνδυνο.

Οι φορείς που παρατίθενται παρακάτω προσφέρουν υπηρεσίες σε ενήλικες γυναίκες θύματα ΒΕΣ, ωστόσο σε ορισμένες περιπτώσεις προσφέρουν υπηρεσίες και σε κορίτσια ηλικίας άνω των 15 ετών.

Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (ΓΓΙΦ)

Τηλεφωνική Γραμμή SOS: **15 900**

(24ωρη/ 7 ημέρες την εβδομάδα, χρέωση μια αστική μονάδα)

Website: www.isotita.gr, E-mail: sos15900@isotita.gr

Συμβουλευτικό Κέντρο για τη Βία κατά των Γυναικών (ΓΓΙΦ)

Τηλ.: 210 33 17 305-6

E-mail: isotita4@otenet.gr

Γραφείο Ισότητας Δήμου Αθηναίων

Τηλ.: 210 5244657

E-mail: isotita@cityofathens.gr

Κέντρο Στήριξης Οικογένειας Ιεράς Αρχιεπισκοπής

Τηλ.: 210 3811274, 210 3841536

E-mail: keso@otenet.gr

Σιγουρευτείτε ότι οι παρεχόμενες υπηρεσίες των παραπάνω φορέων εξακολουθούν να ισχύουν πριν δώσετε οποιαδήποτε πληροφορία στο παιδί. Συστήνεται να έχετε ήδη επικοινωνήσει με το φορέα που σκοπεύετε να παραπέμψετε ένα παιδί προκειμένου εκτός από το τηλέφωνο να είστε σε θέση να του δώσετε και το όνομα ενός προσώπου αναφοράς.

A.2.9. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αβραμίκου, Α. (2001). *Ευέλικτες Μορφές Απασχόλησης και Ανισότητες στον Εργασιακό Χώρο*. Αθήνα: Κ.Ε.Θ.Ι. (Retrieved August 22, 2011 from: http://www.kethi.gr/attachments/157_EVELIKTES_MORFES_APASXOLISIS.pdf).
- Αθανασιάδου, Χ., Πετροπούλου, Σ., & Μιμίκου, Γ. (2001). *Οι Συνθήκες της Γυναικείας Απασχόλησης στην Ελλάδα: 1980-2000*. Αθήνα: Κ.Ε.Θ.Ι.. (Retrieved August 22, 2011 from: http://www.kethi.gr/attachments/156_GYNAIKEIA_APASXOLISI.pdf).
- Amnesty International. (2004). News Release. Spain: Government must live up to its responsibilities on protection of women's rights (EUR 41/008/2004). Canada: Amnesty International. Retrieved July 10, 2010 from: http://amnesty.ca/resource_centre/news/view.php?load=arcview&article=1673&c=Resource+Centre+News
- Anthony, E.J., Kohler, B.J. (1987). *The invulnerable child*. New York: Guilford Press.
- Avery-Leaf, S., Cascardi, M., O'Leary, K. D., & Cano, A. (1997). Efficacy of a Dating Violence Prevention Program on Attitudes Justifying Aggression. *Journal of Adolescent Health, 21*(1), 1-17.
- Blythe, M. J., Fortenberry, J. D., Temkit, M., Tu, W., & Orr, D. P. (2006). Incidence and Correlates of Unwanted Sex in Relationships of Middle and Late Adolescent Women. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, 160*, 591-595.
- Bolle, P. (2007). Εργασία Μερικής Απασχόλησης: Λύση ή Παγίδα; In Χ. Βιτσιλάκη & Π. Φώκιαλη (Eds.), *Φύλο και Απασχόληση*. Αθήνα: Ατραπός.
- Bonomi, A., & Kelleher, K. (2007). Dating Violence, Sexual Assault, and Suicide Attempts among Minority Adolescents. *Archives of Pediatric & Adolescent Medicine, 161*(6). 609-610.
- Bragg, H.L. (2003). Child Protection in Families Experiencing Domestic Violence. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau, Office on Child Abuse and Neglect. Retrieved July 2, 2010 from: www.childwelfare.gov/pubs/usermanuals/domesticviolence/domesticviolence.pdf
- Breiding, M. J., Black, M. C. & Ryan, G. W. (2008). Prevalence and Risk Factors of Intimate Partner Violence in Eighteen U.S. States/Territories, 2005. *American Journal of Preventive Medicine, 34*, 112-118.
- Callahan, M., Tolman, R., Saunders, D. (2003). Adolescent Dating Violence Victimization and Psychological Well-Being. *Journal of Adolescent Research, 18*, 664-681. In J. Powers, & E. Kerman. (2006). Teen Dating Violence. *Act for Youth Upstate Center of Excellence: Research, Facts and Findings*. Ithaca, NY: Cornell University, Act for Youth Upstate Center of Excellence.
- Centers for Disease Control (CDC) (2006a). *Dating Abuse Fact Sheet*. National Center for Injury Prevention and Control. Retrieved on January 20, 2009 from www.cdc.gov/ncipc/dvp/DatingViolence.htm.
- Centers for Disease Control (CDC). (2006b). Physical Dating Violence Among High School Students --- United States, 2003. *Morbidity and Mortality Weekly Report 55*(19), 532-535.
- Council of Europe. (2002a). Recommendation on Domestic violence: Report of the Committee on equal opportunities for women and men [Doc. 9525]. Strasbourg: Council of Europe. In K., Petroulaki, A., Dinapogias, S., Morucci, E. Petridou. (2006a). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- Council of Europe. (2002b). Recommendation 1582 (2002). Domestic violence against women. Strasbourg: Council of Europe. In K., Petroulaki, A., Dinapogias, S., Morucci, E. Petridou. (2006a). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- Council of Europe, Committee of Ministers. (2002). Recommendation Rec(2002)5 on the protection of women against violence and explanatory memorandum. Strasbourg: Council of Europe. In K., Petroulaki, A., Dinapogias, S., Morucci, E. Petridou. (2006a). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.

- Council of Europe. (2009). *Compassito: Manual on Human Rights Education for Children* (2nd Edition). Budapest: Council of Europe, Directorate of Youth and Sport European Youth Centre Budapest. Retrieved 2 July 2010 from: www.eycb.coe.int/compassito/pdf/Compassito%20EN.pdf
- Council of Europe, Committee on Equal Opportunities for Women and Men (2004). *Campaign to combat domestic violence against women in Europe*. Strasbourg: Council of Europe. In K., Petroulaki, A., Dinapogias, S., Morucci, E. Petridou. (2006a). *Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual*. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- de Benedictis, T., Jaffe, J., & Segal, J. (2006). *Domestic Violence and Abuse: Types, Signs, Symptoms, Causes, and Effects*. The American Academy of Experts in Traumatic Stress. Retrieved July 10, 2010 from: www.wellspring.edu.lb/s/696/images/FileLibrary/56286801-f219-44ae-a360-b041455b29ff.pdf
- Dahlberg, L., & Krug, E. (2002). *Violence – A global public health problem*. In E. G. Krug, L.L. Dahlberg, J.A. Mercy, A.B. Zwi & R. Lozano (Eds.), *World Report on Violence and Health* (pp. 1-21). Geneva: World Health Organization.
- Department of Justice, Canada. (2003). *What is Domestic Violence*. Retrieved July 10, 2010 from: www.justice.gc.ca/eng/pi/fv-vf/facts-info/dati-freq.html. In K., Petroulaki, A., Dinapogias, S., Morucci, E. Petridou. (2006a). *Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual*. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- DVDRT-Domestic Violence Death Review Team. (2007). *Harris County Adult Violent Death Review Team Report*. Harris County Domestic Violence Coordinating Council. Retrieved July 10, 2010 from: www.hcphes.org/dccp/epidemiology/AVDRT%20report%20June%202007.pdf
- Edleson, J.L.(1999a). The overlap between child maltreatment and woman battering. *Violence Against Women*, 5, 134-154.
- Edleson, J.L. (1999b). Children's witnessing of adult domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 14, 839-70.
- European Commission (2009). *Employment and Social Policy, Equality*. Brussels: European Commission. (Retrieved 24 August 2011 from: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/en/earn_grpgg2_esms.html).
- Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth. (2004). *Health, well-being and personal safety of women in Germany. A representative study of violence against women in Germany. Summary of the central research results*. Berlin: Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth – BMFSFJ.
- Felitti, V.J., Anda, R.F., Nordenberg, D., Williamson, D.F., Spitz, A.M., Edwards, V., Koss, M.P., Marks, J.S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine*, 14, 245-258.
- Forum for Women and Development (FOCUS). (2007). *Shadow report to Norway's 7th periodic report on the implementation of CEDAW by women's organisations in Norway*. Oslo: FOCUS. In K., Petroulaki, A., Dinapogias, S., Morucci, E. Petridou. (2006a). *Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual*. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- Foshee, V. A., Linder, G. F., Bauman, K. E., Langwick, S. A., Arriaga, X. B., Heath, J. L., et al. (1996). The Safe Dates Project: Theoretical Basis, Evaluation, Design, and Selected Baseline Findings. *American Journal of Preventive Medicine*, 12(Supplement 5), 29-47.
- Φρόση, Λ., & Δεληγιάννη-Κουϊμπτζή, Β. (2002). Τα Κορίτσια Μελετούν, τα Αγόρια Αποδίδουν: Εικόνες Εκπαιδευτικών για τους Εφήβους των Δύο Φύλων. Στο Ε., Γκόβα (επιμ.), *Η Πτώση των Φύλ(λ)ων*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Garcia-Moreno, C., Jansen, H., Ellsberg, M., Heise, L., Watts, C. H., & WHO Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women Study Team. (2006). Prevalence of intimate partner violence: Findings from the WHO Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence. *Lancet*, 368, 1260-1269.
- Γαργαλιάνος, Ι. (2007). Η Ισότητα των Φύλων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. *Επιστημονικό Βήμα*, 8, 37-45.

- Gewirtz, A., Edleson, J.L. (2004). Young Children's Exposure to Adult Domestic Violence: Toward a Developmental Risk and Resilience Framework for Research and Intervention. Iowa: School of Social Work, University of Iowa
- Glass, N., Fredland, N., Campbell, J., Yonas, M., Sharps, P., & Kub, J. (2003). Adolescent Dating Violence: Prevalence, Risk Factors, Health Outcomes, and Implications for Clinical Practice. *Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing*, 32, 227-238.
- Hartley, C.C. (2002). The co-occurrence of child maltreatment and domestic violence: examining both neglect and child physical abuse. *Child Maltreatment*, 7, 349-58.
- Harvey, A., Garcia-Moreno, C., & Butchart, A. (2007). *Primary prevention of intimate-partner violence and sexual violence: Background paper for WHO expert meeting*. Geneva: World Health Organization.
- Heise, L. (1998). Violence against women: an integrated, ecological framework. *Violence against women*, 4, 162-290.
- Hickman, L. J., Jaycox, L. H., & Aranoff, J. (2004). Dating violence among adolescents: Prevalence, gender distribution, and prevention program effectiveness. *Trauma, Violence, & Abuse*, 5, 123-142.
- Hughes, H.M. (1988). Psychological and behavioural correlates of family violence in child witness and victims. *American Journal of Orthopsychiatry*, 58, 77-90.
- Hughes, H.M., Graham-Bermann, S.A., Gruber, G. (2001). Resilience in children exposed to domestic violence. In: Graham-Bermann SA, Edleson JL (eds). *Domestic violence in the lives of children: The future of research, intervention, and social policy* (pp. 67-90). Washington, DC: American Psychological Association.
- Humphreys, C., Houghton, C., Ellis, J. (2008). Literature Review: Better Outcomes for Children and Young People Experiencing Domestic Abuse - Directions for Good Practice. Edinburgh: Crown. Retrieved September 19, 2008 from: www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/234221/0064117.pdf
- Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (2010). Η Ελληνική Οικονομία και Απασχόληση. Ετήσια Έκθεση 2010. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ. (Retrieved August 23, 2011 from: http://www.gsee.gr/userfiles/file/2010_NEWS_KEIMENA/etisia_ekthesi_2010.pdf).
- Jaspard, M., & the ENVEFF team. (2001). Violence against women: The first French national survey. *Population & Societies*, 364. In K., Petroulaki, A., Dinapogias, S., Morucci, E. Petridou. (2006a). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual. Athens: CEREPRI, Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- Kaur, R., & Garg, S. (2008). Addressing Domestic Violence Against Women: An Unfinished Agenda. *Indian Journal of Community Medicine*, 33(2), 73-76.
- Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ). (2003). Ενδο-οικογενειακή Βία κατά των Γυναικών: πρώτη πανελλαδική επιδημιολογική έρευνα. Αθήνα: ΚΕΘΙ.
- Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, B., & Lozano, R. (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization. In K., Petroulaki, A., Dinapogias, S., Morucci, E. Petridou. (2006a). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- Loewenberg, S. (2005). Domestic violence in Spain. *The Lancet*, 365, 464. In K., Petroulaki, A., Dinapogias, S., Morucci, E. Petridou. (2006a). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J., Kalliokoski, A.M. (2001). Captured Queen: Men's violence against women in "equal" Sweden - a prevalence study. Stockholm: Brottsoffermyndigheten & Uppsala University.
- MacMillan, H. L., Wathen, C. D., Jamieson, E., Boyle, M., McNutt, L. A., Worster, A., Lent, B. & Webb, M. (2006). Approaches to Screening for an Intimate Partner Violence in Health Care Settings: A Randomized Trial. *The Journal of the American Medical Association*, 296, 530-536.
- Maker, A.H., Kimmelmeier, M., Peterson, C. (1998). Long-term psychological consequences in women of witnessing parental physical conflict and experiencing abuse in childhood. *Journal of Interpersonal Violence*, 13, 574-89.

- Marcus, R. (2005). Youth Violence in Everyday Life. *Journal of Interpersonal Violence*, 20, 442-447.
- Ministry of Justice (1998). Domestic Violence Act 1995 (Reprint 1998). New Zealand: Ministry of Justice (Available at: www.hsph.harvard.edu/population/domesticviolence/newzealand.dv.95.pdf)
- Minnesota Advocates for Human Rights. (2003). Domestic Violence Training Modules. In K., Petroulaki, A., Dinapogias, S., Morucci, E. Petridou. (2006a). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual. Athens: CEREPRI, Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- Mirreles - Black, C. (1996). *Domestic Violence: Findings from a New British Crime Survey self completion questionnaire*. London: Home Office.
- Michigan Domestic Violence Prevention & Treatment Board (MDVPTB). (n.d.). Defining Dating Violence. Retrieved July 6, 2010 from Web site: www.michigan.gov/datingviolence/0,1607,7-233-46553-169521--,00.html
- Morrison, A., Ellsberg, M., & Bott, S. (2007). Addressing Gender-Based Violence: A Critical Review of Interventions. The World Bank Research Observer Advance Access. Retrieved July 20, 2009 from: <http://wbpro.oxfordjournals.org/cgi/reprint/lkm003v1.pdf>
- National Resource Center on Domestic Violence (NRCDV). (2004), Teen Dating Violence Overview (p. 1). Harrisburg, PA: NRCDV. Retrieved on July 5, 2010 from <http://search.pcadv.net/phpdig/search.php>.
- O'Hanlon, L. & Benninger-Budel, C (Ed.). (2003). Violence against women in France. Report prepared for the Committee on the Elimination of Discrimination against Women by the World Organisation Against Torture (OMCT). Geneva: OMCT. In K., Petroulaki, A., Dinapogias, S., Morucci, E. Petridou. (2006a). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual. Athens: CEREPRI, Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- O'Keefe, M. (1997). Predictors of Dating Violence Among High School Students. *Journal of Interpersonal Violence*, 12, 546-568.
- Pentarakis M. (2003). Magnitude, forms and consequences of violence that adolescent female High School students suffer in their intimate relationships. Unpublished Doctoral thesis, Department of Sociology, Panteion University, Athens.
- Πετρουλάκη, Κ. (2010). Η επίδραση της βίας μεταξύ ερωτικών συντρόφων στα παιδιά. Στο Ι. Γιαννοπούλου, Α. Δουζένης, & Ε. Λύκουρας, (επιμ.). *Ψυχοιατροδικαστική παιδιών & εφήβων*. Αθήνα: Ιατρικές Εκδόσεις Π. Χ. Πασχαλίδης.
- Πετρουλάκη, Κ., Βρυώνης, Μ., Ντιναπόγιας, Α. & Τσιριγώτη, Α. (2008). Σειρά Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Επιπτώσεων των Εκπαιδευτικών Πολιτικών στο Φύλο. Αθήνα: ΚΕΘΙ.
- Petroulaki, K., Nikolaidis, G., Tsirogoti, A. (2008). Deconstruction of Gender Stereotypes as a Vehicle for Intimate Partner Violence Primary Prevention: Interventions in Educational Settings. Poster at the XVIIth ISPCAN International Congress on Child Abuse and Neglect, Hong Kong SAR, China, September 7-10, 2008.
- Petroulaki, K., Dinapogias, A, Morucci, S., Petridou, E. (2006a). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- Petroulaki, K., Dinapogias, A., Morucci, S. (2006b). Final Report: Improving the Response to Intimate Partner Violence (IPV) in Military Settings [JAI/DAP/04-1/101/WY]. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries, Dept. of Hygiene and Epidemiology, Medical School, National and Kapodistrian University of Athens. (Available at: www.euroipn.org/daphne_new/daphne2/CEREPRI_2004-1_101_WY_Final%20Report_printing.doc, accessed 10 March 2009).
- Powers, J. & Kerman, E. (2006). Teen Dating Violence. *Act for Youth Upstate Center of Excellence: Research, Facts and Findings*. Ithaca, NY: Cornell University, Act for Youth Upstate Center of Excellence.
- Raiford, J. L., Wingood, G. M., & Diclemente, R. J. (2007). Prevalence, Incidence, and Predictors of Dating Violence: A Longitudinal Study of African American Female Adolescents. *Journal of Women's Health*, 16, 822-832.
- Rennison, C.M., (2001 revised). Bureau of Justice Statistics Special Report (NCJ 187635): *Intimate partner violence and age of Victim, 1993-99*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. Retrieved July 6, 2010 from: <http://bjs.ojp.usdoj.gov/content/pub/pdf/ipva99.pdf>

- Rennison, C.M., & Welchans, S. (2000/2002 revised). Bureau of Justice Statistics Special Report (NCJ 178247): *Intimate partner violence*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. Retrieved December 12, 2006 from: www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/ipv.pdf.
- Römkens, R. (1997). Prevalence of Wife Abuse in the Netherlands: Combining Quantitative and Qualitative Methods in Survey Research. *Journal of Interpersonal Violence*, 12, 99-125
- Silverman, J. G., Raj, A., Mucci, L. A., & Hathway, J. E. (2001). Dating Violence against Adolescent Girls and associated Substance Use, Unhealthy Weight Control, Sexual Risk Behaviour, Pregnancy, and Suicidality. *Journal of the American Medical Association*, 286, 572- 579.
- Soroptimist International of the Americas (2008). White Paper: Teen Dating Violence. Philadelphia, PA: Soroptimist.
- Sternberg, K.J., Lamb, M.E., Greenbaum, C., Cicchetti, D., Dawud, S., Cortes, R.M., Krispin, O., Lorey, F. (1993). Effects of domestic violence on children's behaviour problems and depression. *Developmental Psychology*, 29, 44-52.
- The Advocates for Human Rights. (2006). Prevalence of Domestic Violence. Minneapolis: The Advocates for Human Rights. Retrieved July 10, 2010 from: www.stopvaw.org/Prevalence_of_Domestic_Violence.html
- The British Medical Association. (1998). Domestic violence: a health care issue? Belfast: The British Medical Association
- Tiedemann, J. (2002). Teachers' Gender Stereotypes as Determinants of Teacher Perceptions in Elementary School Mathematics. *Educational Studies in Mathematics*, 50, 49-62.
- Tjaden, P. & Thoennes, N. (2000). Full report of the prevalence, incidence, and consequences of violence against women: Findings from the national violence against women survey. National Institute of Justice: Centers of Disease Control and Prevention: Research Brief (NCJ 183781, pp. 1-71). Washington D. C.: United States Department of Justice: Office of Justice Programs.
- United Nations Children's Fund (UNICEF). (2000). Domestic Violence against Women and Girls. Florence: UNICEF, Innocenti Research Centre. Retrieved 2 July 2010 from: www.unicef-icdc.org/publications/pdf/digest6e.pdf. In K., Petroulaki, A., Dinapogias, S., Morucci, E. Petridou. (2006a). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual. Athens: CEREPRI, Department of Hygiene & Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- University of Nevada. (n.d.). Fact Sheet 01-60. Retrieved July 10, 2010 from: <http://www.unce.unr.edu/publications/files/cy/2001/fs0160.pdf>
- Virginia Sexual & Domestic Violence Action Alliance. (2009). Guidelines for the Primary Prevention of Sexual Violence & Intimate Partner Violence. Retrieved October 1, 2009 from: www.vsdvalliance.org/secPublications/Prevention%20Guidelines%202009%5B1%5D.pdf
- Walby, S., & Allen, J. (2004). Domestic violence, sexual assault and stalking: Findings from the British Crime Survey (Home Office Research Study 276). London: Home Office Research, Development and Statistics Directorate. In K., Petroulaki, A., Dinapogias, S., Morucci, E. Petridou. (2006a). Sensitizing male population against intimate partner violence (IPV): Trainer's Manual. Athens: Center for Research and Prevention of Injuries (CEREPRI), Department of Hygiene and Epidemiology, School of Medicine, Athens University.
- Ward, J. (2002). If Not Now, When? Addressing Gender-based Violence in Refugee, Internally Displaced and Post-conflict Settings - A Global Overview (Reproductive Health for Refugees Consortium (RHRC)).
- World Health Organization (WHO). (2009). Violence Against Women Factsheet 239. Retrieved on July 3, 2010 from www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/en/index.html
- World Health Organization (WHO). (1997). Violence against women: A priority health issue. Geneva: World Health Organization.
- World Health Organization (WHO). (1996). Violence against women: WHO Consultation, Geneva, World Health Organization (document FRH/WHO/96.27). Retrieved July 10, 2010 from: http://whqlibdoc.who.int/hq/1996/FRH_WHD_96.27.pdf
- World Health Organization (WHO). What do we mean by "sex" and "gender"? Retrieved July 2, 2010 from WHO Web site: www.who.int/gender/whatisgender/en